

Thomas Bernhard

NEDEN*

Bir Değini

Türkçesi: Sezer Duru

*SEL

NEDEN*

Bir Değini

THOMAS BERNHARD, (1931-1989) Hollanda'da doğup Avusturya'da büyüyen Bernhard, büyükbabası olan yazar Johannes Freumbichler tarafından bir sanatçı gibi yetiştirildi. Seekirchen'de ilkokula gitti, Salzburg'daki çeşitli okullarda orta öğrenime devam ederken 1947'de eğitimini bırakıp çıraklığa başladı. Gençliği boyunca yaşadığı solunum yolu rahatsızlıkları yüzünden 1949'da iki yıllığına sanatoryuma yatırıldı. 1952'de Salzburg'daki Mozarteum'da müzik eğitimini sürdürürken Demokratisches Volksblatt gazetesinde muhabirlik yaptı. 1957'den sonra geçimini esasen yazarlıktan sağladı. İngiltere'de ve Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde yaşadıkten sonra 1965'te yeniden Avusturya'ya döndü. Çok sayıda ödöl alan ve Türkçeye pek çok eseri çevrilen Bernhard'ın otobiyografik beşlemesinin diğer kitapları da yayınevimizden çıkacaktır.

*SEL YAYINCILIK

Piyerloti Cad. 11 / 3 Çemberlitaş - İstanbul
Tel. (0212) 516 96 85

<http://www.selyayincilik.com>

E-mail: halklailiskiler@selyayincilik.com

SATIŞ - DAĞITIM:

Çatalçeşme Sokak, No: 19, Giriş Kat

Cağaloğlu - İstanbul

E-mail: siparis@selyayincilik.com

Tel. (0212) 522 96 72 Faks: (0212) 516 97 26

*SEL YAYINCILIK: 694

ISBN 978-975-570-712-9

NEDEN

Bir Değini

Thomas Bernhard

Deneme

Türkçesi: Sezer Duru

Özgün Adı:

Die Ursache - Eine Andeutung

© Residenz Verlag im NÖ Pressehaus Druck - und VerlagsgesmbH. St. Pölten-Salzburg-Wien, 1975

© Onk Telif Hakları Ajansı aracılığıyla Sel Yayıncılık, 2014

Genel Yayın Yönetmeni: İrfan Sanca

Editör: Bülent Doğan

Kapak tasarım ve teknik hazırlık: Gülay Tunç

Birinci Baskı: Şubat 2015

Bu kitap Çağdaş Alman Edebiyatı Dizisi, ADIMLAR/SCHRITTE projesi çerçevesinde, S.Fischer Vakfı (Berlin), Ernst Reuter Girişimi ve Pro Helvetia desteği ile Sezer Duru (İstanbul) ve Egon Ammann (Berlin) editörlüğünde yayımlanmıştır.

Baskı ve Cilt: Yayıncılık Matbaası

Fatih Sanayi Sitesi, 12/197-203

Topkapı-İstanbul, 567 80 03

Sertifika No: 11931

Thomas Bernhard

Neden

Bir Değini

Türkęesi: Sezer Duru

Deneme

Salzburg eyaletinde yılda iki bin kişi yaşamına son vermeyi deniyor. Bu intihar girişimlerinin onda biri ölümlle sonuçlanıyor. Dolayısıyla Salzburg, Macaristan ve İsveç'le birlikte en yüksek intihar oranına sahip olan Avusturya'nın ulusal rekorunu elinde tutuyor.

Salzburger Nachrichten, 6 Mayıs 1975

GRÜNKRANZ

İki insan kategorisinin, iş yapanların ve onların kurbanlarının yaşadığı şehir, öğrenmek ve eğitim görmek için oraya gelen bir gence ancak acı dolu bir hayat sunabilir; zira orada yaşayan herkes, nasıl bir tabiatı olursa olsun, şehir tarafından huzursuz edilir, eninde sonunda dengesizleştirilir ve yok edilir, çoğu zaman da en ölümcül ve sinsice yollardan. Sert hava koşulları şehirli-lerde hep tedirgin edici, moral bozucu, hasta edici bir etki yapar, üstelik Salzburg mimarisinin yıkıcı tesiri de buna eklenir. Bu talihsiz şehirli-lerin hepsi, farkında olsalar da olmasalar da, Alplerin eteklerine hâkim olan iklimin mağdurlarıdır; *onları amansızca yıpratın bu iklim gerçekten de zihinsel ve fiziksel zarar verir çünkü tabiatlarını durmaksızın zayıflatır* ve tedirgin edici, moral bozucu, hasta edici, kendini arsızlığa ve habisliğe adanmış, her türlü adilik ve alçaklıkla donanmış bir insan türü doğmasına yol açar. İklim ve mimarinin kumpasıyla yaratılan bu şehirli- ırkı hep küçük dolaplar peşindedir, budalalık ve aptallıktan başka şey bilmez, şehrin soğuk nemli duvarları içinde vicdansızca iş-ler yapıp melankolik saplantılara kapılır; böylece olur olmaz hekimlere ve cenaze levazımatçılarına bitmek tükenmek bilmez bir gelir kaynağı sağlar. Otuz yıl önce öğrenmek ve eğitim görmek için Salzburg'a gittiğimde ben de şehri sevmeye hazırdım

ama ondan nefret etmeyi deneyimlerimle öğrendim. Eğitimin-
den sorumlu olanların tercihi yüzünden kendi iradesi dışında o
şehirden biçimlenme yıllarım geçirmeye mahkûm olan yeni yet-
me oğlan şehri sevmeye baştan hazırsa da çok geçmeden mah-
pus olduğunu fark etmişti: Bir yandan şehrin dünya çapındaki
ününü korumak için kurulan –aslında güzelliği sömürerek hep
daha çok, daha çok para kazanmaya yarayan iğrenç bir alet
olan– bitmez tükenmez düzmece mahkemede mahpustu, diğer
yandan tüm çocukluğunu ve gençliğini etkileyen, ona aşılmaz
bir endişe ve dehşet kalesi gibi gelen yoksunluk ve çaresizlikte.
Salzburg’a ve şehrin o zamanlar bahsettiği varoluşa dair –ne
çok yavan ne de çok ciddiyetsizce ifade edilirse– hüzünlü anı-
lardan, gençliğini karartan ve sonraki varoluşuna ölümcül bir
gölge düşüren deneyimlerden başka bir iz kalmamıştır geriye.
Yaşadıklarının bir göstergesi olsun diye kağıda döktüğü bu an-
latıda mecburen der ki kendi kendine, karşılaştığı yalanlar, ifti-
ralar ve ikiyüzlülükler tabiatını baştan aşağı şekillendirmiş, dü-
şünme tarzını tümünden tayin etmiş, dimağında ve mizacında
kötücül ve yaralayıcı bir tesir bırakmıştır; ama en başta kanık-
satma ve göz korkutmayla yetişkinliğe adım attırıldığı, işleme-
diği suçlar ve kabahatler için hiç durmadan dolayı ya da dolay-
sız cezalandırıldığı, ümitsizlikle geçen o yirmi yılda – sahip ol-
duğu her türlü duyarlılığın ya da hassasiyetin acımasızca ayak-
lar altında çiğnendiği, yaratıcı yeteneklerini geliştirmesi için en
ufak bir çaba harcanmayan yıllarda. Bu eğitim dönemi hiç kuş-
kusuz hayatının en korkunç zamanı, varlığını sürdürmek için
çok yüksek, hatta belki de olabilecek en yüksek bedeli ödediği
zamandı; işte bu anlatı da o dönem ve o dönemde hissettikleri
hakkındadır. Büyüklerinden miras kalan yatkınlıkla getirmek
istediği sevgi ve şefkate hiç layık olmamış ve mükafatlandırma-
mıştı şehir; bugüne dek aralıksız onu reddetmiş ve kusmuş, her
savunmasız kaldığında ve misilleme yapamaz hale geldiğinde

saldırıya geçmişti. Yaratıcılıktan nasibini almış herkese her zaman zalimce davranan, musallat olan, eziyet eden, en nihayetinde de canına okuyan bir şehirdi bu; müthiş bir sinirsel gerilime ve ruhsal yaralanmışlığa rağmen hâlâ hayatımı kurtarabileceğim en yaşamsal anda şehre sırtımı dönemeseydim, ben de orada yaşayan –birçoğuyla da bir zamanlar sıkı bağlarım olan– pek çok yaratıcı ruhun yolundan gider ve Salzburg’da çok sayıda kişinin yaptığını yaparak hayatıma son verirdim ki aksi halde şehrin duvarları içinde yavaşça ve sefilce yok olur gider, ciğerleri tıkayan insanlık dışı atmosferinde başka pek çok kişi gibi adım adım boğulurdum. Doğrudur, sanat şaheseri mimarisi ve doğa şaheseri manzarasıyla ün kazanmış bu eşsiz güzellikteki şehri, atalarımın şehrinin sevmek ve saymak için sıklıkla sebeplerim oldu; ama içimde bu sevgi ve saygı uyanır uyanmaz şehirli-lerin, hemcinslerinin sayısını yıldan yıla aldırıışsızca katlayan şehirli-lerin beyinsizliğince bastırıldı, onların alçakça yasaları, hatta bu yasaları daha da alçakça yorumlamaları yüzünden kö-reldi. Her türlü dış destekten yoksun kaynaklarım, başka hiçbir şehre bu denli hakim olmayan küçük burjuva mantığıyla boy ölçüşemezdi. Buradaki her şey yaratıcılığın tüm türlerine karşı; üstelik her ne kadar tam tersi hararetle savunulsa da, şehrin iki-yüzlülük üzerine bina edildiği ve en büyük tutkusunun zekadan ve ruhtan nefret etmek olduğu gerçeği değişmiyor: Yaratıcılığın en ufak bir parıltısı görülse derhal kökü kazınıyor. Salzburg sahte bir bina cephesi, dünyanın yalancılığının anıtıdır, arka yüzünde yaratıcılık ve yaratıcı sanatçı körelmeye, dökülüp gitmeye, ölmeye mahkûmdur. Atalarımın bu şehri aslında ölümcül bir hastalıktır ve şehirli-ler ya kalıtım ya bulaşma yoluyla ona yakalanırlar. Doğru anda çekip gitmezlerse eninde sonunda doğrudan ya da dolaylı yoldan intihar ederler veya bu ölümcül toprakların başpiskoposluk mimarisi ile anlamsız Nas-yonal Sosyalizm – Katoliklik harmanlanması arasında sürüne

sürüne zamanla helak olurlar. Şehre aşına olan herkes, onun yüzeyi güzel fakat içi korkunç bir fantezi ve arzu kabristanı olduğunu bilir. Oraya öğrenmeye ve eğitim görmeye giden, yol yordam öğrenmeye çalışan ve adalete benzer bir şeyle karşılaşmayı bekleyen kişi, güzelliği ve aydınlığıyla tüm dünyaya nam salmış, her yıl düzenlediği festivalle mahut Büyük Sanat'ı göklere çıkarmasıyla tanınan şehrin aslında her türlü hastalık ve fesata kapı açan buz gibi bir ölüm müzesi olduğunu çok geçmeden fark eder; orada enerjilerini emmek, entelektüel yeteneğini kötürümleştirmek ve yaralamak için tasarlanmış, akla gelebilecek ve gelmeyecek her türden insafsız engelle karşılaşır. İlk başta doğal güzellik ve eşsiz bir mimari örneği olan bu şehir çok geçmeden adi ve aşılmaz bir insan alçaklığı ormanı halini almış, geçtiği sokaklar müzikle değil orada yaşayanların ahlaki pisliğiyle dolmuştur. Aniden tüm umutlarının suya düştüğünü, aldatıldığını görünce sadece hayalkırıklığıyla değil, yaşına uygun bir dehşetle de tepki verir; üstelik şehir tüm bunlar için, hatta bütün hayatını tuzla buz etmesi için ölümcül gerekçeler sunmayı sürdürebilir. On üç yaşındaki çocuk (burada da o dönem kendimi nasıl *hissettiğimi* ve böyle bir deneyimi tüm vahametiyle yaşadıktan sonra şimdi nasıl *düşündüğümü* betimliyorum) aniden eski nemli duvarlar, yıpranmış kirli çarşafklar, yıkanmamış genç bedenler yüzünden leş gibi kokan pis bir yatakhane, Schranken Sokağı'ndaki yurttan buluyor kendini. Yatakhaneyi aym yaştan otuz dört çocukla paylaşıyor. Haftalardır uyuyamıyor çünkü bu leş gibi kokan pis yatakhane kalmaya niçin aniden zorlandığını anlayamıyor, eğitimi için gerekli olduğunu kimse açıklamadığından sadece ihanete uğradığını hissedebiliyor. Uykusuz gecelerinde eğitim kurumlarının yatakhanelerinin, bizatihi o kurumların ve içeride tutulan çocukların ihmal edilmişliğini gözlemleyebiliyor – kendisi gibi taşradan gelen, devlet adam etsin diye velilerin başlarından savdığı çocuklar

bunlar. Fakat bu zorunlu gözlem gecelerinde anlıyor ki bu çocuklar onun tersine tükenmişliklerini uykuya çevirmekte hiç güçlük çekmiyorlar, halbuki çok daha büyük bir tükenmişliğe, hatta daimi bir ıstıraba rağmen kendisinin gözüne bir damla uyku girmiyor. Geceler kesintisiz endişe ve çaresizlik nöbetleridir; gördüğü ve duyduğu her şey, daimi dehşeti içinde farkına vardığı her şey yeni bir çaresizliğin besin kaynağıdır. Yeni gelen çocuğun gözünde yurt bir hapishanedir, benliğine ve tüm varlığına acı çekertmek için dahice tasarlanmış, *ruhunu ezmek gibi çirkin bir amaçla* inşa edilmiştir. Bu hapishanede herkesin ve her şeyin kontrolü müdür Grünkranz ve yardımcılarındadır (onların da gardiyanlardan farkı yoktur). Öğrencilerden mutlak itaat ve boyun eğme beklenir; zayıflar güçlüler karşısında –Grünkranz ve yardımcıları karşısında– diz çökmelidir ve karşılık verenlere asla müsamaha gösterilmez. Yurda hapsolmak giderek ağırlaşan cezalara katlanmak ve en nihayetinde mutlak bir umutsuzluğa sürüklenmek demektir. Yeni çocuk onu sevenler, onu hep sevdiklerine inandığı kimseler tarafından bu devlet hapishanesine nasıl atıldığını kesinlikle kavrayamaz. Tam da eşyanın doğası gereği ilk birkaç günde zihnini en çok meşgul eden şey *intihar düşüncesidir*. Başvurulabilecek tek yol hayatına ve varlığına son vermek, yaşamının ve var olmanın zorunluluğundan kaçmak, acılarına ve çaresizliğine bir nokta koymak için pencereden atlamak ya da belki zemin kattaki ayakkabı odasında kendini asmaktır ama bu yolu seçmez. Ne zaman ayakkabı odasında keman çalışsa (Grünzkranz burayı ona keman çalışması için tahsis etmiştir) aklına intihar gelir. Odada kendini asmak için çok fırsatı vardır, üstelik bir parça ip bulmanın da zor bir yanı yoktur. Daha ikinci günde kendini pantolon askısıyla asmaya kalkar ama sonra vazgeçip keman çalışmaya devam eder. O andan itibaren ayakkabı odasına girmek intihar ruhuna girmekle birdir. Ayakkabı odası, çürük tahta raflardaki tıklım

tıklım yüzlerce ter kokan yatılı öğrenci ayakkabısıyla doludur. Tavana yakın bir delikten içeriye yalnızca kötü mutfak kokuları sızar. Ayakkabı odasında yapayalnız, keman çalışmasına başladığı anda gelen intihar düşünceleriyle baş başadır. Yurdun kuşkusuz en korkunç mekanı olan bu odaya giriş, keman çalışma bahanesiyle kendine kaçış anlamı taşır ve öyle yüksek sesle keman çalışır ki ayakkabı odasının her an havaya uçmasından korkar. Keman çalmak ona kolay gelir. Tamamıyla hatasız olmasa da neredeyse virtüözce çalar kemani, çalarken de intihar düşüncesine kapılıp gider. Daha yatılı okula verilmeden önce, büyükbabasıyla geçirdiği çocukluğu boyunca intiharı düşünme eğitiminden geçmişti. Asla kemanda büyük bir başarı elde edemeyeceğinin bilincinde olsa da, keman çalmayı ve her gün Şevçik metodunu uygulamayı ayakkabı odasında yalnız kalmak için hoş bir bahane olarak görüyordu, çünkü o çalışırken kimsenin içeri girmesine izin verilmezdi; kapının dışında Bayan Grünkranz'ın "Girilmez, Müzik Çalışması" yazılı levhası asılıydı. Yurtta onu bitkin düşüren eğitim eziyetine her gün bu korkunç odada ara vermenin, kemani çalıp intiharı düşünmenin özlemini çekiyordu. Bu tür düşünceleri azdıran kendine has ama virtüözce müziğinin ne Şevçik metoduyla önerilenle ne de keman hocası Steiner'in verdiği ödevlerle uzaktan yakından ilişkisi vardı; bu müzik gerçekten de onun için her gün öğle yemeğinden sonra diğer öğrencilerden ve tüm yatılı okul işleyişinden kaçma aracından başka bir şey değildi; sadece ve sadece yalnız kalmanın bir yoluydu; mecbur bırakıldığı ama aslında istemediği, nefret ettiği keman eğitimiyle hiçbir ilgisi yoktu. Tavana kadar dizili öğrenci ayakkabılarının içeriye hapsedilmiş deri ve ter kokularını gittikçe yoğunlaştırdığı, neredeyse bütünüyle karanlık ayakkabı odasındaki keman çalışma saati onun *tek kaçış olanağıydı*. Ayakkabı odasına girer girmez intiharı düşünmeye başladılar ve yoğunlaştıkça yoğunlaşan keman çalışmaları

hep, yoğunlaştıkça yoğunlaşan bir intihar uğraşısıydı. Gerçekten de burada birçok kez kendini öldürmeyi denedi ama bu denemelerin hiçbirini *fazla ileriye* götürmedi. İp, pantolon askısı ve ayakkabı odasında bulunan sayısız duvar kancasıyla yapılan yüzlerce deneyi yaşam kurtaran belirleyici bir anda durdurmuş ve daha kasıtlı olarak aklını yeniden keman çalmaya vermişti. İntihar düşüncesine kasten son veriyor ve kemanın kendisini büyüleyen olanaklarına odaklanıyordu. Keman zamanla müzik aleti olmaktan çıkmış, intihar düşüncesini ve intihar eğilimini açıp kapamanın bir aracı halini almıştı. Bir yandan son derece müziğe yetenekli (Steiner'e göre), öte yandan tamamen disiplin-sizce kurallara karşı gelen (yine Steiner'e göre) biri olarak, özellikle de ayakkabı odasında keman çalışının başka bir şeye değil, tamamen intihar düşüncesine uygun düşen bir amacı vardı; kemande, yani gerçek anlamda keman eğitiminde Steiner'in talimatlarına uyup ilerleme kaydetmeyi beceremeyeceği açıktı. Yurtta ve dışarıda neredeyse durmadan onu meşgul eden ve o dönemde, o şehirde hiçbir şekilde ve hiçbir ruh halinde kurtulmadığı intihar düşüncesi kemanıyla ve keman çalışıyla başka hiçbir şeyle olmadığı kadar bağlantılıydı. O zamanlar *keman çalmanın* yalnızca *düşüncesi bile*, sonra da kemanı çıkarıp çalmaya başlamasıyla yoğunlaşarak, zamanla tamamen teslim olmak zorunda kaldığı bir mekanizma gibi harekete geçiyordu ve ancak kemanın parçalanmasıyla duracaktı. Sonraları aklına ayakkabı odası geldiğinde, orada varoluşuna son verme, içeriği ne olursa olsun tüm geleceğini intiharla yok etme cesaretini göstermenin, bu her yanıla kuşku götüren varoluşu onlarca yıl sürdürmekten daha iyi olup olmayacağını sıkça düşündü. Şimdi bu geleceğin içeriğini biliyorum. Ama böyle bir karar veremeyecek kadar zayıf olmuştu hep. Schrannen Sokağı'ndaki yurttan birçok genç intihar etmişti, tuhaf biçimde hiçbirisi de intihar için en ideal yer olan ayakkabı odasında yapmamıştı bunu. Hepsi de kendilerini

yatakhanelerin veya tuvaletlerin pencerelerinden atmış ya da banyo duşlarına asmışlardı. Diğerleri bu cesareti göstermişlerdi, o ise *intihar için gereken güç, kararlılık ve karakter sağlığını asla* gösterememişti. Gerçekten de Nasyonal Sosyalizm döneminde yurttan geçirdiği kısa sürede –43 sonbaharı ile 44 sonbaharı arasında– dört öğrenci kendini öldürmüştü; pencereden atmış ya da kendilerini asmışlardı (kim bilir öncesinde ve sonrasında daha nicesi yapmıştı bunu!). Şehirdeki birçok başka öğrenci de, kafaları bozulup okul yolundan saparak iki tepenin birinden aşağıya atlamıştı; daha çok Mönchsberg’i yeğleyerek *asfaltlanmış Müllner Caddesi’ne*, benim verdiğim adla *intihar caddesine* çakılmışlardı. Parçalanmış insan gövdelerini sık sık o caddede görürdüm, öğrenciler ve diğerleri, ama çoğunlukla öğrenciler; mevsime uygun açık renkte giysiler içinde et yığınları halindeydiler. Bugün, aradan otuz yıl geçtikten sonra bile, düzenli olarak (ama ilk ve sonbaharda yoğun bir biçimde) intihar eden öğrenciler ve diğerleri hakkında yazılanları okuyorum. Her yıl böyle düzinelerce haber çıkıyor, ama bana kalırsa gerçek intihar sayısı yüzlerle ifade edilebilir. Yurtlarda, özellikle de son derece sadistçe rejimlerdeki ve son derece sert iklim koşullarındaki yurtlarda, örneğin Schranzen Sokağı’ndakinde, öğrencilerin aklını en çok meşgul eden şeyin intihar olduğu muhtemelen doğrudur; yani müfredattaki tonla konudan biriyle değil tümünden bilim dışı bir konuyla bütün öğrenciler yoğun bir şekilde ilgilenir. Elbette ki intihar ve intihar düşüncesi hep bilimsel bir konu olmuştur, ama bizim ikiyüzlü toplumumuz böyle bir şeyi anlayamaz. Diğer yatılı öğrencilerle birliktelik, daima intihar düşüncesiyle birliktelik olmuştur, en başta intihar düşüncesiyle, ancak ondan sonra öğrenim ve eğitim içerikleriyle. Gerçekten de yalnız ben değilim tüm o öğrenim ve eğitim dönemini çoğu kez intihar düşüncesiyle geçirmek zorunda kalan; bunu bir yandan gaddar, aldırıışsız ve kelimenin tüm anlamlarıyla alçak bir çevre,

öte yandan da her genç insanda bulunan aşırı duyarlılık ve kırıl-
ganlık kışkırtıyordu. Öğrenim ve eğitim dönemleri daha çok bir
intihar düşüncesi dönemidir; bunu inkar eden, her şeyi unut-
muştur. Ne kadar sıklıkla, yüzlerce kere, şehri sırf intiharı, varo-
luşumu ortadan kaldırmayı ve nerede ve nasıl (yalnız mı, yoksa
bir toplulukla mı) intihar edeceğimi düşünerek dolaştım; ama
bu şehirdeki her şeyin yol açtığı düşünce ve denemeler beni hep
yurda, yatılı hapishaneye geri döndürdü. Tek sürekli etkileyici
düşünce olarak intihar, kimsenin kendine ait düşüncesi değildi;
herkeste sürekli olarak bu düşünce vardı, bazıları bu düşünce
tarafından *hemen öldürüldü* ve diğerleri yalnızca *sakatlandı*, üstel-
lik yaşamları boyunca sakat kaldılar; intihar düşüncesi ve inti-
har üzerine hep konuşuldu ve tartışıldı ama bu hep *sessizce* ya-
pıldı; içimizden tekrar tekrar *gerçek bir intiharcı* çıktı, çoğunun
adlarını artık bilmediğim için anmayacağım, oysa hepsini de
dehşet vericiliğin kanıtı olarak asılı ve paramparça halde gör-
düm. Belediye mezarlığında ve Maxglaner mezarlığında, çevre-
leri tarafından öldürülmüş on üç ya da on dört yaşlarında veya
on beş ya da on altı yaşlarındaki genç insanların *üstlerine toprak*
atıldığı, ama gerçekten defnedilmediği çok sayıda cenazeye tanık
oldum çünkü bu katı Katolik şehirde bu intiharcılar defnedil-
medi, sadece üstlerine en bunaltıcı, en insanlık dışı koşullarda
üstünkörü toprak atıldı. Bu iki mezarlık da anılarımın doğrulu-
ğunun kanıtlarıyla dolu. Bu anıların hiçbirinin çarpıtılmamış
olduğunu söyleyebildiğim için şükrediyorum, ama yine de bu-
rada hatırladıklarına sadece bir değinmekle yetineceğim. Defin
yerinde subay çizimleri giymiş sessizce duran Grünkranz'ı, in-
tiharcının utanç dolu bir dehşet içindeki gösterişli siyahlara bü-
rünmüş akrabalarını anımsıyorum. Ölen çocuğun sınıf arkadaşı-
ları da orada olurdu; hakikati tüm korkunçluğuyla bilenler yal-
nızca onlardı. Hepsinin o uyduruk defin işlemlerini seyrettiğini
görüyor, güya intiharcının eğitiminden sorumlu olan, yaşlı ak-

rabaların tahta bir tabut içinde toprağa indirilen intiharcıyla aralarına mesafe koymak için kullandıkları sözcükleri duyuyorum. Darkafalı Katolikliğin kayıtsız şartsız eline düşmekle, Kili-senin kayıtsız şartsız hakimiyetine girmekle kalmayıp o sırada sapına kadar nazileşmiş olan şehirde bir intiharcının cenazesinde rahibin işi olamazdı. Sona ermekte olan sonbahar, çürüme ve ateşle başlayan ilkbahar hep böyle kurbanlar istemiştir, üstelik burada dünyanın başka herhangi bir yerindekinden daha fazlasını ister. İntihara en eğilimli olanlar gençlerdi; kendilerini dünyaya getirenler ve diğer eğitimcileri tarafından yalnız bırakılan genç insanlardı; öğrenen, eğitim gören ve hakikaten hep kendi kendini bitirmeyi ve kendini yok etmeyi düşünenlerdi – onlar için henüz her şey doğru ve hakikidir, bu doğru ve hakikatin dehşet vericiliği içinde başarısız olurlar. İçimizdeki herkes intihar edebilirdi; kimilerinin bunu yapacağını önceden açıkça görebiliyorduk, kimilerinininkini göremiyorduk, ama nadiren yanıldık. Birisi iç dünyası ve çevresi arasındaki dengeyi kaybetmesinin yol açtığı bir zayıflık anında, kendisini sürekli ezen bu iki gücün korkunç yüküne artık dayanamadığında ve sonra birden, belirli bir andan itibaren içindeki ve ona dair her şey intiharı işaret ettiğinde, intihar etme kararı varoluşunun bütününde görüldüğü, hemen ardından da dehşet verici bir belirginliğe ulaştığı için, okul arkadaşımız ve çile yoldaşımızın şimdi kararlılıkla gerçekleştirdiği intiharının bizim için sürpriz olmayan korkunç gerçeğine hep hazırlıklı olurduk. Müdür ve yardımcıları ise uzun süredir olgunlaşan ve dışarıdan bakıldığında gözlemlenebilen *intihara hazırlık* döneminin asla farkına varmaz ve bu yüzden öğrencinin intiharı karşısında doğal olarak şaşkınlık yaşar ya da yaşıyor görünürdü. Müdür her seferinde dehşete kapılır, aynı zamanda da bu mutsuzun sahtekarca utanmazlığı tarafından aldatılmış görünürdü ve gencin intiharına gösterdiği şefkatsizlik hepimizin midelerini bulandırırdı. Hakiki bir Nazi'nin

soğuk bencilliğiyle, daima suçsuz olan suçluyu şikayet ederdi; zira intihar o kişinin suçu olamaz, suç çevrenindir; daha dolaysız bir ya da yüzlerce, binlerce sebep ne olursa olsun, burada suç onu ezen ve en sonunda kendi canını almaya iten Katolik-Nazi dünyadaydı. Bir yurttan ya da bir eğitim kurumunda, ki bunların resmi adı *Nasyonal Sosyalist Öğrenci Yurdu*'ydu, hatta özellikle Schrannen Sokağı'ndaki gibi, hassas bir insanı intihar etmesi için ayartan, dürten, üstelik kurbanların *büyük bir kısmının da direnme yetisinden yoksun olduğu* bir yurttan her şey bir intihar nedeni olabiliyordu. Gerçekler her zaman dehşet vericidir ve gerçeklerden duyulan korku hepimizin içine işler durur, ateşi sürekli beslenir; ama bu korku yüzünden gerçeklerin üzerini örtmemeli, haliyle doğa tarihinin bir parçası olan bütün insan tarihini çarpıtmamalı, sırf adettendir diye çarpıtılmış haliyle geleceğe aktarmamalıyız, çünkü tüm tarihin çarpıtıldığını ve yalnızca çarpıtılmış tarih olarak geleceğe aktarıldığını biliyoruz. Tüm eğitim yalanlarının bu en utanmazı, en sinsisi ve en canicesinin tamamen bilincinde olan velilerinin ısrarla ve üstüne basa basa öne sürdüğü, sonradan da durmadan çocuğun başına kaktığı gibi özenli zihinsel, duyusal ve duygusal gelişimi için değil, mahvolması için, evet yok olması için yurda verildiğini, o güne dek her şeye kolayca inanmış olan yurt öğrencisi kısa sürede kavramıştı. Özellikle eğitiminden sorumlu olan büyükbabasını anlayamıyordu (velisi Alman ordusunda askere alınmıştı ve tüm savaşı Yugoslavya Balkanı diye anılan yerde silah altında geçirmişti). Bugün, her türlü orta öğretimden ve sonuç olarak üniversite eğitiminden yoksun kalmamı istemiyorsa, büyükbabanın beni Schrannen Sokağı'ndaki yurda, Andrä Okulu denen ortaokula vermekten başka bir seçeneğinin olmadığını biliyorum. Şehir Nazi totaliterliğinin her bir yönünü göklere çıkarmasa da, ona epeyce destek veriyordu; hem zaten Nazi totaliterliği olmasa bile şehrin kendisinin her yerde kol gezen tesiri genç ve

çaresiz gençler için ister istemez moral bozucu, yıkıcı ve öldürücüydü. Tek kaçış olanağının intihar olduğu yerde kaçışı aklına getirmek bile anlamsızdı, bu yüzden Nasyonal Sosyalist totaliterliğin sindirdiği ve gözünü korkuttuğu pek çok genç, tüm varlığının parçalandığını görünce, o topraklara egemen olan eğitim sisteminin, sado-faşizmi temel almanın yanı sıra dönemin Pan Almanist insan eğitim ve imha sanatının kurallarına uyan bir pedagojik temele adanmış bir sistemin içinde yavaş yavaş öğütölmektense, bir pencereden ya da Mönchsberg'den kendini bırakarak bu varlığı fırlatıp atmayı –yani kelimenin kısa, en kısa ve en temel anlamıyla *yargsız infaz* yapmayı– tercih etmişti. Zira böyle bir yatılı kurumdan çıkan ya da kaçan genç insan, ki burada söz ettiğim kendimden başkası değil, bu eğitim hapishanesinde çektiği ceza yüzünden sonraki yaşamı boyunca ve sonraki hep kuşkulu olan varoluşunda mahvolmuş demektir; ileride kim olursa olsun ve ne olursa olsun, yaşamını nerede ya da nasıl sürdürürse sürdürsün, ölümüne aşağılanmış, tümünden çaresizdir ve aynı zamanda da *umutsuzca yitik bir candır*. İşte bu yüzden okul çağında iki korku hiç yakamı bırakmadı. Bir yandan yatılı okuldaki her şeyden ve herkesten korku, özellikle de tüm askeri alçaklığı ve kurnazlığı ile bir anda belirip cezalar yağdıran, örnek bir subay ve örnek bir SA-subayı olan ve neredeyse hiçbir zaman sivil kıyafetlerle değil yüzbaşı ya da SA-üniforması içinde gördüğüm Grünkranz'dan, bir Salzburg şan korosunun başında olan ve bugün fark ettiğim kadarıyla cinsel gerilimleriyle ve sapıkça sadist içgüdüleriyle asla başa çıkamamış, sapına kadar Nasyonal Sosyalist olan bu adamdan korkuyordum. Öte yandan da gazetelerde okuduklarımdan ya da Balkanlar'daki velim ve Norveç'teki dayım gibi askerden izinli gelen yakınlarımdan anlattıklarından aşına olduğum savaştan korkuyordum. Dayım kusurlu ve istikrarsız bir karakter olarak aklımda yer etmiş olsa da, onu hep kafama olağanüstü ve tehlikeli düşünceler

sokan, beni mucizevi ve tehlikeli fikirlerle tanıştıran hakikaten yaratıcı bir insan, dahiyane bir komünist ve mucit olarak hatırlarım hep – ömrü boyunca da mucit olarak kalmıştı. Savaş çok uzaklarda yaşanan, Avrupa'nın tamamını etkisine alan ve pek çok insanı canından eden, ikinci elden duyduğum bir *kâbus* gibiydi, ama şimdi birdenbire, neredeyse her gün duyulan hava ya da uçak alarmlarıyla hepimizin yanı başına gelmişti. İki korku *arasında ve içinde* bu yurt zamanı giderek yaşamı tehdit eden bir korkuya dönüşmek zorundaydı. Öğrenmemiz gerekenler, bir yandan Nasyonal Sosyalist Grünkranz korkusundan ve diğer yandan her gün açık gökyüzünü karartan ve karanlıklaştıran, gümbürdeyerek tehdit eden yüzlerce, binlerce uçak biçiminde karşımıza çıkan savaş korkusundan arka plana itilmişti çünkü biz kısa süre sonra zamanın çoğunu artık yanımızda ders kitaplarıyla okulda, Andrä okulunda ya da etüt odalarında değil, sığınaklarda geçiriyorduk; bunlar aylarca gözlemlediğimiz üzere yabancı ülkelerden gelerek zorla çalıştırılan, daha çok da Rus, Fransız, Polonyalı ve Çekler tarafından insanlık dışı koşullarda şehrin iki tepesine inşa edilmiş olan, yüzlerce metre uzunluğundaki devasa sığınaklardı; şehir halkı buralara önce sadece meraktan ve tereddütle girerken, Salzburg semalarında da ilk bombardıman uçaklarının görünmeye başlamasının ardından, her gün binlerce kişi korku ve dehşet içinde oralara, o karanlık mağaralara hücum etti; orada gözümüzün önünde son derece korkunç ve çoğu zaman da ölümcül sahneler yaşandı, çünkü sığınaklara giren hava yetersizdi ve çoğu kez düzinelerce, hatta zaman geçtikçe yüzlerce bayılmış çocuk, kadın ve erkekle birlikte bu karanlık ve yaş sığınaklarda buluyordum kendimi. Bugün bile oralara sığınmış binlercesinin birbirlerine sokularak korku içinde ayakta durduklarını, diz çöktüklerini ya da uzandıklarını görüyorum. Şehrin tepelerindeki sığınaklar bombalardan korunmak için güvenli yerlerdi, fakat birçok kişi bu sığınaklarda

boğuldu ya da korkudan öldü ve ben bu sığınaklarda ölen ve ölüsü sürüklenerek çıkarılan çok insan gördüm. Bazen de Glocken Sokağı sığınağına girer girmez; ki biz de hep oraya giderdik, tüm yurt öğrencileri olarak, bu iş için görevlendirilen yaşça bizden büyük okul arkadaşlarımız önderliğinde, diğer okullardan yüzlerce ve binlerce öğrenciyle birlikte Wolf-Dietrich Caddesi'ndeki Hexenturm'dan geçerek Linzer Sokağı'na ve Glocken Sokağı'na ulaşırdık; daha sığınağa girer girmez peş peşe bayılan ve sığınaktan derhal tekrar dışarıya çıkarılıp kurtarılması gerekenler olurdu. Sığınak girişlerinin önünde sedye ve battaniyelerle donatılmış büyük otobüslerin sayısı giderek artıyordu. Bayılanlar bunlara konurdu, ama çoğu zaman bayılanlar bu otobüslere sığmayacak kadar fazla olur ve otobüslere sığmayanlar sığınak girişlerinde açık havaya yatırılırdı. Otobüstekiler ise şehrin içinden geçerek Neutor denilen yere götürülürdü ve otobüsler, içlerinde sıklıkla kimileri ölmüş olarak yatanlarla birlikte *tehlike geçti sireni* duyuluncaya kadar orada beklerlerdi. Ben de Glocken Sokağı sığınağında iki kez bayılmış, böyle bir otobüse konmuş ve alarm sırasında Neutor'a götürülmüştüm, ama sığınağın dışında temiz havada hemen kendime geldiğimden, Neutor'daki otobüslerde çaresiz kadın ve çocukların yavaş yavaş baygınlıklarından nasıl ayıldıklarını ya da bu baygınlıktan artık ayılamadıklarını gözlemleyebilmişim, artık ayılamayanların havasızlıktan mı yoksa korkudan mı öldükleri anlaşılmıyordu. Havasızlıktan ya da korkudan ölen insanlar, daha Salzburg üzerine tek bir bomba düşmeden bu hava ya da terör saldırılarının ilk kurbanları olmuşlardı. 1944 Ekimi'nin ortasında, havanın tamamen açık olduğu bir sonbahar günü öğlen vakti ilk bomba düşene kadar, bu yolla bir yığın insan öldü; onlar, sonradan yapılan gerçek hava saldırılarında, Salzburg'a yönelik terör saldırıları denen olayda ölen yüzlerce ve binlerce insanın ilkleriydi. O Ekim öğlenine kadar tamamen korunmuş olan şeh-

rimize yönelik *gerçek* hava, bomba ya da terör saldırılarından korkuyorduk, öte yandan da biz (yatılı öğrenciler) gerçekten böyle bir hava, bomba ya da terör saldırısıyla *hakiki bir macera* olarak karşılaşmayı içten içe arzu ediyorduk, o güne kadar başımızdan macera olarak böyle korkunç bir olay geçmemişti; gerçek, daha önce bombalanan ve artık tamamen yıkılmış ve yok edilmiş olan yüzlerce Alman ve Avusturya şehrinden sonra, bizim (ergence) bir merakla bunun olmasını istediğimizdi. Gerçekler bizden saklanmıyordu, her gün her türlü kişisel anlatıdan ve hakikatin tüm korkunçluğu ile gazetelerden öğrendiğimize göre şehrimiz de bombalanacaktı; sonradan da, sanırım 17 Ekim’de, bombalandı. Tıpkı daha önce yüzlerce defa olduğu gibi, biz o gün de ya okula gitmek yerine doğrudan ya da okuldan çıkıp Wolf-Dietrich Caddesi’nden geçerek Glocken Sokağı’ndaki sığınağa girdik. Orada gençlerin sahip olageldiği sansasyon hevesiyle, artık alışkanlık haline gelmiş, ama hâlâ dehşet verici olaylara şahit olduk: Sığınakta ayakta duran, oturan ve uzanan, çoğunluğu çocuk, genç, kadın ve yaşlı olan insanlar korku içindeydi. Yaşamları uzun süredir tamamen savaşın dehşet verici olaylarının hakimiyetinde olmasına rağmen hepsi az çok afallamış haldeydi; mutlak bir çaresizlik içinde, savaşın yarattığı değişmez bir tetiktelik halinde sürekli birbirlerini süzüyorlardı. Onları hayatta tutan tek şey buymuşçasına hissizleşmiş, korku ve açlıktan ferî sönmüş gözleriyle çevrelerini kolaçan ediyorlardı. Yetişkinler olaylara etki edemez bir halde olup biten her şeyi kayıtsızca kabulleniyorlardı. Onlar da tıpkı bizler gibi sığınaklardaki ölümleri kanıksamıştı; çoktan beri, gündelik alışkanlıkla ziyaret edilen bir zaman geçirme yeri olarak, varoluşlarının aşağılandığı ve yok edildiği sığınakların dehşet vericiliğini ve karanlığını kabul etmişlerdi. O gün, başka günlerde hep tehlike geçti alarımının verildiği anda, bu kez birdenbire bir gümbürtü duymuş, olağandışı bir yer sarsıntısı hissetmiştik, ar-

dından sığınakta derin bir sessizlik yaşanmıştı. İnsanlar birbirlerine bakıyor, hiçbir şey söylemiyorlardı, ama aylardan beri korktukları şeyin şimdi gerçekleştiğini anlatmaya suskunlukları yetiyordu; gerçekten de, bu yer sarsıntısından ve onu takip eden on beş dakikalık suskunluktan sonra, şehre bombaların düştüğü haberi hızla yayıldı. Tehlike geçti alarmından sonra, o zaman kadarki adetlerinin tersine, insanlar sığınağın dışarıya hücum ettiler, ne olduğunu kendi gözleriyle görmek istiyorlardı. Dışarıya çıktığımızda her zamankinden farklı bir şey görmedik ve şehrin bombalanmasının yine dedikodu olduğunu sandık. Gerçekten de hemen yine kuşku duymuş, dünyanın en güzel şehri olarak nitelendirilen bu şehrin bombalanamayacağı düşüncesine kendimizi hemen inandırmıştık; hakikaten şehirde çok sayıda insan buna inanıyordu. Gökyüzü açık, gri-maviydi ve biz bombardımanın gerçekleştiğine dair hiçbir kanıt görmüyorduk. Ama birden eski şehrin, yani Salzach'ın karşı yakasındaki semtin yıkıldığı söylendi, oradaki *her şey* yıkılmıştı. Linzer Sokağı'ndan aşağıya koştuk. Artık itfaiye ve cankurtaran sirenlerini duyuyorduk ve Gablerbräu'un arkasından, Berg Cadde-si'nden geçerek Makart Meydanı'na vardığımızda, birden yıkımın ilk işaretlerini gördük: Caddeler cam kırıkları ve duvar molozlarıyla doluydu, havada topyekûn savaşın kendine has kokusu vardı. Tam isabetli bir vuruş, Mozart Evi denilen binayı dumanları tüten bir moloz yığınının çevirmişti ve derhal fark ettiğimiz üzere, çevresindeki binalar çok zarar görmüştü. Bu görüntü son derece dehşet verici olmasına rağmen, insanlar orada durup kalmamış, aksine daha beter bir yıkım beklentisiyle, yıkımın merkezi olduğu tahmin edilen ve çeşit çeşit gürültünün ve o güne kadar bilmediğimiz kokuların daha büyük bir tahribata işaret ettiği eski şehre doğru koşmayı sürdürmüşlerdi. Devlet Köprüsü'nden geçene kadar, bilinen durumda hiçbir değişiklik saptayamamıştım, oysa Alter Markt'ta, büyükbabamın parası

ve olanağı olduğu zamanlarda alışveriş yaptığı, ünlü ve saygı-değer erkek giyim mağazası Slama'nın bütün camlarının kırıldığı, vitrinlerinin ve ardındaki, her ne kadar savaş zamanına uygun olarak kötü kaliteli olsa da, yine de arzulanan giysilerin yırtılıp parçalandığını daha uzaktan görerek çok üzülmüş ve Alter Markt'ta gördüğüm insanların erkek giyim mağazası Slama'nın yıkımına hiç aldırmayarak Residenz Meydanı yönüne koşmalarına şaşırmıştım. Diğer birçok yurt genciyle Slama'nın köşesinden saptığımda insanları orada durdurmayan, aksine hızla yollarına devam etmelerine neden olan şeyin ne olduğunu anlamıştım: Katedrale bir hava mayını isabet etmiş ve kubbesini nefin içine düşürmüştü ve tam zamanında Residenz Meydanı'na varmıştık: Kocaman bir toz bulutu, korkunç biçimde yarılan katedralin üzerinde durmaktaydı ve kubbenin olduğu yerde şimdi aynı büyüklükte bir delik vardı. Slama'nın köşesinden bakınca kubbenin duvarlarını süsleyen büyük, çoğunluğu feci şekilde hasarlı tabloları görüyorduk: Şimdi, öğleden sonra güneşi tarafından aydınlatılarak apaçık mavi gökyüzü altında öne çıkıyorlardı; sanki aşağı şehre egemen olan o devasa yapının sırtında korkunç biçimde kanayan bir yarık açılmış gibi görünüyordu. Katedralin altındaki meydanın tamamı duvarın parçalarıyla doluydu ve aynı bizim gibi her yandan koşarak gelen insanlar bu kuşkusuz olağanüstü büyüleyici görüntüye merakla bakıyorlardı, ki benim için de bir *güzellik* olarak korkunçtu ve bu bina dehşete düşmeme yol açmıyordu; birden savaşın mutlak vahşeti ile *karşı karşıya gelmiş*, aynı zamanda da bu korkunçluk karşısında *büyülenmişim* ve dakikalarca hiç konuşmadan henüz yıkılma devinimi içindeki bu görüntüye, kısa süre önce isabet alan ve parçalanan katedralin olduğu meydanın benim için dehşetli ve kavranılmaz olan görüntüsüne bakakaldım. Sonra, herkesin gittiği yere, bombalarla neredeyse bütünüyle yıkılmış olan Kai Sokağı'na geçtik. Söylendiğine göre

altlarında muhtemelen çoktan ölmüş birçok kişinin gömülü olduğu, dumanı tüten devasa yıkıntıların karşısında uzun süre olduğumuz yere mihlanmış gibi durduk. Yıkıntılara ve bu yıkıntıların üzerinde çaresizce insan arayanlara baktık; aniden savaşın içine çekilen, tamamen savunmasız ve küçük düşürülmüş, üstelik çaresizliğin ve beyhudeliğin birdenbire farkına varmış insanların korkunç umutsuzluğuna tamk oluyordum o anda. Zamanla daha fazla kurtarma ekibi gelmişti ve birden kurumumuzun yönetmeliğini anımsayarak geri döndük ama yine de Schran-nen Sokağı'na değil, aksine Gstätten Sokağı'na gittik, oranın da tıpkı Kai Sokağı gibi büyük bir yıkıma uğradığı haberleri geliyordu. Gstätten Sokağı'nda, Mönchsberg Asansörü'nün solunda kalan çok eski ev o zamanlar akrabalarım aitti; onların evi dışında neredeyse bütün binaların tamamen yıkılmış olduğunu gördüm. Saldırı sırasında akrabalarımın da evde olduğuna kuşku yoktu ama kısa süre sonra, yirmi bir dikiş makinası ve onları kullananları çalıştıran terzi ustası ile ailesinin hayatta olduklarını öğrendim. Gstätten Sokağı'na giderken Bürgerspital Kilisesi'nin oradaki yaya kaldırımında yumuşak bir nesneye basmış ve dönüp baktığımda bunun bir oyuncak bebeğin eli olduğunu sanmıştım, okul arkadaşlarım da öyle sanmıştı; ama söz konusu olan, bir çocuğun kopmuş eliydi. Amerikan uçaklarının memleketim olan şehre yaptıkları bu ilk bombardıman, bu kopmuş eli görmemle birlikte, o zamanlar olduğum oğlan çocuğunun içini heyecan sarmasına yol açan bir *sansasyon* olmaktan çıkarak *korkunç bir vahşete*, bir felakete dönüşmüştü. Bürgerspital Kilisesi önünde bulduğumuz bu şeyden dehşete kapılarak, kalabalık halde Devlet Köprüsü'nden geçtik, hiç de akıllıca olmayan biçimde yurda dönmeyip gara doğru koşarak, bombaların Konsum binasına düştüğü ve bir yığın çalışanın öldüğü Fanny-von-Lehnert Caddesi'ne girdik. Konsum diye anılan bu yerin demir parmaklıkları ardındaki yeşillige dizilip bezlerle örtülmüş, çıp-

lak ayakları tozlu otlar üzerinde sıra sıra ölüleri ve Fanny-von-Lehnert Caddesi'ne devasa tahta tabut yığınları taşıyan kamyonları ilk kez gördüğümüz anda sansasyonun yarattığı büyülenme kesinlikle son bulmuştu. Konsum binasının ön bahçesindeki bezlerle örtülmüş ölüleri bugüne kadar unutmadım, bugün de gar civarına gittiğimde bu ölüleri görüyor, yakınlarının çaresiz seslerini duyuyorum ve Fanny-von-Lehnert Caddesi'ndeki yanmış hayvan ve insan eti kokusu da hâlâ bu korkunç görüntünün daimi bir parçası. Fanny-von-Lehnert Caddesi'ndeki bu olay, beni tüm yaşamım boyunca sakat bırakan, belirleyici bir tecrübe olmuştu. Caddenin adı bugün de Fanny-von-Lehnert Caddesi, Konsum binası da yine aynı yerde inşa edildi, ama bugün orada oturan ve (veya) çalışanlara sorduğumda hiç kimse benim o zamanlar Fanny-von-Lehnert Caddesi'nde gördüklerimi bilmiyor, zaman, tanıkları daima unutanlara dönüştürüyor. İnsanlar o zamanlar sürekli korku içindeydi, Amerikan uçakları neredeyse aralıksız havadaydı ve sığınaklara gitmek şehirdeki herkes için bir alışkanlığa dönüşmüştü, birçoğu alarm verildiğinde hemen en gerekli eşyalarını koydukları bavul ya da çantayı kapıp sığınağa gidebilmek için artık gece soyunmuyordu bile, fakat şehirdeki birçok kişi kendi evlerinin bodrumuna inmekle yetiniyordu, çünkü orada da güvende olduklarına inanıyorlardı, ama evlerin bodrumları üzerlerine düşen bombalarla birer mezara dönüşüyordu. Kısa süre sonra geceden çok gündüzleri alarm verilir oldu, çünkü Amerikalılar, Almanların görüldüğü üzere tamamen terk ettikleri gökyüzünde herhangi bir engelle karşılaşmadan hareket edebiliyorlardı, bombardıman uçağı kolları şehrin üzerinden güpegündüz geçerek Alman hedeflerine giden rotalarını izliyorlardı ve 44 yılının sonuna doğru *geceleri artık nadiren* havada düşman olarak adlandırılan bombardıman uçaklarının gümbürtü ve homurtuları vardı. Ama o sıralarda da hâlâ geceleri uçak alarmı veriliyordu. Yataklarımız-

dan fırlıyor, giyiniyor, yönetmelik gereği tamamen karartılmış sokak ve caddelerden geçiyorduk. Çoğu kişi daha akşamdan, alarm verilmeden önce çoluk çocukla sığınağa girerek geceyi orada geçirmeyi tercih ettiğinden, sığınağa girdiğimizde içeri- nin çoktan dolmuş olduğunu görüyorduk. Salzburg'da da ilk saldırıdan sonra çok sayıda ölü olduğundan, binlerce kişi içeri- deki kara, rutubetten parıldayan ve ölümcül hastalıklar barın- dırdıkları için yaşamsal tehlike oluşturan kayalara rağmen sığı- naklara hücum ediyordu. Birçok kişi bu *sağlıksız, hastalığın kol gezdiği sığınaklar* yüzünden öldü. Bir gece siren uğultusundan dehşete kapıldığımı hatırlıyorum. Düşünmeden diğerlerinin arasında tuvalete koşmuş, tuvaletten geri dönerek yatakhane- ye gidip yatmış ve derhal tekrar uykuya dalmıştım. Kısa süre son- ra başıma vurulan bir darbeye uyandırılmıştım, Grünkranz el feneriyle kafama vurmuştu, ayağa fırlamış ve tüm gövdem tit- rerken onun önünde esas duruşa geçmiştim. O anda Grünkranz'm uzun el fenerinin ışığında yatakhane- deki tüm ya- takların boş olduğunu gördüm, o anda alarm verildiği ve herke- sin sığınağa gittiği aklıma geldi, bense diğerleri gibi giyineceği- me tuvalete gitmiş, alarm verildiğini unutmuş ve tuvaletten geri dönüp, yatakhane- de herkesin uyuduğunu sanarak, karanlık yatakhane- de tamamen sakince el yordamıyla bulduğum yatağı- ma uzanmış ve hemen uykuya dalmıştım; diğerleri çoktan sığı- naktayken koca yatakhane- de tek başımaydım, hava savunması nöbetçisi Grünkranz, devriyesi sırasında beni fark etmiş ve uzun el feneriyle başıma vurarak uyandırmıştı. Bana tokat attı, giyinmemi emretti ve binaya ait sığınağa gitme emrini verme- den önce bu suçum için bir ceza *düşüneceğini* söyledi (ceza her- halde iki gün kahvaltı verilmemesiydi), sığınakta karısı Bayan Grünkranz dışında kimse yoktu, o kadına güven duyardım, Ba- yan Grünkranz bodrumun bir köşesinde oturuyordu, yanına oturmama izin verdi ve mümkün olan her yerde beni koruyan

bu anaç kadın beni sakinleştirdi. Ona diğerk bütün öğrenciler gibi kalktığımı, ama giyinmek ve onlarla birlikte sığınağa gitmek yerine tuvalete gittiğimi ve sonra yatakhaneye geri döndüğümde alarmı unutup yeniden yattığımı, bunun müdür beyi, yani kocasını kızdırdığını anlattım. Kocasının beni uyandırmak için uzun el feneriyle başıma vurduğunu anlatmamış, yalnızca bir cezaya arptırılacağımı söylemiştim. O gece bomba düşmedi. Yatılı okulun düzeni alt üst olmuştu, çünkü durmadan alarm veriliyordu, hangi faaliyet olursa olsun alarm verildiğinde yarıda kesiliyor ve herkes sığınağa gidiyordu, daha siren uğultusu sürerken insan seli sığınaklara doğru harekete geçiyor, girişlerde her zaman dehşet verici şiddet sahneleri yaşanıyordu, insanlar doğuştan sahip oldukları ve artık engelleyemedikleri tüm vahşilikleriyle içeriye girmek ya da dışarıya çıkmak için yükleniyor ve zayıflar çoğu zaman oracıkta eziliyordu. Sığınaklarda birçoğunun daha önceden belledikleri yerleri vardı, oralarda hep aynı kişiler birlikte duruyordu, insanlar gruplar oluşturmuşlardı, yüzlerce grup saatlerce taş zeminde diz çökerdi ve zaman zaman içeride havası tükenip de birbirleri ardına bayıldıklarında insanlar bağırmaya başlar, sonra yine öyle bir sessizlik olurdu ki, insan sığınaklardaki binlerce insanın çoktan ölmüş olduğunu sanırdı. Bayılanlar dışarıya taşınmadan önce, bu amaç için hazırda tutulan uzun tahta masalara yatırılırlardı, sağlık hizmetlisi kadın ve erkeklerin ve çoğu zaman da bizim hayatta kalmalarını sağlamak için masaj yaptığımız bir yığın çırılçıplak kadın bedeninin bu masaların üzerinde yatışları hâlâ hatırımdadır. Bu açlıktan bitap düşmüş ve solgun ölüm topluluğu günden güne ve geceden geceye daha da hayaletimsi bir hal alıyordu. Sığınaklarda korku dolu ve umutsuz bir karanlıkta diz ker, bir de asla ölümden başka bir şeyden söz etmezdi bu ölüm topluluğu, savaşın bilinen ve kişisel olarak deneyimlenen bütün dehşeti ve her taraftan ve Almanya'nın ve Avrupa'nın

tamamından gelen binlerce ölüm haberi bu sığınaklarda herkes tarafından büyük dokunaklılıkla konuşulurdu, burada, sığınaklarda otururken, ortama egemen olan karanlığın içinde hiç sıkılmadan Almanya'nın çöküşünü ve giderek dünyanın en büyük felaketine dönüşen güncel durumu masaya yatırır ve ancak bitkin düştüklerinde buna bir son verirlerdi. Sığınaktakiler sıklıkla dehşet verici, içlerindeki her şeyi yere seren bir bitkinlik haline kapılır ve büyük çoğunluğu insan yığınlarından oluşan uzun bir sıra halinde duvarların yanında giysilerini örtünerek uyur ve çoğu zaman orada bulunan diğer insanların duyulan ve görülen ölme hallerinden hiç etkilenmezlerdi. Biz yurt öğrencileri çoğu zaman bu sığınaklarda olurduk, öğrenmek, hele eğitim almak kısa süre sonra düşünülemez olmuştu, oysa yurt işletmesi sancılı ve hastalıklı biçimde ayakta tutuluyordu, örneğin biz çoğu zaman ancak sabahın beşinde sığınaklardan yurda döndüğümüzde yönetmelik gereği yine saat altıda kalkıp banyoya gider ve saat altı buçukta, tam vaktinde etüt odasında olurduk, tamamen bitkin olduğumuzdan artık etüt odasında eğitim görmek düşünülemezdi bile. Kahvaltı ise çoğunlukla yeniden sığınaklara koşturmaktan başka bir şey değildi, böylelikle çoğu zaman günlerce okula gitme ve ders görme fırsatımız olmuyordu. O zamanlarda kendimi neredeyse artık bir tek Wolf-Dietrich Caddesi'nden geçerek sığınaklara ve sığınaklardan çıkıp yeniden Wolf-Dietrich Caddesi'nden geçerek yurda giderken görüyorum, hep sürüler halinde ve gittikçe düzensizleşen zamanlarda gerçekleşen ve günden güne kötüleşen öğünler yeniden sığınağa gidilmesini bekleme saatlerine dönüşmüştü. Çok geçmeden Andrä Okulu'nda neredeyse hiç ders görülmez oldu, çünkü okul daha *ön uyarı* sırasında kapatılıyor, öğrencilerin okulu terk etmeleri ve sığınaklara gitmeleri isteniyordu, hem zaten her gün saat dokuzda doğru *ön uyarı* yapılıyordu ve saat sekizdeki ders artık saat dokuzdaki *ön uyarı*yı beklemekten ibaretti, hiçbir öğ-

retmen kendini asıl derse vermiyor, herkes ön uyarıyı ve sığınağa gidişi bekliyordu, okul çantaları açılmıyordu bile, sadece sıraların üzerinde hemen ulaşmayı bekliyorlardı, öğretmenler ön uyarı gelinceye kadar saat sekizle dokuz arasını gazete haberlerini ya da ölüm olaylarını yorumlamakla geçiriyor ya da birçok ünlü Alman şehrinin yıkılışını anlatıyorlardı, bana gelince, İngilizce ve keman dersleri daima yapıyordu, çünkü saat iki ile dört arası çoğu zaman alarmsız geçiyordu. Keman öğretmeni Steiner aldırıışsızca bana evinin üçüncü katında ders veriyordu, İngilizce öğretmeni bayan ise artık Linzer Sokağı'ndaki karanlık zemin kattaki konuk evinde ders veriyordu. Günün birinde, sanırım şehre yapılan ikinci bomba saldırısından sonra, Hannover'lı bayanın bana ders verdiği, Linzer Caddesi'ndeki konuk evi bir moloz yığınınna döndü, evin tamamen yıkıldığından haberim olmamıştı ve her zaman olduğu gibi özel ders aldığım yere gittiğimde birdenbire kendimi moloz yığınının karşısında bulmuştum, tanımadığım, ama herhalde beni tanıyan biri, binanın tüm sakinlerinin, yani İngilizce öğretmenimin de moloz yığınının altında kaldığını söyledi. Moloz yığınının karşısında durmuş, bir yandan yabancıнын beni inandırmaya çalışmasını dinliyor, aynı anda da Hannover'lı İngilizce öğretmenimi düşünüyordum, kendisi Hannover'da *tamamen bombalandığından* (bu bir hava saldırısında ya da uçak saldırısında, terör saldırısı denen saldırıda her şeyini yitiren insanlar için kullanılan terim-di) bombalardan kurtulmak için Salzburg'a kaçmış, burada *yeniden* her şeyini yitirmekle kalmamış, öldürülmüştü de. Bir zamanlar Hannover'lı bayanın bana İngilizce dersi verdiği konuk evinin bulunduğu yerde bugün bir sinema var ve bu konuyu açtığımda kimse neden söz ettiğimi bilmiyor, o zamanlar yıkılan çok sayıda bina ve ölen insanlarla ilgili olarak sanki hepsi belleklerini yitirmiş gibi görünüyor, konu açıldığında her şeyi unutmuş ya da bunların hiçbirini duymak istemiyor gibiler, bu-

gün şehre geldiğimde, insanlara tekrar tekrar o dehşet verici zamandan söz ediyorum, ama onlar başlarını sağa sola sallayarak tepki veriyorlar. Benim içimde ise bu yaşananlar sanki dünmüş gibi canlı, şehirde yaşayanların hafızalarından silmiş görüldüğü gürültü ve kokular her an burada. Hakikaten bu şehrin sakinleri ve tıpkı benim gibi aynı şeyi yaşamış olan insanlarla konuştuğumda, kafası en karışık, en cahil, en unutkan tiplerle, hatta tek bir yaralayıcı, hem de akıl yaralayıcı bilmezlikten gelmeyle konuşur gibi oluyorum. Bütünüyle yıkılmış olan konuk evinin, yani moloz yığınının önünde durduğumda ve Hannover'lı İngilizce öğretmeni bir anıdan ibaret hale geldiğinde ağlamamıştım bile, oysa ağlamaklıydım ve birden, büyükbabamın öğretmene bana İngilizce öğretmekte gösterdiği çabalar için ödeyeceği paranın olduğu bir zarfı elimde tuttuğumun farkına vararak, evde İngilizce öğretmenine, Hannover'lı bayana *o korkunç ölümünden önce parayı verdiğimi* söylesem mi diye kafamdan geçirdiğimi hâlâ hatırlıyorum; bilmiyorum, yani *nasıl* davranmış olduğumu söyleyemem, herhalde evde bayana ölümünden önce ders saatlerinin ücretini ödediğimi söylemişimdir. Böylece İngilizce derslerim aniden bitmişti, geriye bir tek keman dersleri kalmıştı. Keman dersi sırasında, sert, gergin hocamın direktiflerini izlerken, yani bir yandan Steiner'in emirlerini kabul edip yerine getirirken, öte yandan keman dersiyle ilişkili olanlar hariç her şeyi düşünerek ve bu yüzden ilerleme kaydetmeden, aşağıdaki Sebastian mezarlığına, başpiskopos Wolf Dietrich'in güzelim kubbeli mozalesine ve mezarlıktaki *anıt*-mezarlara ve zamanla yeniden yarı açık hale gelmiş, dehşet verici, beni ürküten bir soğukluk fışkıran çukurlara, merhum adlarının yazılı olduğu, aralarında benim akrabalarımın da bulunduğu mezarlık kemerlerine bakıyordum. Mezarlıklara gitmeyi daima sevdim, bu özelliğimi anneannemden almıştım, kendisi tutkulu bir mezarlık ziyaretçisiydi, en çok da morg ve katafalkları ziyaret etmeyi severdi, ben

henüz küçük bir çocukken beni akrabası olmayan, ama hep mezarlıklarda tabuta konan şu ya da bu ölüyü göstermek için yanında mezarlıklara götürür, kendisi ölümlere, katafalktaki ölümlere her zaman hayranlık duyar ve bir *tutku olan* bu *hayranlığını* bana geçirmeyi denerdi, oysa katafalktaki ölümlere doğru havaya kaldırılmak beni daima korkutmuştu; bugün bile sıkça, beni morg salonlarına nasıl soktuğunu ve havaya kaldırarak katafalktaki ölümlere doğru yönelttiğini, dayanabildiği sürece havada tuttuğunu, durmadan *görüyor musun, görüyor musun, görüyor musun* diyerek ben ağlayıncaya kadar havada tuttuğunu, ancak ağlayınca beni yere bıraktığını, kendisinin biz katafalk salonundan çıkmadan önce daha uzun süre ölümlere baktığını görüyorum rüyalarımnda. Anneannem beni haftada birkaç kere mezarlıklara ve morglara götürürdü, mezarlıkları düzenli olarak ziyaret eder, önce benimle birlikte akrabaların mezarlarına uğrar, sonra uzun süre tüm diğer mezarları ve kabirleri incelerdi, bu arada herhalde hiçbir mezar gözünden kaçmazdı, mezarlar hakkında her şeyi bilirdi, mezarların nasıl göründüklerini, hangi durumda olduklarını, mezar ve kabirlerin üzerindeki isimleri daima bilirdi; böylece bu, her toplulukta bitmek bilmeyen bir sohbet konusu olurdu. Belki de, itiraf etmem gerektiği üzere, mezarlıklara karşı her zaman büyük hayranlık duymam anneannemden, beni mezarlık ziyaretleri, mezarlara yakından bakma, onları inceleme ve katafalktakilere yoğun olarak yakından bakma ve gözlemleme dışında başka hiçbir konuda eğitmemiş olan anneannemden gelmektedir. Onun çok sevdiğini söylediği mezarlıkları, ayrıca yaşamı boyunca bildiği, tekrar tekrar ziyaret ettiği, hayatının önemli anlarını temsil eden bir yığın mezarlığı vardı – Meran ve Münih’te, Basel’de ve Thüringen Ilmenau’da, Speyer ve Viyana’da, bir de Salzburg’da. Burada dünyanın en güzel mezarlığı diye anılan Sankt Peter’i değil, aksine akrabalarımın ve ölmüş olan dostlarımın yattığı belediye mezarlığını severdi.

Benim içinse her zaman Sebastian mezarlığı en ürkütücü ve dolayısıyla da en büyüleyici olanıydı ve sık sık Sebastian mezarlığına gidip saatlerce kalır, tek başıma ölümü düşünürdüm. Keman dersi sırasında aşağıya, Sebastian mezarlığına bakarken, hep Steiner beni rahat bıraksa da aşağıda kendi başıma kalsam, anneannemden öğrendiğim gibi, ölüleri ve ölümü düşünerek ve mezarlar arasındaki doğayı, burada, tüm bu ıssızlık içinde mevsimleri nasıl haber verdiğini ve değiştirdiğini seyrederek mezardan mezara yürüsem diye düşünürdüm, bu mezarlık terk edilmişti ve mezarların eski sahipleri artık bu mülkleriyle ilgilenmiyordu; yatılı okuldan uzaklaşmak ve sakinleşmek için sık sık devrilmiş bir mezar taşının üzerinde bir iki saat oturdum. Steiner önce bana üç çeyrek kemanda ders vermişti, sonra tam kemanda; teori ve pratik dersi sırasında, temel eğitim için uyguladığı Ševčik metodunun her pasajını önce bana çalardı, ardından benim çalmam gerekirdi. Önce hep Ševčik metodundan gittik, ama sonra yavaş yavaş klasik sonatlara ve başka parçalara da geçtik. Önceden saptadığı ama kestirilemez anlarda, zamanla tümünden ritim kazanmış mizacına uygun düşen aralıklarla keman yayıyla parmaklarıma vururdu, çünkü dalgınlığıma, direnişime ve keman öğrenimi karşısındaki artık hastalıklı bir hal alan isteksizliğime neredeyse her zaman öfke duyardı. Bir yandan, müzik benim için dünyadaki en güzel şey olduğundan, keman çalmak, müzik yapmak için son derece büyük bir istek duyarken, öte yandan her tür öğrenme sürecinden ve teoriden, yani keman eğitiminin kurallarını durmadan dikkatle izleyip bu eğitimde ilerlemekten nefret ediyordum, kendi duyumsamama göre en virtüöz olanı çalıyordum, ama notalara bakarak en basit olam kusursuz çalamıyordum, bu da hocam Steiner'i doğal olarak bana karşı öfkelenmek zorunda bırakıyordu ve ben durmadan, benimle dersleri sürdürmesine ve dersi bir anda keserek ve bana küfür ederek kemanımla birlikte beni eve gön-

dermemesine hep şaşıyordum. Kemanımla yaptığım müzik, her ne kadar tamamen kendi uydurduğum, müzik matematiği ile ilgisi olmayan, Steiner'in durmadan yinelediği üzere, sadece *son derece müzikal kulağımın, son derece müzikal duyarlılığımın* anlatım bulmasıyla ilişkili bir müzik olsa da, bir amatör için en olağanüstü ve kulağıma gelen en maharetli ve en heyecan verici müzikti. Steiner durmadan, keman derslerimi ödeyen büyükbabama *müziğe büyük yeteneğim* olduğunu söyleyip dururdu; oysa bu kendi tatminim için çaldığım keman müziği temelinde amatörce melankolime *eşlik eden* bir müzikten başka bir şey değildi, bu da doğal olarak, düzenli olması gereken keman eğitimimde ilerlememi engelliyordu, kısaca söyleyecek olursam kemana virtüözce hakimdim, ama asla notalara bakarak doğru çalamıyordum, bu durum Steiner'i zamanla sadece bezdirmekle kalmıyor, kızdırıyordu da. Müzik yeteneğimin derecesi kesinlikle son derece yüksekti, fakat disiplinsizliğimin ve dalgınlığımın derecesi de yüksekti. Steiner'den aldığım dersler onun çabasının beyhudeliğine giderek daha fazla vurgu yapmaktan başka işe yaramıyordu. Keman derslerim ve İngilizce derslerim düzenli aralıklarla kurallara uygun olarak yurttan çıkmama bahane oluyordu, üstelik birbirinden çok farklı iki disiplin olan keman ve İngilizce dersleri arasında gidip gelmek aslında hoşuma gidiyordu. Yurtta katlanmak zorunda olduğum sertliği ve aşağılamayı kısmen telafi etmekle kalmıyor, beni hep sakinleştiren, en titiz biçimde eğiten, her durumda içten olan ve sempatiyi giderek daha da büyüten bir insan olan, bana İngilizce öğreten Linzer Sokağı'ndaki bayanla, bana hâlâ azap veren ve bunalıma sokan Wolf-Dietrich Caddesi'ndeki Steiner arasında, haftada iki kez İngilizceyle haftada iki kez keman dersi arasında bir karşılık kurmamı sağlıyordu. Hannover'lı bayanla İngilizce derslerini yitirmemin ardından dengemi tamamen kaybetmiştim, çünkü Wolf-Dietrich Caddesi'ndeki keman dersleri Linzer Soka-

ğı'ndaki İngilizce dersleri olmadan karşıtını bulamıyor, demin bahsettiğim şekilde yurdun ve yurtla ilgili şeylerin dengeleyicisi olamıyordu; tek başına bu keman dersleri yatılı okulda dayanmak zorunda olduklarımı sadece daha da katmerlendiriyordu. Benden bir sanatçı yaratmak büyükbabamın arzusuydu, *sanata yatkın bir insan* olduğumu gördüğü için *benden bir sanatçı* yaratmaya kalkma yanlışına düşmüştü. Torununa duyduğu sevgi yüzünden –yaşadığı sürece bu sevginin karşılığını da görmüştü– beni sanatçı yapmak, sanata yatkın insandan müzisyen ya da ressam, bir sanatçı çıkarmak için her şeyi denedi. Salzburg'daki yatılı okul dönemimden sonra resim yapmayı öğrenmem için beni bir ressama gönderdi. Çocukluğum ve gençliğim sırasında bana sadece büyük sanatçılardan, Mozart, Rembrandt, Beethoven, Leonardo, Bruckner ve Delacroix'dan söz etti, karşımda hep hayranlık duyduğu büyüklerden söz ederek ben daha çocukken daima dikkatimi *büyükliğe* çekti, büyük olanı işaret etti ve bana büyük olanı açıklamayı denedi; keman çalma sanatını bana öğretmek ümitsiz bir çabaydı, bir keman dersinden diğerine bu daha da açık bir biçimde görünmekteydi, sevdiğim büyükbabam için, keman çalmada ilerlemek, keman sanatında bir yerlere gelmek istiyorduysam da, büyükbabama bir iyilik yapma, onun keman *sanatçısı* olmam arzusunu yerine getirme iradem tek başına yetmiyordu ve ben her keman dersinde en acınası biçimde düş kırıklığı yaratıyordum, Steiner de hep benim düş kırıklığı yaratmamı *suç* olarak adlandırıyordu, benim gibi *bu derece müzikal yaradılıştaki* bir insanın *dalgınlık suçuyla* akla gelecek en büyük suçu işlediğini söyleyip duruyordu durmadan, ki bu benim için de açık ve korkunçtu, Steiner'in dediğine göre, büyükbabamın keman dersi için ödediği paralar çöpe gidiyordu, büyükbabam ise o kadar sempatik bulduğu bir insandı ki, onun yüzüne karşı benim kemanda bir yerlere gelebileceğim umudundan vazgeçmesini söyleyemezdi, belki de sa-

vaşın sona ereceği bu kaotik dönemde gerçekten hiçbir şey ve bu yüzden doğal olarak benimle ilgili bu durum da Steiner'in umurunda değildi. Sıklıkla bunalım içinde Hexenturm'dan geçerek Wolf-Dietrich Caddesi'ne gider, sonra tekrar geri dönerdim, keman da zaten *değerli melankoli enstrümanım* olmuştu, daha önce değindiğim gibi, ayakkabı odasına girmemi ve ayakkabı odasındaki daha önce değindiğim tüm koşul ve durumlara erişmemi sağlıyordu. Şehirde, çocukken anneannemle birlikte taşradan şehre gelerek ziyaret ettiğim bir yığın akrabam olmasına, Salzach kıyısındaki yığınla eski evi ziyaret etmeme, diyebilirim ki Salzbürglular'ın yüzlercesiyle o zamanlar ve bugün de akraba olmama rağmen, asla bu akrabaları ziyaret etmek için en ufak bir isteğim olmadı, bu gibi akraba ziyaretlerinin bir faydasının olduğuna içgüdüsel olarak inanmıyordum, o zamanlarda ki gibi *sadece içgüdüsel olarak hissettiğim değil, bugün gördüğüm üzere* gün be gün darkafalılık imal eden sanayilerinin içine tamamen kapanmış olan bu akrabaları ziyaret etmenin, bu akrabalara acımı anlatmanın ne gibi bir faydası olurdu, bütünüyle anlayışsızlık dışında bir şeyle karşılaşmazdım, tıpkı bugün de oraya gitmem halinde, sadece anlayışsızlıkla karşılaşacağım gibi. Bir bölümü refah içinde yaşayan bu akrabaları, anneannesinin elini tutarak mümkün olan her ailevi vesilede ziyaret eden küçük oğlan büyük olasılıkla bunların nasıl insanlar olduklarını hemen kavramış ve çok doğru bir tepki göstererek, onları bir daha ziyaret etmemişi; her ne kadar tüm bu eski sokaklarda ve meydanlardaki duvarlarının ardında hâlâ var olmayı sürdürseler ve epey kazançlı ve bu yüzden de epey varlıklı bir yaşam sürüyor olsalar da onları ziyaret etmemişi, onları ziyaret etmek yerine mahvolmayı yeğlerdi, ona en başından beri daima iğrenç görünmüşlerdi ve aradan geçen on yıllardan sonra hâlâ iğrenç görünüyorlardı, sadece mülklerine yoğunlaşan ve şöhretlerini düşünen kişilerdi ve Katolik ya da Nasyonal Sosyalist darkafa-

lılıkları içine hapsolmuşlardı, yurttaki oğlana söyleyecek hiçbir şeyleri yoktu, kaldı ki onlardan yardım isteyen birine yardım etsinler, tersine, yanlarına gitse ve son derece korkunç bir halde bile olsaydı, onlar tarafından yüzüstü bırakılır ve tamamen mahvedilirdi. Bu şehrin sakinleri tümünden soğuk tiplerdir, en iyi bildikleri şey alçaklıktır ve namert hesapçılıkları onlara has bir niteliktir; oğlan bu gibi insanlar tarafından, korkuları ve yüzlerce umutsuzluğu içinde tamamen anlayışsızlıkla karşılanacağını kavramıştı, bu yüzden onları asla ziyaret etmedi. Zaten büyükbabasından da doğal olarak bu akrabalar hakkında yalnızca korkunç betimlemeler duymuştu. Bu yüzden bu şehirde yurttakilerden çok daha fazla akrabam olmasına rağmen, zira diğerlerinin Salzburg'da akrabaları yoktu, aynı zamanda aralarında en terk edilmiş olan da bendim. En bunalımlı durumumda dahi bir kere bile bu akraba evlerinden birine girmemiştim, hep *önlere*den geçmiştim, evet, ama asla içeriye girmemiştim. Büyükbabamın da başından Salzburglular'la, özellikle de bizimle akraba olanlarla onu inciten öyle çok deneyim geçmişti ki, bu akrabaların evlerine girmek benim için mümkün değildi, içeriye girmek için bir yığın neden olabilirdi, ama sonuçta oralara girmemek için hep tek bir neden vardı: Bu şehrin soğuk ve öldürücü atmosferinde soğuklaşmış ve hissizleşmiş akrabaların içinde bunca anlayışsızlık ve bunca insanlıkdışılık varken, bu insanlarla ilişkide olma iznini kendime kesinlikle veremezdim. Büyükbabam bile bu Salzburglu akrabalar tarafından ciddi bir biçimde aldatılmış ve son derece büyük bir düş kırıklığına uğratılmıştı, ona her açıdan ihanet etmiş, büyük bir sıkıntıya düşmesine neden olmuşlardı, yardım istemek için onlara başvurabileceğine inandığı anda, öğrenciliği sırasındaki çaresizliği ve de daha sonraları, yurtdışında başarısız olup ülkesine geri dönen biri olarak, bugün belirtmem gerektiği üzere en korkunç ve en acınası koşullarda ülkesine ve memleketi olan şehre yıkılmış biri olarak gel-

diğinde destek bulacağına, kendi akrabaları ve Salzburglular tarafından büsbütün karalanmış ve mahvedilmişti. Onun ölüm öyküsü de hüznü, aynı zamanda da gülünçtür, ama bu şehrin, onu yönetenlerin ve şehirlilerin içyüzünü gösterme açısından tam bir doruk noktasıdır: Büyükbabam Maxglan mezarlığında on gün tabutta kalmış, ama Maxglan papazı defni gerçekleştirmekten kaçınmıştı, çünkü büyükbabam *kilise nikahlı* değildi, ardında kalan karısı, büyükanne ve oğlu onun Maxglan mezarlığında gömülmesi için *her türlü olanağı* denemişti, büyükbabama orası uygundu, ama gömülmeyi arzu ettiği Maxglan mezarlığına gömülmesine izin verilmemişti. Nefret ettiği belediye mezarlığı dışında hiçbir mezarlık büyükbabamı kabul etmemişti, şehirdeki Katolik kilisesine ait mezarlıkların hiçbiri. Büyükanne ve oğlu tüm mezarlıklara giderek büyükbabamın mezarlıklardan birine kabul edilmesi ve gömülebilmesi için izin ricasında bulunmuşlardı, ama büyükbabam bu mezarlıkların hiçbirine kabul edilmemişti, çünkü *kilise nikahlı* değildi. Ve 1949 yılında oluyordu bunlar! Ancak dayım, yani oğlu, başpiskoposa gidip, artık çürümesi ileri bir aşamaya geçmiş olan babasının, büyükbabamın cesedini, şehrin hiçbir Katolik mezarlığına alınmayan ve ne yapacağını bilmediği cesedi başpiskoposun sarayının kapısına koyacağını söylediğinde, başpiskopos büyükbabamın Maxglan mezarlığına defin iznini verdi. Bense, ağır bir ciğer hastalığı ile hastanede yattığım için, muhtemelen şehirde yapılan en hüznü cenazelerin başında gelen ve bildiğim üzere akla gelen tüm sıkıntıların yaşandığı bu cenaze töreninde bulunamıştım. Bugün büyükbabamın mezarı, şeref mezarı adı verilenlerden biri. Bu şehrin kavrayamadığı ruhları hep dışarı attığını, bir daha da hiçbir koşulda geri almadığını deneyimlerime dayanarak biliyorum. Yüzlerce hazin, alçakça, dehşet verici ve gerçekten öldürücü deneyimden ötürü şehir benim için hep giderek daha katlanılmaz bir hal almış ve bugüne kadar teme-

linde katlanılmaz kalmıştır. Her türlü başka sav yanlış, yalan ve iftira olurdu ve bu kaydın daha sonra değil şimdi, çekinmeksinin çocukluğumun, gençliğimin, özellikle de Salzburg'daki eğitim ve öğrenim yıllarıma dönme olanağımın olduğu şu anda, böyle bir betimleme için gereken açıklık ve içtenlikle düşülmesi gerekiyor. Şu anda söylenmesi gerekenlerin söylenmesi, gösterilmesi gerekenlerin gösterilmesi, o zamanın hakikati, gerçekliği ve sahiçiliğinin hakkının verilmesi şart; zira tüm nafoş şeylerin etkilerinin farkına varılmadan yatıştığı, her şeyin güzel göründüğü bir aşamaya geçilmesi an meselesi. Öğrenme ve eğitim şehrim Salzburg, benim için, güzel bir şehirden, katlanılabilir bir şehirden, çarpıtarak anlatırsam affedebileceğim bir şehirden başka her şey oldu. Bu şehir her zaman bana azap veren bir şehir oldu ve bir çocuk ya da bir genç olarak sevinç, mutluluk ve esenlik duymama hiç izin vermedi. Kimilerinin ticari nedenlerden ya da sırf sorumsuzluktan iddia ettiğı gibi, genç bir insanın iyi bakıldığı ve iyi yetiştığı, hatta halinden memnun ve mutlu olması gereken bir yer olmadı asla; bu şehirde halimden memnun ve mutlu olduğum anların sayısı bir elin parmaklarını geçmez ve bedelleri de ağır olmuştur. Bu dönemi en karanlık ve her açıdan en ıstıraplı dönem olarak nitelememin nedeni yalnızca savaşıla çakışması değildi; savaşın yeryüzünde ve insanlarda yarattığı tahribat, doğayı ve insanı kirletmeye adanmış savaş zamanı zihniyeti, Almanya'nın ve tüm Avrupa'nın çökmesi ve bütünüyle kararması değildi; tabiat koşulları karşısındaki aşırı hassasiyetimin o karanlık günlerde yoğunlaşarak beni tümünden tabiatın insafına bırakması da değildi. Bu şehrin ve bölgenin, hem de hiç durmaksızın, son derece düşüncesizce ve aslında hiç de yakışık almayan bir biçimde bütün dünyanın sözünü ettiğı güzelliğı, *bu ölümcül toprağın tam da öldürücü unsurudur*. Bu şehir ve çevresine doğumları ya da sorumlu olmadıkları başka koşullar nedeniyle bağılı olan ve doğa gücüyle ona zincirlenen in-

sanlar hiç durmadan bu dünyaca ünlü güzellik tarafından ezilirler. Bunun gibi dünyaca ünlü bir güzellik, bunun gibi insan düşmanı bir iklimle birleştğinde öldürücüdür. Özellikle de burada, içine doğduğum bu ölüm toprağında yuvamdayım ben ve bu (ölümcül) şehrin ve bu (ölümcül) çevrenin başkalarından daha fazla yerlisiyim ve şimdi bu şehirde dolaştığımda ve onunla bir ilişkimin olmasını istemediğimden, çoktan beri onunla bir ilişkim olmasını istemediğimden, bu şehrin benimle hiçbir ilişkisinin olmadığına inandığımda, yine de içimdeki (ve bana dair) her şeyin *ondan* olduğunu, şehirle aramda her ne kadar korkunç olsa da ömür boyu sürecek, ayrılmaz bir ilişki olduğunu biliyorum. Gerçekten de içimdeki her şey bu şehir ve bu bölgeyle bağlantılı ve onlardan kaynaklanmakta, ne istersem yapayım ve düşüneyim, bu gerçeğin giderek daha şiddetli bir biçimde bilincine varmaktayım, günün birinde bunun bilincine o derece varacağım ki, bilincim olan bu gerçek beni mahvedecek. Çünkü bendeki her şey, kökenim olan bu şehre teslim edilmiş. Oysa bugün kolayca katlanabileceğim ve kolayca görmezden gelebileceğim şeylere o öğrenim ve eğitim yıllarında katlanamamış, onları görmezden gelememiştim: Bir oğlan çocuğu olarak yaşadığım ve bu korunmasız yaştaki herkesi etkisi altına alan son raddedeki yetersizlik ve çaresizlik halinden bahsediyorum. Ruh halim o zamanlar neredeyse yerlerde sürünüyordu; *ruh halimdeki bu kararın, ruh halimin bu toptan yıkımı hiçkimse tarafından algılanmadı. Bir hastalıktan, hemde ölümcül bir hastalıktan* mustarip olduğumu kimse göremedi ve sıkıntılarımla gidermek için hiçbir şey yapılmadı. Bir yandan yurttan ve okulda, (baskı altında) özellikle de Grünkranz ve yardımcılara tabi olmak ve öte yandan da savaş koşulları ve de akrabalarına karşı, onların düşmanca tavırlarına dayanan düşmanlığı, genç insanın şehrin hiçbir yerinde kendisini koruyan bir nokta bulamaması, onu hep mutsuz kılmıştı ve giderek tek umudu yalnızca yurdun kapatılması ol-

muştı, ki ikinci bombardımandan sonra bu konu açılmış, ancak dördüncü ya da beşinci bombardımandan çok sonra hayata geçirilmişti. Ben üçüncü bombardımandan sonra anneannem tarafından alındım ve büyükbabam ile anneannemin yanına taşraya götürüldüm, onlar şehre yapılan tüm bombardımanların en ağır olanını otuz altı kilometre uzaklıktaki korunmalı Traunstein-Ettendorf'daki evlerinden kendi gözleriyle görebilmiş ve korkunç sonuçlarını duymuşlardı. Yurdun tam karşısındaki, orta çağdan kalma kubbeli bir pazar hali olan tarihi *Schranne* bu bombardımanda tamamen yıkıldı ve yıkıldığı anda ben sığınakta değil, yurdun bodrumundaydım, hatırlayamadığım bir nedenle her seferinde tek yurt öğrencisi olarak Grünkranz ve karısıyla orada bulunuyordum. Bu saldırıdan canlı kurtularak, bodrumdan yerin üzerine çıkmış oluşumuz *mucize gibi* görünmüş olmalıydı, çünkü çevre binalarda yığınla ölü vardı. Şehir bu saldırıdan sonra bütünüyle alt üst olmuştu. Birinci katın koridorunda bulunan dolabımın kırıldığını ve dolaba koyduğum kemanımın sapının koptuğunu saptadığım sırada yıkımın tozu henüz havadaydı. Bu saldırının korkunçluğunun tamamen bilincinde olmama rağmen yine de kemanımın parçalanmasından sevinç duyduğumu anımsıyorum, çünkü bu, o çok sevdiğim, aynı zamanda da derinlemesine nefret ettiğim enstrümandaki kariyerimin kesin olarak sonu demekti. Yeni bir keman edinmek uzun süre mümkün olmadı ve bir daha asla keman çalmadım. İlk ve üçüncü bombardıman arasında geçen zaman kuşkusuz benim için en *feci* dönem olmuştu. Yatakhane kapısını hışımla açan Grünkranz'ın emriyle uykudan korkarak uyanıyor ve yataklardan fırlıyorduk, bugün de hâlâ düşlerimde bu adam hep kapıda beliriyor, bu boyalı SA-çizmeli Nasyonal Sosyalist tüm gücüyle kapının kolunu kaldırıyor ve yatakhaneye *günaydın!* diye haykırıyor. Kapıyı hâlâ yarı yarıya kapatan Grünkranz'ın önünden geçen yurt öğrencilerinin banyoya hücum ettiklerini görüyo-

rum, orada her biri kendince, hayvanlar gibi lavabolara saldırır, en zorba olanlar hep üstün gelirdi. Hayvan yalağını andıran yedi ya da sekiz metre uzunluğundaki lavaboda her öğrenciye yer kalmadığından güçlüler ilk olarak, zayıflar sonuncu olarak işini görürdü; güçlüler zayıfları hep iteler, uzun lavabodaki ve duştaki yerlerini alır, istedikleri kadar uzun süre yıkanır ve istedikleri kadar dişlerini fırçalarlardı. Bu temizleme sürecine sadece on beş dakika ayrıldığı için zayıflar çoğu zaman düzenli olarak yıkanamaz ve dişlerini fırçalayamazlardı; ben güçlülerden değildim, bu yüzden de hep haksızlığa uğradım. Hâlâ etütte haberleri dinlemeye mecbur ediliyor ve savaşın geçtiği yerleri ayakta dinlemek zorunda kalıyorduk, hâlâ pazar günleri Hitler gençliği üniformasını giymek ve Hitler gençliği marşlarını söylemek zorundaydık. Hâlâ Grünkranz'ın sertliğine, küstahlığına ve hoşgörüsüzlüğüne boyun eğiyor ve bu insandan giderek büyüyen bir korku duyuyorduk, ki artık tüm davranışlarından, yüzünden ve tüm halinden fark ettiğimiz üzere kendisi de korkmaya başlamıştı, çünkü Nasyonal Sosyalist planları ve düşleri gerçekleştiremeyecek, belki de çok yakın bir zamanda ortadan kaldırılacaktı, sürekli düşünmekteydi bunu ve tüm umutlarının son bulacağı korkusu içinde bile kendisine has tüm acımasızlığını ve alçaklığını toparlayarak üzerimizde deniyordu. Daha hâlâ, düzensizce ve sadece haftada birkaç saat de olsa ders görmek için Andrä Okulu'na gidiyorduk, ama *artık eğitim söz konusu değildi*, korku içinde sınıflarda oturup kalmaktı, bir beklemeydi, alarmı ve alarmın ardından gelecek olanı beklemek, dershanelerden dışarıya fırlamak, koridorlarda, okulun avlusunda sıraya girmek, Wolf-Dietrich Caddesi'nden Glocken Sokağı'na koşar adım yürümek ve sığınaklara kaçmaktı. Hâlâ bu sığınaklarda, çaresizce sığınaklara sığınan, çoğu zaman birden ölen insanlarla, bağırان çocuklarla, isterik çılgınlık atan kadınlarla, kendi kendilerine ağlayan insanlarla karşılaşılıyorduk.

Hâlâ keman derslerim sürüyordu, hâlâ keman hocası Steiner'in emirlerine ve utandırıcı yorumlarına katlanıyordum; bunaltıcı koridorlardan geçip Steiner'e ve Steiner'den Wolf-Dietrich Caddesi'ne yürüyordum. Hâlâ istemediğim kitaplar okumak, hâlâ defterlere istemediğim şeyler yazmak, içime her zaman nefret ettiğim bilgiyi aktarmak zorundaydım. Hâlâ geceleri, çoğunlukla da alarm yüzünden değil, ilk bombardıman uçaklarının sesiyle yataktan fırlıyorduk; sıklıkla da havadan güpegündüz geçen bombardıman uçağı filolarını şaşkınlıkla fark ediyorduk; geç kalan alarmın sesi uçakların motor seslerine karışıyor, haberleşmenin bütünüyle kaosa sürüklendiğine işaret ediyordu. Gazeteler savaşın dehşet verici fotoğraflarıyla doluydu ve topyekün savaş giderek yaklaşmaktaydı, zaten artık çoktan Salzburg'da da hissedilmeye başlamıştı, şehrin bombalanmayaacağı inancı silinip gitmişti. Asker olan babalarımız ve amcalarımızdan hiç iyi haber alamıyorduk, içimizden çoğu bu yatılılık zamanında babalarını ve amcalarını kaybetmişti, ölüm haberleri çoğalıyordu. Ben uzun süredir, ne Yugoslavya'daki velim olan annemin kocasından, ne de tüm savaş boyunca Norveç cephesinde olan dayımdan haber alabilmişim, posta artık çalışmıyordu, getirdiğı haberler ise hep acıklı ya da dehşet vericiydi ve birçok seferinde en yakınlardan birinin ölüm haberi idi. Hâlâ şehrin birçok duvarının ardında Nazi şarkıları söylendiğini duyuyorduk ve biz de hâlâ etütte, koro şefi olan Grünkranz'ın uzun kollarını büküp kısa köşeli hareketleriyle idare ettiği Nazi şarkıları söylemeyi sürdürüyorduk. İki ayda bir haftasonları büyükannele gidiyor ve orada sona ermekte olan savaşla ilgili asıl gelişmeler hakkında bilgi ediniyordum, anımsadığım kadarıyla, büyükbabam her akşam ve her gece kapalı perdeler ardında yabancı haberleri, özellikle de İsviçre haberlerini dinliyordu radyoda, ben de sık sık bu haberler sırasında, haberlerden bir şey anlamasam da sessizce onun yanında oturuyor, dikkatli bir

dinleyici olan büyükbabam üzerinde etkisini gözlemliyordum. Büyükbabam ve anneannemin yasak olmasına rağmen dinlediği bu haber bültenlerinin komşularının dikkatinden kaçmaması, büyükbabamın, bu komşuların ihbarıyla, SS tarafından kontrol edilen, oturduğu yerin yakınındaki eski bir manastırda kurulan kampta zorla tutulmasına neden oldu. Hâlâ kalktıktan sonra Andrä Okulu'ndaki derse hazırlanmak için on beş dakika daha etüt odasında olmam gerekiyordu, oysa içimizden hiç kimse *neye* hazırlanacağım bilmiyordu, çünkü gerçek anlamda bir ders görülmüyordu. Hâlâ Grünkranz'dan gittikçe büyüyen bir korku duyuyordum, bana nerede rastlarsa rastlasın adımı söyleyip tokadı patlatıyordu; apansız ortaya çıkıyor, adımı söylüyor ve bana tokat atıyordu, sanki onun katında benim nerede olursa olsun birden gözüne görünmem beni tokatlaması için doğal bir gerekçeymiş gibi. Tüm yatılılık döneminde Grünkranz tarafından birkaç kez tokatlanmadığım tek bir hafta bile geçmedi, ama özellikle de sabahları etüt odasına geç geldiğimde onun tarafından tokatlanırdım ve etüt odasına her zaman geç geliyordum, zira daha güçlü olanların yatakhanedeki, lavabodaki ve koridorlardaki zorbalığı yüzünden hep kenara itiliyordum. Tıpkı benim gibi, kendilerini savunamadıklarından, her gün güçlülerin, çoğu zaman kendilerinden birazcık daha güçlü olanların kurbanı olan zayıf ya da görece zayıflar, bu zayıflıkları yüzünden neredeyse hep geç kalanlar Grünkranz'ın gözünde tokatları için uygun bir hedef teşkil ediyordu; bu zayıf ya da sadece zayıf düşürülmüş *insan malzemesini* (bu Nazi tabirini o seçmişti) hastalıklı-sadist halleri için kullanıyor ve suiistimal ediyordu. Şehir hâlâ mülteci kaynıyordu, her gün yüzlerce, hatta binlerce yenisi ekleniyordu, cepheler daraltılmıştı, ordu sivil halkın arasına giderek daha çok karışıyordu, son derece büyük bir gerilim içinde birlikte yaşıyordu, atmosfer, bizim de fark edeceğimiz derecede patlamaya hazırды; her şey, büyükbabamın çok önceden

öngördüğü gibi savaşın kaybedildiğine işaret ediyordu, yatılı okulda doğal olarak kaybedilen savaştan falan söz edilmiyordu. Bilakis Grünkranz hâlâ sürekli, şimdi artık umutsuzca da olsa, zafer havası yayıyordu, ama artık yatılı okulda dahi kimse ona inanmıyordu. Bu adam yüzünden hep acı çektiğinden karısına daima acımışım; fakat artık, herkesten çok karısının acı çekmesine yol açan, gerçekten kötücül bir yaradılışa sahip olduğu açıkça ortaya çıkmıştı. Çoktan yıkılmış olan Devlet Köprüsü'nün yerine tahtadan eğreti bir köprü yapıldığım anımsıyorum. Şehrin bu en büyük inşaat alanında zorla işe koşulan Rus savaş esirlerinin iğne ardı dikilmiş, gri renkli, kirli kıyafetleriyle köprü'nün ayaklarına tutunarak çalışması bugün bile gözlerimin önünde. Açlıktan bir deri bir kemik kalmış halde, acımasız inşaat mühendisleri ve ustabaşılar tarafından çalışmaya zorlanan bu Rusların birçoğu güçsüz kalarak Salzach'a düşüp sulara kapıldığından bahsedilirdi. Şehir birden sefil bir izlenim bırakmaya başlamış, aniden bombardımanlar yüzünden eski görünümünü yitiren o Alman şehirlerinden birine dönüşmüş, 44 sonbaharında birkaç hafta ve ay içinde çirkin, daha da çirkin hale gelmişti, böylece artık şehirde kırılmamış yalnızca birkaç pencere camı kalmıştı, bir yığın ev sırasının penceresi bile yoktu, sadece karton ve kalaslarla kapatılmışlardı, vitrinler tamamen boşalmıştı. Artık her şey *kıttı*. Yalnızca bombardımanlar ve onların sonuçları nedeniyle deforme olmakla kalmamış, aynı zamanda sökün eden, sonunda binleri bulan mülteciler yüzünden bütünüyle kaotik bir hal almış olan şehrin hızla gelişen çirkinliği ve çöküşü ona birden insani yönler kazandırdı. Böylece ben de şehre karşı ne daha önce ne daha sonra hissedebildiğim gerçek ve yoğun bir sevgi hissetme imkânı bulabildim. Şimdi bu büyük kıtlık zamanında şehir birdenbire daha önce hiç olmadığı kadar canlı bir varlık olmuştu. Tüm umutsuzluğuna rağmen aniden yaşamaya başlamıştı. Bu büyük umutsuzluk anına kadar olageldiği ölü ve

sahte güzellik müzesi, insanilik dolmuş,  l  bir beden olarak taşlaşmış darkafalılığı en büyük umutsuzluk ve  ıkışsızlık için- de birden katlanılır olmuş ve sevgimi kazanmıştı. O sıralarda insanlar bu şehirde artık yalnızca bir yiyecek duyurusundan di- ğerine yaşıyor ve hayatta kalmaktan başka bir şey d ş nm - yorlardı, bunu nasıl başaracakları umurlarında değildi. Artık talepk r değillerdi ve her şey tarafından tamamen yüzüstü b ra- kılmışlardı, öyle de görünüyorlardı. Savaşın sonunun bundan böyle en yakın zaman içinde geleceğini, her ne kadar sadece bir- kaç kişi itiraf ediyor olsa da, herkes biliyordu. Savaş malulü diye anılan, savaş alanlarında sakatlanan askerlerle o dönem şehirde karşılaşmıştım ve savaşın tüm budalalığı ile alçaklığının ve kurbanlarının zavallılığının bilincine varmıştım. şehrin o za- manki tüm karmaşası içinde ben hâlâ keman derslerini sürdü- r yordum ve perşembe akşamları spor sahasına giderek,  ni- formalarımız içinde, atletizm pistinde ya da çimenlerin  zerin- de Grünkranz'ın eziyetlerinin kurbanı oluyorduk. Onu bir tek konuda ve o da doğal olarak çok kısa bir süreliğine etkilemiş- tim: Her yıl yapılan elli, yüz, beş yüz, bin metre koşu yarışmalarında *yenilmez* olarak, kazananlar için düzenlenen onur töreni için aşaptan çakılıp, Gnigler Spor Sahası'na kurulan kürsüde kazandığım yarışlar kadar başarı nişanı ile onurlandırıldığımda olmuştu bu ve ben hep bütün koşu disiplinlerinde kazanmış- tım. Fakat benim koşu zaferlerim de Grünkranz'a *batıyordu*. Ko- şuda kazanmamı uzun bacaklarıma ve koşu sırasındaki sınırsız kaybetme korkuma borçluydum. Hiçbir zaman herhangi bir sporu yapmaya ilgi duymamış, hatta daima spordan nefret et- miştim ve bugün de spordan nefret ederim. Spora her çağda ve özellikle de tüm hükümetler tarafından son derece büyük bir önem verilmiştir, kitleleri eğlendirir, sersemleştirir, aptallaştırır ve herkesten çok da diktatörler neden her zaman ve her durum- da spordan yana olduklarını bilirler. Spordan yana olan, kitlele-

ri yanına alır, kültürden yana olansa karşısına derdi büyükbabam, bu yüzden tüm hükümetler daima spordan yana ve kültüre karşıdır. Her diktatörlük gibi Nasyonal Sosyalist olanı da kitlesel spor üzerinden güçlenerek neredeyse dünyaya hükmeder olmuştur. Tüm devletlerde kitleler daima sporla güdülmüştür, hiçbir devlet *her şeyi* spora feda etmeyecek kadar küçük ve önemsiz olamaz. Oysa çoğu tamamen sakatlanmış yüzlerce ağır savaş yaralısının, tam anlamıyla can sıkıcı, baştan savma paketlenmiş birer mal gibi aktarma yapıldıkları garın önünden geçerek Gnigler Spor Sahası'na gidip başarı nişanı kazanmak için koşmak kim bilir ne kadar da gülünçtü. İnsanlarla ilişkili her şey hep gülünçtür, savaş ve onun koşulları ile halleri ise en gülünç olanlardır. Salzburg'da garın giriş salonundaki devasa *Tekerlekler Zafer İçin Dönmeli* yazısı da enkaza dönüşmüştü. Günün birinde gardaki yüzlerce ölünün kafasına düşüvermişti. Şehre yapılan üçüncü bombardıman en korkuncuydu, o zamanlar neden sığınakta değil de Schrannen Sokağı'ndaki bodrumda olduğumu artık bilmiyorum, belki de alarm verildiğinde ayakkabı odasıdaydım, fantezilerime, düşlerime, intihar düşüncelerime dalmış olarak keman çalışıyordum ve çoğu zaman o kadar yoğun bir biçimde keman çalışıyor, o kadar yoğun bir biçimde fantezilere ve düşlere dalmış ve intiharı düşünmekle meşgul oluyordum ki, ayakkabı odasında sirenleri duyamıyordum, ayakkabı odasına hiç ses gelmiyordu, orası sanki fantezilerim, düşlerim ve intihar düşüncelerim için mühürlenmiş gibiydi; birdenbire herhalde aynı benim gibi inanılmaz bir hızla binanın bodrumuna hücum eden Grünkranz'larla bir arada bulmuştum kendimi ve patlamaların şiddeti ile sonuçlarının korkunçluğu yüzünden, yurdun hemen yanı başına düşerek bizi duvarlara savuran hava mayınları ve bombalar sayesinde, şimdilik ihmal-karlılığım, disiplinsizliğim nedeniyle Grünkranz tarafından cezalandırılmaktan kurtulmuştum, kendi yok olma korkusu o anlar-

da muhtemelen beni cezalandırma düşüncesinden daha büyüktü, ama ben iyice duvara yapışmış halde hakiki ölüm korkusu içinde hayatta kalmayı dilerken, Bayan Grünkranz beni koruyarak kollarının arasına almıştı, alarmı duymadığım ya da önemsemeyerek sığınağa gitmediğim için beni cezalandırmanın Grünkranz'ın aklına gelmesini bekledim; ibret olacak büyük bir ceza verecekti muhakkak. Fakat Grünkranz beni hava savunması yasasına karşı gelerek işlediğim bu suçtan ötürü asla cezalandırmadı. Bodrumdan çıkıp yukarıya ulaştığımızda, duvar tozu ve kükürt tozu içinde gözlerimizi hiç açamadığımızdan, önce hiçbir şey görmedik, gözlerimizi açabildiğimizdeyse bu saldırının etkisi bizi dehşete düşürdü: Schranne dört büyük parçayla ayrılmıştı, yüz ya da yüz yirmi metrelik büyük bina sanki tepeden aşağıya kesilmiş gibi gözüküyordu, birbirlerinden kopmuş ya da yarılmış kubbeler kesilip açılmış devasa bir karnı andırıyorlardı ve arkalarında, toz önce kalkıp, sonra inip, tekrar kalkarken, Andrä Kilisesi, tamamen virane, beliriverdi, ama bu kiliseye yazık olmamıştı, çünkü her zaman şehri çirkinleştirmişti, o an için herkes Andrä Kilisesi'nin tamamen yıkılması gerektiğine dair aynı düşünceye sahipti, oysa Andrä Kilisesi tamamen yıkılmamıştı, gerçekten de savaştan sonra yeniden inşa edildi, ki bu en büyük hatalardan biriydi, Schranne, orta çağdan kalma o iğrenç bina ise yok olmuştu. Yurttan üç bina ötedeki Schrannenwirt'teki yüz kadar konuk, söylendiğine göre, hava açık ve güzel olduğu için meraklanarak dama çıkmış ve gökyüzünde parıldayan ve yanıp sönen bombardıman uçağı kollarının kesinlikle inanılmaz güzellikteki oyununu izlemek istemişlerdi ve bu meraklıların tümü ölmüştü. Schrannenwirt'te ölen bu kişiler asla gömülmedi, tıpkı şehirdeki yüzlerce başkaları gibi, onlar da öylece molozların arasına, aşağılara itildi ve molozlarla birlikte düzleştirildi. Bugün orada bir apartman var ve sorduğumda kimse olayı anımsamıyor. Kendi binamızda, yurt-

ta da yıkım büyüktü, ama bu yurdu kapatmalarına neden olmadı, herkes derhal tozu ve Schranne'nin pencerelerden içeriye savrulmuş olan duvar parçalarını düzenlemeye koyuldu ve kısa süre içinde mekânlar yine içine girilir ve oturulabilir duruma geldi. Birçok dolap, bu arada benimki de fena halde zarar görmüştü, kemanım kırılmıştı, zaten birkaç parçadan oluşan giysilerimin büyük kısmı da parça parça olmuştu. Kendi derdimle uğraştığımdan göremesem de, şehir çapında büyük hasara ve yüzlerce insanın ölümüne neden olan bu saldırının üzerinden iki ya da en fazla üç saat geçmeden birden anneannem çıkageldi ve hâlâ kullanabilir haldeki birkaç parça eşyayı toplayıp oradan ayrıldık, kısa süre sonra da Ettendorf'da anneannem ve büyükbabamın evine ulaştık. Trenler hâlâ işliyordu, böylece artık yurttan değildim, ama yine de yılın bitiminden kısa bir süre öncesine kadar haftalar, aylar boyunca her gün trenle Traunstein'dan Salzburg'a gittim. Bu yolculuklar tüm ayrıntılarıyla aklımda, çoğu zaman beni okula ulaştırmıyorlardı, çünkü daha o zaman her köşe bucağı bombalar yüzünden parçalanmış olan gara varır varmaz çoktan uçak alarmı verilmiş olduğu gerçeği ile karşılaşılıyor ve yolumu uzatmadan doğrudan sığınağa gidiyordum ve ister o arada bir saldırı olsun, ister olmasın, sığınakta geçirdiğim süre hep o kadar uzun oluyordu ki, bir de okula gitmek anlamsızlaşıyordu. O zaman sığınaktan çıkıp, gün be gün keşfedilecek ve şaşkınca bakılacak daha fazla yeni yıkık binalar olan şehirde dolaşıyordum, kısa süre sonra, eski şehir de dahil tüm şehir, yıkık binalarla dolu hale gelmişti; bütünüyle yıkılan ya da fena halde hasar gören konutlar, kamu binaları sağlam kalanlardan daha fazlaymış izlenimi vermeye başlamıştı; saatlerce okul çantamla, birden şehrin parçası haline gelen topyekun savaş denilen şeyin tamamen büyüüne kapılarak oradan oraya dolaşıyordum, herhangi bir yerde bir moloz yığınının ya da duvar çıkıntısının üzerinde oturarak bu yıkımı ve bu yıkımla baş edemeyen insanları

iyice gözlemliyordum, doğrudan doğruya insanın umutsuzluğunu, alçaltılışını ve yok edilmesini görebiliyordum. Bu şehirde, kimsenin artık bilmediği ve bilmek istemediği en korkunç ve en acınası insan sefaletini gözlemleyerek, savaşta yaşamın ve varoluşun aslında ne denli korkunç ve ne denli değersiz olduğunu, hiçbir değerinin olmadığını bu dönemde ömrüm boyunca yetecek kadar öğrendim ve deneyimledim. En temel suç olan savaşın dehşet vericiliğinin bilincine vardım. Aylarca trenle, beni neredeyse artık hiç okula götürmeyen bu okul yolculuklarını yaptım, bu yolculuklar beni hep sadece, yüzlerce, hatta binlerce insanın öldüğü, sonunda neredeyse bütünüyle yıkılan gara götürdü, kendim de saldırıların hemen ardından orada birçok ölü gördüm, tren artık gara giremediğinden, hep benim trenimde giden Freisingli bir okul arkadaşımın beraber bombaların açtığı dev çukurların arasından geçerek gara girerdim. Ölülerin yerini bulmakta tam anlamıyla uzmanlaşmıştık. Artık tam bir yıkıntı haline gelmiş olan gar meydanında çoğu zaman hiç rahatsız edilmeden dolaşıp durur, sağı solu kazarak ölüleri arayan, bulduklarını artık geriye kalan az sayıdaki düz yere koyan gar görevlilerini izlerdik; bir keresinde bugün peron tuvaletlerinin olduğu yerde sıralar halinde yan yana yatırılmış ölüler görmüştük. Şehir şimdi artık yalnızca gri ve hayaletimsiydi; kamyonlar ile odun gazıyla çalışan, arka taraflarına kazan kaynaklanmış binek arabaları, görünüşe bakılırsa, artık daha fazla tabut taşıyordu. Bütün okulların kapanmasından önceki son dönemde trenle ancak arada bir Salzburg'a kadar gelebilmişim, tren çoğu zaman Freilassing'e varmadan duruyor ve insanlar trenden aşağı atlayarak, trenin sağında ve solundaki ormanlarda kendilerini saldırılardan korumaya çalışıyorlardı. Çift gövdeli İngiliz avcı bombardıman uçakları trene ateş ediyordu, makineli tüfeklerinin takırdaması bugün bile aynen kulağımdadır, dallar uçuşuyordu, orman zeminine tünemiş olan insanlara kor-

ku ve sessizlik egemendi ama çoktan alışkanlığa dönüşmüş bir korku ve sessizlikti bu. Öylece ormanın nemli zeminine tüneyip başımı eğer, ama yine de meraklı gözlerimle düşman uçaklarını arayarak annem ya da anneannemin okul çantama koyduğu elmayı ve kara ekmeği yedim. Uçaklar uzaklaştığında, insanlar tekrar trene koşup binerdi ve tren biraz ilerler, ama artık Salzburg'a kadar gitmezdi, Salzburg'a giden raylar çoktan parçalanmıştı. Fakat tren çoğu zaman, lokomotifler alevler içinde kalarak zarar görmüş ve makinist İngiliz uçaklarındaki makinelili tüfekler tarafından öldürülmüş olduğundan, hiç ilerleyemezdi. Ama trenler çoğunlukla Salzburg'a giderken değil, tersine Münih yönünde saldırıya uğrardı. İşledikleri sürece, eve dönerken, cepheden izinli gelenleri taşıyan trenlere binmeyi yeğledim, vagonlarının üzerinde diyagonal mavi çizgili beyaz levhaları olan bu hızlı trenlere binmemize izin verilmese de, çoktan tüm öğrenciler bunu alışkanlık haline getirmişti. Bu trenler o kadar doluydu ki, yalnızca pencerelerinden binilip inilebiliyordu ve ben çoğu zaman Salzburg ve Traunstein arasını vagonların arasında, yani birbirlerine bağlanan vagonların bağlantı yerlerinde askerler ile mültecilerin arasına sıkışarak giderdim ve Salzburg'da *binmek* ve Traunstein'da trenden tekrar *inmek* çok büyük bir çaba gerektirirdi. Bu trenler neredeyse iki günde bir havadan saldırıya uğrardı. İngilizler Lightnings adı verilen uçaklarıyla lokomotifleri vurup makinistleri öldürdükten sonra yine ortadan kaybolurdu. Makineler yanar, ölen makinistler hep bir sonraki hat bekçisi binasına götürülüp orada bırakılırdı, hat bekçisi binalarının bodrum penceresinden içeriye bakarak, kurşunların kafatasında delik açtığı ya da kafası paramparça olmuş birçoğunu görebildim, hâlâ da görmekteyim onları, bodrum penceresinin ardındaki o lacivert üniformalı parçalanmış demiryolcu kafalarını. Ölülerle birlikte olmak gündelik bir şey halini almıştı. Sonbaharın sonlarında okullar kapandı, duyduğuma

göre yurt da boşaltılmıştı ve hep Freilassing'de son bulan Salzburg'a tren yolculuklarım da son bulmuştu. Ama dönüşümlü olarak Traunstein'da annemde ve yakınlardaki Ettendorf'da büyükbabam ile anneannemin yanında işsiz güçsüz oluşum, sadece bir kaç gün sürdü, sonra Traunstein'lı bir bahçıvan olan Schlecht und Weininger'de çalışmaya başladım. Bu iş bana derhal büyük bir haz vermeye başladı, ilkbahara kadar, tam olarak 18 Nisan'a kadar sürdü bu iş, o süre içinde bahçıvanlık işini her olanağı ve olanaksızlığı ile tanıyıp sevdim; o 18 Nisan'da küçük bir kasaba olan Traunstein'a binlerce bomba atıldı. İstasyon bölgesi birkaç dakika içinde bütünüyle yerle bir edilmiş, istasyonun arkasındaki Schlecht und Weininger fidanlığı artık yalnızca bombaların açtığı çukurlardan oluşan dev bir topluluğa dönüşmüş, işletme binası ağır hasar almış ve kullanılmaz hale gelmişti. Yüzlerce ölü istasyon caddesine serilmiş ve yumuşak tahtadan üstünkörü çakılmış tabutlara konularak orman mezarlığına götürülmüş, çoğu teşhis edilemediğinden orada bir toplu mezar gömülmüştü. Traun kıyısındaki bu küçük kasaba savaşın sona ermesinden yalnızca birkaç gün önce en korkunç ve en anlamsız bombardımanlardan birini yaşamak zorunda kalmıştı. Bir kere daha Traunstein'dan Salzburg'a gelmiştim, muhtemelen unuttuğum birkaç giysiyi almak için. Anneannemle birlikte, artık yalnızca aklını yitirmiş ve açlıktan ölmek üzere olan insanların yaşadığı, feci biçimde hasar almış şehirde dolaştığım geliyor gözlerimin önüne; hayatta kalanları aramak üzere akrabaların kapısını çalıyorduk. Yurdun kapıları kilitlenmiş ve binanın üçte biri aradan geçen zamanda yıkılmıştı, içinde hayatımdaki en korkunç halleri geçirdiğim ve düşleri gördüğüm yatakhane-nin yarısı bir bomba patlamasıyla koparak avluya uçmuştu. Grünkranz ve karısının başına ne geldiği hakkında hiç haber alamamıştım, ayrıca yurt arkadaşlarım hakkında da bir daha hiçbir şey duymamıştım.

FRANZ AMCA

Dünyaya getirilir, ama yetiştirilmeyiz. Bizi dünyaya getirenler, yarattıkları yeni insanı yok etmek için gereken her türlü beceriksizliği ve akılsızlığı yaparlar. Doğuştan gelen her türlü potansiyelini daha hayatının ilk üç yılında mahvetmeyi başarırlar, üstelik bu başarılarıyla mümkün olan en büyük suçu işlediklerinin farkında değildirler. Hiç düşünmeden ve sorumsuzca dünyaya getirdiklerinden başka onun hakkında hiçbir şey bilmezler. Bizi dünyaya getirenler, yani ebeveynlerimiz tam bir *cehalet ve alçaklık* içinde bizi dünyaya getirmişlerdir. Biz bir kere var olduktan sonra bizimle başa çıkamazlar, tüm başa çıkma denemeleri başarısızlığa uğrar ve çok geçmeden vazgeçerler, yine de bunu vaktinde yapmaz, bizi mahvetmeyi başarırlar. Hayatımızın ilk üç yılı tayin edici yıllardır, ama bizi dünyaya getirenler bu yıllar hakkında hiçbir şey bilmez, bilmek istemez, zaten bilemez çünkü korkunç cehaletlerini pekiştirmek için gereken her şey yüzyıllardır yapılmaktadır. İlk üç yılımızda işte bu cehalet tarafından ömür boyu sürecektir şekilde sakatlanır ve mahvediliriz. Aslında karşılaştığımız kimseler de bu ilk yıllarda adi, cahil ve aydınlanmamış ebeveynler tarafından sakatlanmış ve mahvedilmiştir. Yeni doğan insan bir hayvan gibi anne tarafından yavrulanır ve annesi ona daima hayvan muamelesi yaparak mahvı-

na yol açar. İnsanlarla değil anneleri tarafından yavrularını hayvanlarla karşı karşıyayızdır, daha ilk aylarda ve yıllarda annelerinin hayvansı cehaleti yüzünden mahvolmuş ve sakatlanmışlardır; fakat bu anneler suçlanamaz, çünkü hiç aydınlatılmamışlardır, toplumun çıkarları aydınlatmadan başka şeylerdedir, toplum hiç de aydınlatmayı düşünmez, hükümetler her zaman, her durumda, her ülke ve devlette bunun karşısındadır çünkü toplumlarını aydınlatacak olsalar, kısa süre içinde kendi aydınlattıkları bu toplum tarafından yıkılacaklardır. Toplum yüzyıllar boyunca aydınlanmadan yoksun kalır çünkü bu toplumun yok edilmesi anlamına gelir; bu yüzden hayatları boyunca aydınlatılmamış çocukları dünyaya getiren aydınlatılmamışlarla karşı karşıyayızdır, ki çocuklar da hep aydınlatılmamış insanlar olarak kalacak ve yaşamları boyunca tümünden cahilliğe mahkum olacaklardır. Yeni insanlar, hangi eğitim araçları ve yöntemleriyle eğitilirse eğitilsinler, ancak *sözde eğitimciler* olan ve asla bunun daha ötesine geçemeyecek eğitimcilerinin cahilliği, alçaklığı ve sorumsuzluğu yüzünden yaşamlarının daha ilk günlerinde, ilk haftalarında, aylarında ve yıllarında *eğitilerek mahvedilirler* çünkü yeni insanın bu ilk günlerde, haftalarda, aylarda ve yıllarda gördüğü ve *algıladığı* her şey onun tüm gelecekteki yaşamını belirler. Hepimizin bildiği gibi, çoktan mahvolmamış ve bozulmamış tek bir hayat yaşanmamış, çoktan tahrip ve imha edilmemiş tek bir varoluş gerçekleşmemiştir. Yeni insanın ebeveynleri yoktur, sadece yeni insanı dünyaya getiren suçlular vardır; kendi dünyaya getirdikleri bu yeni insana tüm budalalıkları ve darkafalılıklarıyla davranırlar. Bu suçu işlerken de dünyadaki tüm hükümetlerin desteğini alırlar, zira *aydınlanmış ve dolayısıyla gerçekten çağcıl insanlar* haliyle bu hükümetlerin işine yaramayacaktır. O yüzden milyonlarca ve milyarlarca ahmak, muhtemelen daha on yıllarca ve belki yüzyıllarca tekrar tekrar milyonlarca ve milyarlarca ahmak üretecek. Yeni insan

kendisini dünyaya getirenler ya da temsilcileri tarafından tüm yaşamı boyunca olması gereken, asla ve hiçbir şey sayesinde değiştiremeyeceği şeye dönüştürülecektir: *mutsum bir kişi, tümnden mutsum bir insan*; ister bunu itiraf etsin, bunu itiraf etmeye, bundan sonuç çıkarmaya gücü olsun, ister bir kez bile olsun bu konuyu düşünmesin; çünkü bildiğimiz üzere bu mutsum insanlarn çoğu yaşamlarında ve varoluşlarında asla durumları üzerine düşünmez. Yeni doğan, doğduğu andan itibaren, ebeveyn olan aptallaştırılmış, aydınlatılmamış dünyaya getirenlerinin elinde aynı biçimde budalalaştırılmış, aydınlatılmamış bir insana dönüştürölür, bu korkunç ve inanılmaz gidişat yüzyıllar, binyıllar boyunca insan toplumunda alışkanlık haline gelmiş, toplum bu alışkanlığı kanıksamıştır ve bu alışkanlıktan vazgeçmeyi hiç düşünmez, tersine bu alışkanlık giderek daha da yoğunlaştırıldı ve bizim zamanımızda doruk noktasına ulaştı, çünkü toplum bu gidişatın dünya çapında bir alçaklık olduğunu, son verilmediği takdirde insan toplumunun sonu anlamına geldiğini çoktan bilse de, hiçbir zaman bizim çağımızdakinden daha düşüncesiz, alçak, namert ve utanmaz milyonlarca ve milyarlarca insan dünya nüfusu olarak üretilmemişti. Ama aydınlatılmış kafalar aydınlatmıyor ve insan toplumunun kendini tahrip etmekte olduğu kesin. Ana baba olarak beni dünyaya getirenler de aynı şekilde davrandı; dünyaya yayılmış insan kitlesinin geriye kalanıyla akılsızca bir uyum içinde, bir insan ürettiler ve dünyaya geldiği ilk andan itibaren onu aptallaştırdılar ve tahrip ettiler. Tıpkı diğer herkes gibi, bu insandaki her şey de ilk üç yılda mahvedilmış ve yıkılmış, gömülmüş, üzeri kapatılmıştır. Üzeri öyle bir şiddetle kapatılmıştır ki, onu dünyaya getirenler tarafından gömülmüş olan bu insan, üzerini kapatmakta kullandıkları molozdan silkinmek ve ebeveynlerinin yüzyıllara dayanan cahilliğinin ürünü duygusal ve zihinsel süprüntülerin üzerini kapatmasından önceki insan olabilmek için otuz yıla gereksi-

nim duymuştur. Deli muamelesi görme pahasına da olsa, ebeveynlerimizin tıpkı kendilerinden öncekiler gibi dünyaya getirme suçu işlediğini ve bu suçun mutsuzluk yaratmak, giderek mutsuzlaşan bir dünyanın mutsuzluğunu artırmak için başkalarıyla işbirliği yapmak anlamına geldiğini söylemekten korkmamalıyız. İnsan salt hayvani bir süreçle dünyaya getirilir ve kendi akılsız ve aydınlanmamış ebeveynlerinden ya da kendi şahsi çıkarları uğruna bu ebeveynler adına hareket edenlerden –ister sevilsin, ister şımartılsın ya da eziyet edilsin– hayvan muamelesi görür. Gerçek sevgiden, onu doğru düzgün yetiştirme yeteneğinden ve iradesinden yoksun olan bu insanlar, başlıca duygusal ve sinirsel melekeleri ufalanıp yok edilinceye dek onu bir hayvan gibi doyurur ve ona hayvanmış gibi davranırlar. Ardından, en büyük tahrip edici olarak kilise (ve dinler) bu yeni insanın *ruhunun* mahvedilmesi görevini üstlenir, okullar ise hükümetlerin görevlendirmesi ve emriyle dünyanın tüm devletlerinde bu yeni insana yönelik bir *zihin* cinayeti işlerler. Ben şimdi, büyükbabam ve anneannemin yanında kaldığım sırada yeniden içine girilebilir hale getirilmiş, Nasyonal Sosyalist iken katı Katolik yapılmış eski binaya verilen yeni adla *Johanneum*’daydım; bina, savaşı izleyen birkaç ayda *Nasyonal Sosyalist öğrenci yurdundan katı Katolik Johanneum*’a dönüştürülmüştü ve *Johanneum*’daki, diğer yurttaki da bulunmuş az sayıdaki öğrenciden biriydim ve artık ortaokula, yani *Andrä Okulu*’na değil, liseye gidiyordum, ortalıktan kaybolmuş, belki de Nasyonal Sosyalist geçmişi yüzünden tutuklanmış, ne olursa olsun benim artık görmediğim *Grünkranz*’ın yerine Katolik bir din adamı olan, bizim hep *Franz Amca* diye hitap ettiğimiz bir müdür devralmıştı üzerimizdeki egemenliği. Aşağı yukarı kırk yaşlarında bir din adamı, *Franz Amca*’nın yanında ona etüt görevlisi olarak destek olmaktaydı ve ağdalı bir Almanca konuşan bu etüt görevlisi, Nasyonal Sosyalist *Grünkranz*’ın mirasım Katolik tarzda

devralmıştı, ondan da tıpkı Grünkranz'dan korkulduğu gibi korkuluyor ve nefret ediliyordu; muhtemelen o da aynı Grünkranz gibi hepimizi tiksindiren bir karakterdi. Gerçekten de tüm binada sadece en gerekli olan şeyler yapılarak, öncelikle yarı yarıya zarar görmüş olan yatakhane yeniden inşa edilmiş, çatı onarılmış, tüm pencerelere cam takılmış ve binanın ön cephesi yeniden boyanmıştı; pencereden bakıldığında eski Schranne'nin yerinde sağanaklarla alçalıp sıkışmış bir moloz yığını ve Andrä Kilisesi'nin henüz hiç el sürülmemiş olan enkazı görülüyordu, çünkü belediye kiliseyi aynen eskisi gibi mi, yoksa başka türlü mü yeniden inşa etsin, yoksa tamamen yıksın mı, ki bu en iyisi olurdu, karar verememişti. Yurdun içinde dikkat çekici bir değişiklik saptayamamıştım, ama Nasyonal Sosyalizm konusunda eğitildiğimiz etüt odası artık şapel olmuştu, Grünkranz'ın savaşın bitiminden önce dikilerek bize Büyük Almanya'ya dair nutuklar attığı kürsü şimdi sunaktı, duvarda Hitler resminin asılı olduğu yerde şimdi büyük bir haç vardı ve Grünkranz'm söylediğimiz *Bayrak Yukarı* ya da *Kof Kemikler Titriyor* gibi Nasyonal Sosyalist şarkılara eşlik ettiği piyanonun yerinde bir harmonyum duruyordu. Mekânın tamamı boyanmamıştı bile, herhalde bu iş için para yoktu, çünkü şimdi haçın asılı olduğu yerde, gri duvarın üzerinde dikkat çekici biçimde beyaz kalan leke görülüyordu ki orada yıllarca Hitler'in resmi asılı durmuştu. Artık *Bayrak Yukarı* ya da *Kof Kemikler Titriyor*'u söylemiyor ve dimdik durarak radyodan özel yayınları dinlemiyor, tersine harmonyum eşliğinde *Denizyıldızı Selam Sana'yı* ya da *Ulu Tanrım, Övüyoruz Seni*'yi söylüyorduk. Artık saat altıda yataklardan fırlayıp önce lavabolara, sonra da Führer'in merkez karargahından ilk haberleri almak için etüt odasına koşmuyor, onun yerine şapeldeki kutsal komünyonu almaya gidiyorduk ve böylece yurt öğrencileri her gün, yani yılda üç yüz defadan fazla, sanırım her birine ömür boyu yetecek kadar komünüyona gidiyordu.

Nasyonal sosyalizmin harici izleri, sanki o dehşet verici dönem hiç yaşanmamış gibi, hakikaten de Salzburg'dan bütünüyle silinmişti. Şimdi Katoliklik tekrar baskılardan kurtulmuş ve Amerikalılar her şeye egemen olmuştu. Kıtık bu dönemde çok daha artmıştı, insanların yiyecek hiçbir şeyi yoktu, yalnızca en zaruri ve en berbat giysilere sahiptiler, gündüzleri devasa moloz dağlarını kaldırıyor ve akşamları kiliselere hücum ediyorlardı. Muktedirlerin rengi şimdi artık kahverengi değil, yine savaştan önceki gibi siyahtı. Her yana iskeleler kurulmuştu ve insanlar bu iskelelere çıkıp duvar örmeye çalışıyordu, oysa bu yavaş, uzun süren, korkunç bir süreçti. Katedralde de iskeleler kurulmuş ve kısa süre sonra kubbenin inşasına başlanmıştı. Hastaneler artık sadece savaşta sakatlananlarla değil, açlıktan yarı ölü vaziyette olan ya da açlık ve umutsuzluktan ölmekte olan binlerce insanla da dolup taşıyordu. Çürüme kokusu daha yıllarca şehrin üzerinde kaldı, herkesin kolayına geldiği için yığınla ölü yeniden inşa edilen binaların altında bırakılmıştı. Yıkım ancak şimdi, birkaç ay geçtikten sonra bu şehirde de tüm boyutlarıyla gözle görülür hale gelmiş ve şehir sakinlerinin her birinin içini derin, şimdi birden çok derine inen bir hüznün kaplamıştı, çünkü hasarlar artık onarılamazmış gibi gözüküyordu. Şehir yıllar boyu, ortasında kilise kulelerinin alay edencesine ayakta kaldığı, tatlımsı çürüme kokan bir moloz yığınının başka bir şey olmamıştı. Ve şimdi halk sanki bu kilise kulelerine tutunarak yavaş yavaş yeniden ayağa kalkıyormuş gibi gözüküyordu. Henüz çalışmaktan ve umutsuzluktan başka bir şey yoktu, çünkü savaş sonrasındaki umut ters giden bir yağın şeyle ve giderek güçlenen açlıkla durmadan zayıf düşüyordu. Suç, bilinen tüm boyutların ötesine geçmişti ve korku savaşın hemen ardından gelen bu dönemde çok daha artmıştı, açlık yüzünden birbirini öldürmeyecek kimse yoktu. İnsanlar bir parça ekmek ya da hâlâ bir sırt çantasına sahip oldukları için öldürülüyordu. Becerebilen

kendini kurtarıyordu ve çoğu ancak neredeyse her şeyden vazgeçerek kurtulabiliyordu. Bu şehirde de neredeyse sadece yıkıntılar ve yıkıntılar arasında dolaşarak bir şeyler arayan insanlar vardı ve açlık dışında hiçbir şey onları sokağa çıkarmıyordu, sabahları yiyecek duyurusundan sonraysa yığınlarla insan dışarıdaydı. Şehir sıçan kaynıyordu. İşgalci askerlerin cinsel taşkınlıkları halka *korku ve dehşet* saçıyordu. Halkın büyük bölümü hâlâ savaşın son günlerindeki yağmalardan geçiniyordu. Akıl almaz bir yiyecek ve giysi takası dinç kalmalarını sağlıyordu. O dönemde, annemin, Traunstein'daki beslenme dairesinde görevli olan aslen Leipzigli bir arkadaşının aracılığıyla sınırı geçerek Traunstein'dan Salzburg'a patates nakledecek bir kamyon ayarlayabilmişim ve kamyonu binlerce kilo sığdığından, Johannem uzun süre bu nakledilen patates sayesinde ayakta kalabilmişti. Şehirde yalnızca doyacak kadar yiyebilme lüksüne sahip olmak uğruna Amerikalılardan yiyecek dilenen açlıktan yarı ölmüş vaziyette insanlar vardı. Nasyonal sosyalist terör iktidarının ardından başlayan bir soluklanma olan kurtuluştan hemen sonra yeniden tamamen umutsuz hale gelen bu durumda şehir, yıllarca sefil ve yaşamdan bezmiş bir izlenim bıraktı, insanlar şehirden ve kendilerinden vazgeçmiş gibiydiler, çok az insan genel umutsuzluğa karşı bir şeyler yapma cesaretini ve gücünü gösterebildi. O zamanlar para kazanan yegane kişi olan velimin 1938'de iş bularak gittiği, onu da ilk önce annemin, ardından da büyükbabamla anneannemin takip ettiği Traunstein'daki, savaşın sona erişile yeniden oluşturulan ve savaş sonrasında aylarca kapatılan, hatta savaşın bitmesinden iki yıl sonra hâlâ *tamamen* kapalı olan Almanya-Avusturya sınırından bu sefer kendi isteğimle geçerek, yeniden özgür olan Avusturya'ya ve bütünüyle yalnız ve bağımsız olarak yurda dönmüştüm; yurt masraflarını daha önce de belirttiğim gibi Salzburg'da yaşayan ve hayatı boyunca dahi bir komünist ve mucit olan dayım

karşıliyordu. 45 yazının sonlarında, 44 sonbaharında bıraktığım yerden devam etmeye çalışmam olağandı ve herhangi bir güçlükle karşılaşmadan *liseye* kabul edilmiştim. Aradaki süreyi Traunstein yakınlarındaki ormanda yer alan bir hac merkezi olan Ettendorf'ta geçirmiştim. Daha önce yazdığım gibi 18 Nisan'da Traunstein'a yapılan korkunç bombardımana dek Schlecht und Weininger'de bahçivanlık yapmaya gidiyordum, yani savaşın sonunu Traunstein'da yaşamıştım. Amerikalılardan kaçan ve Traunstein'da kapana kısılan mareşal Kesselring'in, son SS birliklerinin koruması altında Traunstein belediye sarayında konuşlanışını ve Amerikalıların Traunstein belediye başkanına ultimatom vererek şehrin gönüllü olarak Amerikalılara teslim edilmesini istediklerini, aksi takdirde kasabayı yok edeceklerini söylediklerini anımsıyorum. Bir Amerikan askeri ellerinde ve devasa pantolon ceplerinde ikişer tabancayla tek başına ve hiç rahatsız edilmeden batıdan gelerek şehre girdi. Onun başına hiçbir şey gelmediğinden, süpürge saplarına geçirilmiş beyaz bayraklar, yeni yıkanmış yatak örtüleri ya da çarşaflarla beyazlara bürünmüş tamamıyla sakin kasabaya Amerikan birlikleri de girdi. SS birlikleri Kesselring ile birlikte kasabayı çevreleyen dağlara çekilmişti. Ama burada anlattıklarım o zamanla ilgili değıl. Belki büyükbabamın bana Traunstein düşkünler yurdunda yaşayan yaşlı bir adamdan resim dersi aldırmasından bahsetsem daha yararlı olur. Kocaman bir kağıt yakası olan yaşlı adam, resim dersi için benimle düşkünler yurduunun arkasında yükselen dağlara, Sparz'a doğıru çıkmıştı, orada ağı ların altında oturup, aşağıdaki kasabaya bakarak bütün ayrıntılarıyla resmini, çoğunlukla da siluetini  izmekti amacı. Bu resim derslerini çok iyi anımsıyorum, onlar da aynı keman ve daha sonraki klarnet dersleri gibi büyükbabamın sanatsal yeteneğimin k relmemesi için s rd rd ğı umutsuz çabasından ibaretti, bunun için mümkün olan her çareye başvurmak istiyordu. Traunstein'a

savrulmuş genç bir Fransız bana Fransızca, bir başkasıysa İngilizce dersi verdi. Böylece başımdan geçen en olaylı yıldan sonra, ki burada ondan bahsedemeyeceğim, artık sınırı geçerek *memleketim olan yabancı ülkeye* geri dönmüştüm ve tekrar yurttaydım, Nasyonal Sosyalist değil Katolik olan yurttan ve önceleri benim için ikisini sadece Hitler resminin yerine İsa'lı haçın ve Grünkranz'ın yerineyse Franz Amca'nın geçmiş olması birbirinden ayırıyordu, yurt kuralları pek değişmemişti, gün sabah saat altıda başlıyor ve saat dokuzda son buluyordu, ancak şimdi bir yaş daha büyümüş olduğumdan artık otuz beş yataklı büyük yatakhane değil, on dört ya da on beş yataklı olan bir küçüğündeydim. Adım başı birçok ayrıntı bana hâlâ, hem kendi hislerim, hem de büyükbabamın onu daima aşağılayan ve lanetleyen fikirleri nedeniyle hiçbir zaman hoşlanmamış olduğum Nasyonal Sosyalizm dönemini hatırlatıyordu, fakat yurdun ve tesislerinin yeniden inşa edilmesindeki hız içinde, bana tümünden kötücül gelen o dönemden geriye kalmış olan bu işaretler gözden kaçmıştı. Genel olarak savaşın son aylarındakinin aksine burada egemen olan huzur en dikkat çekici olan şeydi, geceler yeniden uyumak içindi ve hiç korku duymadan geçiyordu. Ama ben düşlerimde daha yıllarca sirenler, sığınaklardaki kadın ve çocukların çığlıkları, havadaki uçakların homurtu ve gürlmeleri, yeri göğü sarsan korkunç patlamalar tarafından sık sık uyandırılarak yatağımdan sıçradım. Bugün hâlâ böylesi düşler görmeye devam ediyorum. Bugün de, etüt görevlisinin, ellerini arkasında birleştirmiş, öğrencilerden biri gevşeklik ediyor mu diye her an tetikte, sıraların arasında gidip geldiğini görüyorum, böyle bir gevşeklikle gerçekten karşılaştığında ya da bir öğrencinin dikkatinin dağıldığını keşfettiğinde, ki bu gibi durumları hemen fark ederdi, söz konusu kişinin, yani kurbanının kafasına arkadan bir yumruk indirirdi. Bense sadistlik açısından Grünkranz'dan hiç geri kalmayan bu etüt görevlisinden

artık o kadar büyük bir korku duymuyordum, muhtemelen yıllar boyunca iktidar ve acizlik arasındaki bu derece yoğun bir ilişkide en ileri duygu ve akıl olanaklarında deneyimlenmiş bir korku olduğundan artık diğerlerinininki kadar büyük değildi, yani ben Johanneum'da etüt görevlisinin temelde Grünkranz'ın kilerden farksız yöntemlerinden, Grünkranz'ın yöntemlerinden korktuğumdan daha az korkuyordum, ama yurda yeni girenler *şimdi büyük korku* duyuyorlardı. Bu sadist eğitim ritüelini kanıksamıştım, her ne kadar bir kurban olarak beni üzüyor olsa da, içimde mahvolma ve yıkım etkisine yol açmıyordu, çünkü zaten çoktan mahvolmuş ve yıkılmıştım. Yurttaki Nasyonal Sosyalist ve Katolik rejimlerin cezalandırma yöntemleri arasında neredeyse tam bir özdeşlik olduğunu saptamıştım; etüt görevlisi başka bir ad taşımasına, subay ya da SA çizmesi yerine din görevlilerine özgü siyah kısa botlar giymesine, gri ya da kahverengi ceket değil de, siyah cüppeyle dolaşmasına ve her zaman parlak omuz şeritleri değil de, kağıt yakalık takmasına rağmen bir Grünkranz'dı, aynen Nazi dönemindeki Grünkranz daha o zamandan etüt görevlisi olduğu gibi. Burada yinelemem gerekir ki, bugün *düşündüklerimi* değil, o zamanlar *hissettiklerimi* not ediyor ya da sadece çiziktiriyor ve değiniyorum, çünkü o zamanki hislerim bugünkü düşüncelerimden farklıydı, güçlük o zamanki hislerim ve bugünkü düşüncelerimi notlar ve değiniler haline getirmek, ki bu muhtemelen o zamanın olaylarının ve o zamanlar bir öğrenci olan benim hissettiklerimin hakkını veremeyecek olsa da, yine de bu deneye girişmek istiyorum. Etüt görevlisinde ben Grünkranz'ın ruhunu, hem de hiç bozulmamış ruhunu görüyordum, Grünkranz savaş sonrası gözden kaybolmuş, muhtemelen tutuklanmıştı, bilemiyorum, ama benim için etüt görevlisinde var olmayı hep sürdürdü, görevlinin vücudunun duruşu da aynen Grünkranz'ınki gibiydi, muhtemelen o da Grünkranz gibi tepeden turnağa mutsuz biriydi – buradaki var-

sayım da muhtemelen doğrudur. Bu insanın dışındaki ve muhtemelen içindeki her şey *Grünkranz gibiydi*, her şey yalnızca başka bir görünüş almış ve başka bir unvan edinmişti, etkileri ve sonuçlarıysa aynıydı. Şimdi de, aynı Nazi döneminde olduğu gibi üstünkörü bir temizliğin ardından, tıpkı Nazi döneminde haberleri ve Grünkranz'ın talimatlarını dinlemek için *etüt odası*-na gittiğimiz gibi, ayini dinlemek ve kutsal komünyonu kabul etmek için *şapele* akın ediyorduk, eskiden Nazi şarkıları söylödiğimiz yerde, şimdi kilise şarkıları söylüyorduk. Nasyonal Sosyalizm ile temelinde aynı olan insan düşmanı cezalandırma mekanizması çalışıyordu. Nasıl Nazi döneminde öğünlerden önce Grünkranz *Heil Hitler* derken yemekhane masalarının başında hazır olda duruyor ve ancak bunun ardından oturma ve yemeğe başlama izni alıyorsa, şimdi de Franz Amca *kutsal yemekler* derken aynı şekilde masaların başında dikiliyorduk, ancak ardından oturup yememize izin veriliyordu. Öğrencilerin çoğu, nasıl Nasyonal Sosyalizm döneminde Nasyonal Sosyalizm eğitimi alıyorsa, şimdi de ebeveynlerinden Katoliklik eğitimi alıyordu. Bana gelince ben ne birincisi ne de ikincisiydim çünkü yanlarında büyüdüğüm büyük ebeveynlerim bu iki hastalıktan ikisine de hiç yakalanmamışlardı. Büyükbabamın, ne birinin (Nasyonal Sosyalizm) ne de ötekinin (Katoliklik) ahmaklığının etkisinde kalmamam için durmadan uyarmış olması dolayısıyla, her ne kadar Salzburg'daki gibi bu ikisi tarafından bozulmuş ve zehirlenmiş bir atmosferde ve özellikle de Schrannen Sokağı'ndaki gibi bir yurttan bu oldukça güç olsa da, asla böyle bir karakter ve zihin zayıflığı tehlikesiyle karşı karşıya gelmemiştim. Şimdi İsa'nın bedeninin her gün ve yaklaşık yılda üç yüz kere yenip yutulması, Adolf Hitler'e verilen günlük selamdan farklı değildi; birbirlerinden bütünüyle farklı iki şahıs söz konusu idiyse de, törenin niyet ve etki açısından aynı olduğu izlenimine sahiptim. Şimdi İsa Mesih'le kurulan ilişkinin, daha yarım

ya da bir yıl öncesinde Adolf Hitler'le olanın aynısı olduğu kuşkusunun haklılığı kısa süre sonra onanmıştı. Nazi döneminde ve sonrasında yaptığımız gibi, hangisi olursa olsun sözüm ona olağanüstü olan kişiliği yüceltmek ve ona saygı göstermek amacıyla söylenen şarkılar ve içilen antların, hep aynı metinler, biraz başka sözcüklerle de olsa hep aynı müzikler eşliğinde aynı metinler olduğunu söylemek zorundayız ve sonuçta bu şarkı ve antlar, onları söyleyenlerin aptallığının, alçaklığının ve karaktersizliğinin ifadesidir, daima bu şarkı ve antları söyleyenlerin kafasızlığıdır ve bu, genel, dünya çapında bir kafasızlıktır. Tüm dünyadaki eğitim kurumlarında gençlere karşı işlenen eğitim suçları olağanüstü bir kişilik adına işlenir – ister Hitler olsun, ister İsa ya da başkası. Adma şarkılar düzülen, yüceltilen kişi adına yeni yetişenlere karşı ağır suçlar işlenir ve adma şarkılar düzülen, yüceltilen kişiler her zaman öyle ya da böyle bulunacaktır; yetişmekte olan insanlığa karşı işlenen ağır eğitim suçları, tekil sonuçları ne olursa olsun, doğaları gereği daima ancak ağır suçlar olabilir. Böylece bizler yurttan ve sağduyulu olarak *Alman Roması* diye anılan Salzburg'da önce Adolf Hitler adına, savaştan sonra da İsa Mesih adına mahvedildik, her gün ölümüne eğitildik ve Nasyonal Sosyalizm bu genç insanlarda şimdi Katolikliğin yaptığı gibi korkunç bir etki bıraktı. Bu şehir ve çevresinde ne olursa olsun hep yalnız büyüyen genç insan Katolik-Nasyonal Sosyalist bir atmosferden başka bir şeyin içine doğmaz ve o, ister farkında olsun ister olmasın, ister bilsin ister bilmesin, bu Katolik-Nasyonal Sosyalist atmosferde büyür. Nereye bakarsak bakalım, burada Katoliklik ya da Nasyonal Sosyalizmden başka bir şey göremeyiz ve bu şehirde ve yöredeki hemen her şeyde bu akıllı bozan, körelten ve öldüren Katolik-Nasyonal Sosyalist, insanı öldüren durum vardır. Bunu söyleyerek şehirde yaşayan at gözlüklü tüm o insanlar tarafından kelimenin asıl anlamında akıl almaz ve kaçık olarak görülsek bile, dile

getirmek gerekir ki, bu şehir Katoliklik tarafından yüzyıllarca alçakça yıpratılmış ve Nasyonal Sosyalizm tarafından etkileri geçmeyecek bir biçimde on yıllarca vahşice ırzına geçilmiş bir şehirdir. Bu şehrin içine doğan ve orada gelişen genç insan, neredeyse yüzde yüz Katolik ya da Nasyonal Sosyalist bir insan olarak gelişir, böylece bu şehirde insanlarla muhatap olduğumuzda gerçekten de hep (yüzde yüz) Katolikler ya da (yüzde yüz) Nasyonal Sosyalistlerle karşı karşıyayızdır, bu gruba katılmayan azınlık gülünç derecede küçüktür. Yani bu şehrin ruhu böylece tüm yıl boyunca Katolik-Nasyonal Sosyalist bir ruhsuzluktur, gerisi yalandır. Yazları bu şehirde Salzburg Festivali adı altında yalandan evrensellik taslanır ve sözüm ona dünya sanatı, bir sapıklık olan bu ruhsuzluğun üzerinin kapatılması için sadece bir araçtır, tıpkı yazları burada her şeyin bir yanıltma, ikiyüzlülük ve müzikle ve oyunla uzaklaştırma oluşu gibi; yüksek sanat diye anılan sanat, yazları bu şehir ve halkı tarafından yalnızca alçakça ticari amaçları uğruna kötüye kullanılır, festival bu şehrin bataklığının üzerini birkaç aylığına örtmek için düzenlenir. Ama bu da değini olarak kalmak zorunda, şimdi o zamanki ve bugünkü şehrin bütününe analiz etmenin ne yeri ne de zamanı ve bir gün böyle bir analize girişecek olana düşünce açıklığı ve merhamet dilerim. Böylece bu şehrin yapısı yüzyıllar ve birkaç on yıl içinde katlanılmaz ve artık hastalıklı diye niteleyeceğimiz, içinde Katoliklik ile Nasyonal Sosyalizmden başka bir şeye yer olmayan Katolik-Nasyonal Sosyalist bir yapı halini aldı. Yurt bana bu Katolik-Nasyonal Sosyalist yapıyı her gün özgün olanın keskinliğiyle sundu, bizler ruhsal açıdan Katoliklik ve Nasyonal Sosyalizm arasında sıkışmış olarak yetiştik ve sonunda halkı aptallaştıran posterlerden ibaret olan Hitler ile İsa arasında ezildik. Yani tetikte olmak ve hiçbir blöfe aldanmamak gerekiyordu, çünkü ne ile ilgili olursa olsun, dünyaya bir şeyler yutturma sanatında insanlar burada başka hiçbir yerde

olmadığı kadar ustadır ve burada yılda binlerce, on binlerce, hatta yüz binlerce kişi tuzağa düşer. Bilmemiz gerektiği üzere, küçük burjuvanın sözde zararsızlığı aslında kaba, dikkatsiz ve çoğu zaman da doğrudan doğruya dünyanın bozulmasına ve tahrip edilmesine yol açan bir safsatadır. Buranın sakini olan insanlar deneyimlerinden hiçbir şey öğrenmemişlerdir. Bilakis burada bir gecede Nasyonal Sosyalizm Katolikliğin yerini alarak yeniden egemen hale gelebilir, bu şehir bunun için gereken koşulların hepsine sahiptir ve bugün burada gerçekten de Katoliklik ile Nasyonal Sosyalizm arasındaki durmadan bozulan bir denge ile karşı karşıyayız, burada her an Nasyonal Sosyalizmin birdenbire ağır basması olasıdır. Ancak Salzburg havasında gerçekten de daima bulunan bu düşüncüyü dile getiren biri, havada bulunan aynı biçimde tehlikeli başka düşünceleri söylediğinde olduğu gibi, tıpkı düşündüğü ve duyumsadığı şeyleri dile getiren herkes gibi deli damgası yer. Burada yazılanlar, kendilerini not eden kişiyi her zaman ve tüm varoluşu içinde hiç değilse huzursuz eden ve rahat bırakmayan daimi düşünceler ve hislerden başka bir şey değildir. Lise, her ne kadar otuz sekizde kapatılıp kırk beşte yeniden açılmasının ardından kendisine *devlet lisesi* adını verse de, her zaman katı Katolik bir lise olmuştu; fakat tüm Avusturya devleti de kendisini zaten hep *Katolik devlet* olarak adlandırmıştı ve anımsadığım kadarıyla tek bir istisna hariç, ki o istisna da matematik öğretmeni idi, bütün öğretmenlerimiz Katolik adamlardı ve bu tür okullarda başka her şeyden çok Katoliklik öğretilirdi, tıpkı Nazi döneminde her dersin Nasyonal Sosyalist bir ders oluşu gibi, sanki bilmeye değer her şey sadece Nasyonal Sosyalist ya da Katolik bilgilermiş gibi, her ders Katolikti ve nasıl (ortaokulda) önce Nazi tarih yalanının boyunduruğu altına girdiysem ve tamamen bu tarih yalanının egemenliği altında olduysam, şimdi de (lisede) Katolik tarih yalanının boyunduruğu altındaydım. Ama büyükbabam benim

bu olguya karşı uyanık olmamı sağlamıştı ve bu hastalığa yakalanmamak, yani (savaşın bitiminden önce) Nasyonal Sosyalistken bir anda (savaşın bitiminden sonra) Katolik haline gelmek ne kadar güç olsa da başarmıştım. Nasyonal Sosyalizm ile Katoliklik bulaşıcı hastalıklardan, *ruh* hastalıklarından başka bir şey değildir. Bu hastalıklar bana bulaşmamıştı, çünkü büyükbabamın önlem almasıyla onlara karşı *bağışıklık* kazanmıştım, fakat yine de ancak benim yaşımdaki bir çocuğun çekebileceği bir biçimde bunların altında azap çektim. Birçok Salzburglu'da, benim için Nasyonal Sosyalist *ile* Katoliğin bir arada olduğu kişi olan etüt görevlisini tekrar tekrar görmekteyim; bu, bir zihniyet olarak Salzburg'da en yaygın olan ve bugüne dek şehre tamamıyla hükmeden insan biçimidir. Burada kendilerini sosyalist diye adlandıranlar bile – kaldı ki bu kavram yüksek dağların topraklarıyla ve özellikle de Salzburg'un yüksek dağlarının topraklarıyla hiç *uyuşamaz*– Nasyonal Sosyalist ve de Katolik özelliklere bir arada sahiptir, işte bunun nasıl bir insan karışımı olduğu her gün ziyaretçiler tarafından saptanabilir ve bu karışım onların her davranış biçimlerinde Katolik-Nasyonal Sosyalist bir zihniyeti ortaya koyar. Ama ben yalnızca değiniyorum. Savaş dönemindeki ortaokuldan farklı olarak lise, kusursuz işleyen, dışarıdan gelen hiçbir şey tarafmdan rahatsız edilmeyen bir öğretim mekanizması ve benim için tüm Salzburg şehir topluluğunun *zihninin bağışaklarını* incelemek için uygun bir örnekti: Şöyle bir gözden geçirildiğinde, başka liseler gibi bu lise de de öğrenciler, yani sistemin kurbanları geçmiş yüzyılların ruhunu gözlemleyebiliyordu. Bir zamanlar Eski Üniversite olan, uzun koridorları ve kireçle beyaza boyanmış tonozlarıyla okuldan çok bir manastırı andıran bu bina, liseye girdiğimde, yani Andrä Okulu adı verilen ortaokuldan liseye geçtiğimde, orta eğitimin bu en yüksek basamağına ulaştığımda huşu ve şaşkınlık duymama yol açmıştı. Bu *saygıdeğer eski bina* ile daimi

bağlantı içindeki yüce onurun bir parçası olunca, her gün bu okula girmeye ve mermer merdivenleri yukarıya doğru çıkmaya başlayınca, kendimi de yüce bir şey gibi düşünmüş ve hissetmiştim. İster çevredeki yan sokakların birinden ister benim gibi ormanlardan ve taşradan gelerek birden bu binaya giriyor olsun, hangi genç insan, sürekli söylendiği üzere, yüzyıllardır ülkenin elitinin çıktığı bu gaddar binaya öğrenci olarak ilk resmi adımlarını attığında gurur duymaz ki. Oysa huşu ve her durumda düşünceyi kısıtlayan büyük saygı daha ilk öğrenim haftalarında kısa sürede azaldı ve liseye girmemden önce (girmemi arzulayan büyükbabam için olduğu gibi!) benim için (de) ileriye doğru atılan büyük bir adım olan şeyin, kısa süre sonra büyük bir düş kırıklığı olduğu ortaya çıkmıştı. Kendisine bu kadar kendinden emin bir biçimde lise, daha da kendinden emin bir biçimde devlet lisesi adını veren ve bugün de bunu sürdüren binadaki yöntemler, temelinde lisenin daima küçük gördüğü bir ortaokul olan Andrä Okulu'ndakilerle aynıydı ve kısa bir süre sonra gözlemlene mekanizmam sayesinde bu lisedeki her şeye de düşman olmuştum. Öğretmenler, temelinde hep düşünce düşmanı olmuş, kokuşmuş bir toplumun sadece uygulayıcılarıydı ve bu yüzden de kendileri de kokuşmuş ve düşünce düşmanı idiler ve öğrencilerini de büyüdüklerinde aynı şekilde kokuşmuş ve düşünce düşmanı insanlar olacak biçimde yetiştiriyorlardı. Ders beni giderek her türlü doğal zihinsel gelişimden uzaklaştırıyordu; tarihi ölü bir nesne gibi, hatalı bir biçimde ölüm-kalım meselesi gibi gösterip kutsayan bir eğitim değirmenin katlanılmaz mengenesine sıkışmış olarak, içimde ortaokuldaki derslerin bitimiyle yarıda kalmış olan bir yıkımın yeniden belirmediğini gözlemliyordum. İkinci kez bir felakete sürüklenmişim ve çok kısa sürede lisenin felaket bir zihnimi sakatlama mekanizması olduğunu kavramıştım, bu yüzden içimdeki her şey bu liseye karşı geliyordu; buna bir de, tamamı yüzyıllar

önce bayatlamış bilimsel içeriklerin hortlamış halinden ibaret olan, hakikaten can sıkıcı derecede darkafalı öğretmenler heyetine ve tüm bu büyük ve küçük burjuvalıklarını her şeye karşı silah olarak kullanan okul arkadaşlarıma duyduğum antipati ekleniyordu. Onlarla asla hakiki bir ilişkiye girememiş, bir yandan burjuvalıkları beni ittiğinden kısa sürede içime kapanmış, öte yandan da tersine benim kendilerine (ve burjuvalıklarına) ve onlarla (ve burjuvalıklarıyla) ilişkili her şeye duyduğum kuşkusuz hastalıklı antipati de onları ittiği için, onlar da beni çevrelerinden hemen uzaklaştırmışlardı, yani yine kendi başımın çaresine bakmak zorunda kalmış ve her taraftan savunma ve bu sürekli *savunmaya hazır olma* haline itilerek, bundan beslenen korku ve ürküntü içinde izole edilmiştim. Gene de bu naçar olduğum anlamına gelmiyordu, bilakis sadece öğretmenlerin değil, aynı zamanda, daha önce de değindiğim gibi, benimkinin tam aksi çevrelerde yetişmiş arkadaşlarımda da baskısı altında, her şeye karşı kendi başımın çaresine bakarak güçlendikçe güçlendim, yani zamanla kendime saldırmayı ve kötü davranmayı bıraktım, tersine kısa sürede bu lisede yaşanmayacağımın bilincine vararak her şeyi oluruna bıraktım. Bu okulda öğretilen şeyler bir süre sonra umurumda olmamaya başladı ve bu yüzden daha ilk aldığım notlar kötüydü. Lise kısa süre sonra bana artık yalnızca henüz kaçamayacağım, bir süre daha dayanmam gereken bir eziyet olarak görünüyordu, beni hakikaten ilgilediren *bütünüyle yarırsız bir konu olan coğrafya*, resim ve müzikti, ayrıca tarih hep beni büyüleyen bir konu olmuştu, ama diğer her şeye büyük bir ilgisizlikle yaklaşıyordum, kısa süre sonra okulu artık içgüdüsel olarak, bugün açık kafayla da gördüğüm üzere, zihni körelten bir kurum olarak görmeye başladım. Doğal olarak, istediğim gibi hayatta olağanüstü başarılı olacaksam, liseden mezun olmak zorundaydım, bu hep tekrar tekrar söylenmişti, böylece ben de o son derece büyük ilgisizlik ve liseyle

ilişkili her şeye duyduğum son derece büyük antipati içinde liseyle başa çıkmayı denedim, gel gör ki bu giderek daha umutsuz bir hal almaya başladı, ama toplumun çarklarında ezilmek istemiyorsam, ki bunun anlamının iyice bilincindeydim, liseden mezun olmam gerektiğini kafama sokan büyükbabama bu konudan hiç bahsetmemiştim; haliyle beni de utandıran lisedeki neredeyse bütünüyle başarısızlığım hakkında hiçbir şey bilmiyordu, her on dört günde bir Traunstein ve Ettendorf'a yaptığım ev ziyaretlerinde ona bu başarısızlığımdan asla söz etmemiştim. Her on dört günde bir sırt çantamda kirli çamaşırlarımla daha sabah üç olmadan sırf benim için açık bırakılan koridor penceresinden atlayıp yurttan çıkarak eve gidiyordum; bu, Salzburg ile Großmain arasında yarı yolda yer alan Wartberg lokantasının yakınlarında şafak vakti, sınır memurları tarafından keşfedilme korkusu eşliğinde geçtiğim sınıra kadar on üç kilometre yolu yürüyerek gitmem anlamına geliyordu, her on dört günde bir ölü, soğuk, henüz karanlıklar içindeki şehirden, Viehausen'da ormanlara saparak ve Wartberg'in arkasındaki bataklığı aşarak sınırı geçip Marzoll'a ve oradan da küçük bir Bavyera kasabası olan Piding'e ulaşıyordum, oradan üzerimde hem Avusturya hem de Alman kimlik kartıyla Freilassing'e kadar trene biniyor, sonra da Traunstein'a geçiyordum. Bu sınır geçmeler zorunluydu çünkü Salzburg'da çamaşırlarımı yıkayacak ya da konuşabileceğim kimse yoktu, üstelik her genç en güvendiği ve sevdiği insanı olabildiğince sık görmelidir ki bu insan benim için büyükbabamdı. Annem de üvey kardeşlerimle, yani velimin çocukları ve bu arada *savaştan*, yani bu durumda Yugoslavya'dan eve dönmüş olan kocası, yani velimle Traunstein'da yaşıyordu. Boş hafta sonlarında sıklıkla, Salzburg'da yaşayan, ömür boyu komünist kalan ve ömür boyu taşmayan tencere, suyla çalışan motorlar vesairenin kaşifi olan dayıma, ama daha çok Traunstein ve Ettendorf'a, anneannem ve büyük-

babamın ve annemin yanına gidiyordum. Sınırı Almanya yönünde geçer geçmez Alman *kimlik* kartımı çıkarıyor, Avusturya sınırını Salzburg'a gitmek için geçtiğimde Avusturya *kimlik* kartımı çıkarıyordum, böylece her iki ülkede de kurumlara gösterebileceğim bir oturma iznim vardı, oysa o zamanlar sınırın geçilmesi kesinlikle yasaktı, muhtemelen ancak benim yaşımdaki bir oğlan için hiç fark edilmeden cumartesi sabahı o yöne ve pazar akşamı öteki yöne sınırı geçmek mümkündü. O zamanlar yurda yatılı öğrencilerin, yani liselilerin dışında liseye devam etmeyen öğrenciler ve genç zanaatkârlar da yerleştirilmişti; günün birinde tanıştığım bir genç, birden gümrükçü ya da maliyeci olarak yeniden ortaya çıkmış ve o günden itibaren, benim düzinelerce defa Wartberg yakınlarında yeşil sınırı geçmemin ardından, görevli olduğu Siezenheim'da, Avusturyalı ve Bavyeralı meslektaşlarının gözleri önünde bana sınırı geçirtiyordu; bunu şöyle yapıyorduk: Ben daha cuma akşamından yürüyerek Siezenheim'a geliyor, orada orman kenarındaki küçük bir evde oturan, dayımla birlikte Norveç'te, hep söylendiği üzere, *General Diet'in kurmayları arasında yer almış olan marangoz ustası Allerberg'in* evinde konuk ediliyor, sıcak süt içirilip yatağa yatırılıyordum, sabahın dördüne doğru marangoz ustası Allerberg'in annesi beni uyandırıyor. Kalkıyor, kahvaltı yapıyor ve tek başıma ormandan geçip sınır kulübesine giderek camı tıkladığımdan, bunun üzerine genç gümrükçü büyük bir pelerine sarınmış olarak dışarıya çıkıyordu. Önceden kararlaştırdığımız gibi hemen gümrükçünün sırtına biniyordum ve böylece pelerinin korunması altında dar Siezenheim sınır geçidinden Saalach'ın Alman tarafına getiriliyordum, orada tekrar yere ayak basıyordum. Ormanda geçitten çabucak uzaklaşarak Ainring'e, oradan Freilassing'e ve yola devam ederek Traunstein'a gitmek üzere istasyona doğru koşuyordum, pazar akşamları tüm bunları ters yönde yineliyordum, Ainring ormanı-

na varış saatim tam olarak kararlaştırılmış oluyordu ve bunu her seferinde başarıyordum. Taşrada oturan büyükbabam ve anneannemin artırabildiği ekmek karnelerini hep yardımlarına karşılık gümrükçüye getiriyordum. Ama yine de birkaç kez yakalanmış ve bir defasında tutuklanmışım ve hakikaten, on dört ya da on beş yaşında birinin –tam hatırlamıyorum– bir suçlu gibi Marzoll gümrük dairesinin zifiri karanlığına, oradan da Wals gümrük dairesine götürüldüğünü düşünün bir, tüfeğinin emniyeti açık bir sınır görevlisinin önünde ormanı geçmek zorunda kalmışım, yolunu şaşırmış Salzburlu bir lise öğrencisi olduğuma dair ettiğim yeminler hiçbir işe yaramamıştı. Bir keresinde de velim Traunstein’da Amerikalılar tarafından tutuklanmış, neden tutukladığını günlerce öğrenememişti, nedeni ise benim yığınla mektubu sırt çantamda Avusturya’dan Almanya’ya götürmüş olmamdı, bu mektuplarda büyük çoğunlukla Avusturya’da kısmen bulunan ama Almanya’da bulunmayan sakarin kutuları vardı, o sıralar Almanya’dan Avusturya’ya ve ters yönde posta trafiği yoktu. Mektupları alanların, mektupları benim kanalımla Avusturya’ya ulaşsın diye cevaplarını sadece bizim adrese, yani velimin Traunstein’daki adresine yollamaları gerekiyordu. Velim, Almanya’dan Avusturya’ya ve tersi yönde yaptığım bu postacılık yüzünden on dört gün Traunstein tutukevinde kaldı ve muhtemelen bu tatsızlık yüzünden beni asla affetmedi, çünkü iki yıl kadar süren postacılığın yaratıcısı ve sorumlusu sadece bendim. Bu sınırı geçişler yaşamımdaki en ürkütücü durum olmuştu. Bir defasında o zamanlar yedi yaşında olan üvey erkek kardeşimi Traunstein’dan almış ve annemin ve büyükbabamla anneannemin haberleri olmadan Marzoll’da sınırdan geçirmiştım, yakınlarım için kuşkusuz dehşet verici olan bu fikrin neden birdenbire aklıma geldiğini bilmiyorum, doğuracağı sonuçların bilincinde değildim doğal olarak, ama küçük kardeşimle başımıza bir şey gelmeden ve engellenmeden sınırı

geçmiş ve Salzburg'da dehşete kapılan dayıma onu teslim etmiştim, zira yurttta üvey kardeşimi ne yapacaktım ki? Herhalde bir sonraki cumartesi günü üvey kardeşimle yine kaçak olarak sınırı geçmiş ve Traunstein'a dönmüştüm, bunun sonuçları kesinlikle korkunç olmuştu. Dönem *korkunçluklar* ve *kıfayetsizliklerle*, sürüp giden *rezaletler* ve *inanılmazlıklarla* doluydu. Montaigne, bakışlarımızın ulaştığı her şeyin bizi ilgilendirdiği ve etkilendiği bir yerde olma zorunluluğunun acı verici olduğunu yazar. Ve dahası: Ruhum çalkantılıydı, çevremdeki şeyler hakkında kendi hükmümü veriyor ve onlara kimsenin yardımı olmadan kafa yoruyordum. İmandıklarımın biri, hakikatin hiçbir koşulda baskıya ve şiddete yenilmeyeceğiydi. Ve dahası: Fark edilmeye hevesliydim, hangi ölçüde olursa olsun fark etmezdi, yeter ki hakikaten olsundu. Ve dahası: İnsanın kendi kendini betimlemesinden daha güç ama aynı zamanda daha faydalı bir şey yoktur. İnsan kendini denemeli, kendi kendine emirler vermeli ve kendini doğru yere koymalıdır. Ben buna hep hazırım, çünkü hep kendimi betimlemekteyim ve betimlediğim, yaptıklarım değil, yapım. Ve dahası: Açıklanmalarını nezaket ve aklın yasakladığı bazı hususları, çağdaşlarıma ders olsun diye duyurdum. Ve dahası: Yapmaya cüret ettiğim her şeyi söylemeyi kendime yasa edindim ve hatta insanın yayınlamayacağı düşünceleri bile açığa çıkarıyorum. Ve dahası: Kendimi tanımak istiyorsam eğer, kendimi aslında olduğum gibi tanıyabilmek için kendimle ilgili durum tespiti yapıyorum. Bu ve benzeri cümleleri, anlamadan, gezintilerinde ona eşlik ederken, yazar olan büyükbabamdan sık sık duyuyordum, Montaigne'i seviyordu, ben de bu sevgiyi büyükbabamla paylaşıyorum. Yaşamım boyunca güç bir ilişkim olan annemden çok büyükbabamla birlikteydim, çünkü annem için benim varlığım hep akıl almaz olmuş ve o benim varlığımı asla kabul edememişti, köylü çocuğu ve marangoz olan babam onu terk etmiş ve bir daha ne onunla ne

de benimle ilgilenmişti, savaşın sonunda Frankfurt an der Oder'de dövülerek öldürülmüştü, nasıl olduğunu hiçbir zaman öğrenemedim, yani bugün de bilmiyorum, öldürüldüğünü de babasından, hayatımda *hiç görmediğim* babamın aksine hayatımda sadece bir kere görmüş olduğum babamın babasından duymuştum. Annem savaşın yarattığı sonuçlar yüzünden, yıllarca kendisini halsiz düşüren ve sonunda hakikaten öldüren ailesinin kurbanı olarak Ekim 1950'de öldü. *Kişiliğini betimlemeyi bugün hâlâ başaramadığım* annemin yanında kalmak bana hep son derece güç gelmişti. Annemin karakterine değinmek, onun olaylarla dolu ama çok kısa, sadece kırk altı yıl süren yaşamını *yaklaşık olarak kavramayı bile başaramadım*. Hakkını verebilmenin bugün bile olanaksız olduğu bu olağanüstü hayatını velimin çocuklarına adamıştı. (O hiçbir zaman üvey babam olmadı, beni asla *nüfusuna geçirmede* ve ömür boyu *velim* olarak kaldı.) Koşullar yüzünden annemden ziyade büyükbabamla anneannemin yanında kalıyordum, çünkü orada her zaman, başka hiçbir yerde bulamadığım şefkat, anlayış ve sevgiyi buluyor ve bütünüyle büyükbabamın himayesinde ve onun belli etmeden yetiştirmesi ile büyüyordum. En güzel anılarım büyükbabamla yaptığım o gezintiler, doğada saatler süren yürüyüşler ve büyükbabamın yavaş yavaş geliştirerek içimde gözlem sanatına dönüşmesini sağladığı bu yürüyüşlerdeki gözlemler. Bana gösterip işaret ettiği her şeye dikkat kesilerek büyükbabamla geçirdiğim bu zamana en faydalı ve tüm yaşamı belirleyen okul olarak bakabilirim, çünkü bana her şeyden önce doğayla içli dışlı olmamı sağlayarak yaşamı öğreten ve yaşamı iyice tanıtan, büyükbabamdan başkası değildi. Tüm bildiklerim, her şeyden önce benim için yaşamsal ve varoluşsal önemdeki bu insandan gelir, tıpkı benim onun okulundan geçtiğim gibi o da Montaigne'in okulundan geçmişti. Büyükbabam Salzburg'daki koşulları ve durumları çok iyi biliyordu, çünkü o da ana babası tarafından

eğitim amacıyla şehre gönderilmiş, papaz okuluna gitmişti, ama o da Priesterhaus Sokağı'ndaki bu kurumda, benim elli yıldan uzun bir süre sonra Schranken Sokağı'ndaki yurttan mustarip olduklarımla aynı koşullardan mustarip olmuştu, yurttan kaçarak, yüzyıl dönümünün hemen öncesinde, o zamanlar için rezalet sayılacak bir biçimde, Kropotkin gibi anarşist olarak tehlikeli bir varoluş sürdürmek üzere Basel'e gitmişti, sonradan karısıyla, yani anneannemle birlikte yirmi yıl boyunca en korkunç koşullarda anarşist olmuştu, sürekli aranmış ve sıkça tutuklanıp içeri atılmıştı. Annem 1904'te, tam da o dönemin ortasında Basel'de, dayım ise daha sonra, bu genç insanların muhtemelen polisten kaçarken sürüklendikleri Münih'te doğmuştu. Bu oğul, dayım, ömrü boyunca devrimci olmuştu, henüz on altı yaşındayken komünist olduğu için Viyana'da zamanının çoğunu cezaevinde ya da firarda geçirmişti, ömrü boyunca komünist ideallerine, ömrü boyunca onu uğraştıran, asla gerçek olamayacak, hep dayımunki gibi olağanüstü beyinlerin fantezisi olarak kalmak ve bu tür olağanüstü insanları hayatları boyunca mutsuz ederek mahvetmek zorunda olan komünizme sadık kalmıştı. Dayım son derece korkunç ve acıklı olaylar yaşadı. Ama bu da burada not edilen her şey gibi ancak bir değini olabilir. Beni de eğitim amacıyla bu şehre yollama kararının ve arzusunun nedeni muhtemelen eğitim şehri olarak Salzburg'da edindiği kendi deneyimleriydi, ama torununun da eğitim şehri olan bu şehirde başarısızlığa mahkum olacağını öngörmemiş, bu gerçeği anlayamamış ya da anlamış ama kavrayamamıştı, ki bu da herhalde kendi başarısızlığının korkunç bir yinelenmesi olmuştu. Hedefi kesinlikle, kendisinin başaramadığını torununun başarması, onun ve benim memleketimiz olan Salzburg'da *doğru dürüst bir eğitimi tamamlayarak* mezun olmasıydı, benim onu düş kırıklığına uğratmak zorunda kalmam acı vermişti. Oysa tüm çocukluk ve ilk gençlik dönemimde gittiğim büyükbabamın

okulu, Salzburg'daki bu başarısızlığın koşulu değil miydi? Ancak büyükbabamın, oradaki ilerlemelerim aslında gerilemeden başka bir şey olmadığından ve bu lisede herhangi bir şey öğrenme hevesimi yavaş yavaş tamamen yitirmiş olduğumdan, henüz gerçekleşmemiş olsa da öngörülebilir olan liseye artık uzun süre devam etmeyeceğim gerçeğinden hâlâ haberi yoktu, belli bir andan itibaren bu okuldan ve onunla ilişkili her şeyden *nefret* etmiştim ve ben okul açısından *yitiktim*. Yine de daha aylarca, aslında yarım yıl daha, çekilmez bir durum olsa da, orada ilerlememin olanaksızlığından ve sürekli son derece alçaltıcı bir biçimde bunalımda olacağımdan kesinlikle eminken liseye devam etmeye zorladım. Benim için her ayrıntısıyla çekilmez olan Grünmarkt'taki bu binaya her gün cehenneme gider gibi gidiyordum, ikinci cehennemim ise Schranken Sokağı'ndaki yurttu, böylece bir cehennemden diğerine gidip geliyordum ve artık yalnızca umutsuzdum ama hiç kimseye bu umutsuzluğumu belli etmiyordum. Salzburglu büyük burjuva bir ailenin kızı olan anneannemin akrabalarının şehrin her yanında eski, gösterişli evleri vardı ve hâlâ da var, anneannem hep beni onun ve benim de akrabalarım olan bu kişileri ziyaret etmeye teşvik etmiş, ama ben onun bu teşviklerine asla uymamıştım, benim bu akrabamız olan tüccar takımına karşı güvensizliğim o kadar büyüktü ki, onların ağır, demir kapılarından içeriye girmem, kendimi onların durmak bilmeyen yıkıcı meraklarına, kuşkularına bırakmam olanaksızdı, zaten anneannemin kendisi de sık sık bana, onun için feci olan bu şehirde ve akrabamız olan, şehir gibi soğuk insanlar arasında geçen feci çocukluk ve gençliğinden söz etmişti, kendi evinde mutlu bir çocukluk geçirmemişti, böylece on yedi yaşına geldiğinde, bir toptancı çift olan ana babası tarafından kırk yaşındaki zengin bir Salzburglu terziyle evlendirilmişti, ona zorla dayatılan, üç çocuk dünyaya getirdiği bu evliliği bir gecede arkasında bırakarak, Priester Sokağı'ndaki

evinden papaz evine bakarken tanıdığı bir adamın, yani büyük-babamın peşinden Basel'e gitmesi, hiç *kolay bir adam* olmayan bu adama hayat boyu eşlik etmesi normaldi, daha yirmi bir yaşındayken, sırf bu sevmediği, ona karşı hep korkunç gaddar davranan adamdan, sadece ticaretten ibaret olan bu üç çocuklu evlilikten uzaklaşmak için çocuklarını arkasında bırakmıştı. Anneannem cesur bir kadındı ve aramızda –sonradan Salzburg sinir hastalıkları hastanesindeki otuz ya da belki daha fazla yarı paslanmış demir yatakla dolu devasa koğuştaki epey hazine bir biçimde sona erecek olan– ömrü boyunca sarsılmaz bir yaşam sevinçine sahip olan yegane insandı. Ölümünden birkaç gün önce onu bu aklını yitirmiş, deli ve tamamen çaresizce ölmekte olan yaşlı insanların arasında gördüm. Kendisine söylediklerimi hâlâ duyuyor ama artık hiçbir şey anlamıyordu. Durmadan ağlıyordu. Anneannemi bu son ziyaret edişim belki de bana kalan en acı hatıradır. Oysa inanılmaz derecede *zengin* bir yaşamı olmuştu, hem büyükbabamla hem de onsuz tüm Avrupa'da dolaşmıştı, Almanya, İsviçre ve Fransa'nın neredeyse tüm şehirlerini biliyordu ve yaşamımda hiç kimse onun kadar iyi ve etkileyici bir anlatıcı olmamıştır. Seksen dokuz yaşına kadar yaşamıştı, oysa benim ondan öğrenecek daha çok şeyim vardı, oldukça çok şey yaşamıştı ve belleği son ana kadar açıktı. Onun da memleketi olan bu şehir, yaşamımın sonunda ona en dehşet verici yüzünü göstermişti; kafası karışık doktorlar tarafından önce hastaneye, ardından da tımarhaneye kaldırılmış ve herkes tarafından terk edilmişti, ölmekte olan insanlarla dolu, insanlık onuruna yakışmayan devasa bir hastane koğuşunda bir son. Böylece en yakınlarım ve bu şehrin ya da çevresinin toprağından olan herkes tekrar bu şehrin ya da çevresinin toprağına geri dönmüştü, ama annemin, büyük ebeveynlerimin, dayımın mezarlarını ziyaretlerim aslında anlamsız, *duyulmadık* anılar ve

halsiz düşüren, düşüncelere dalmama yol açan kederden başka bir şey değil. Zaman zaman kafamdan yaşam öykümü açığa vurmamak geçiyor. Bu herkese açık anlatım, Montaigne'in dediği gibi, beni bir kere girmiş olduğum yolda ilerlemekle yükümlü kılıyor. Şiddetle kendimi tanıtınaya ihtiyaç duyuyorum; kaç kişiye olacağı önemli değil, yeter ki doğru tanıtayım; ya da daha doğrusu, Montaigne'in dediği gibi, hiçbir şeyde gözüm yok, ama dünyadaki her şeyden çok sadece adımları bilenlerin beni yanlış tanımlarından korkuyorum. İçinde bulunduğum tüm bu koşullarda lise, ben *daha* liseye girmeden *önce* olanaksız bir hal almıştı ve ben liseye asla girmemeliydim, ama bu, büyükbabamın arzusuymuştu ve bu arzusunun yerine getirmek istemiştin, gerçekten de ilk başta tüm gücümü toplamıştım kendimin değil, büyükbabamın bu arzusunun yerine getirmek için, bana kalsa lise yerine akrabalarımın işçi öğüten değirmenlerinden birine gitmeyi tercih ederdim, ama tabii büyükbabamın arzusuna uymuştum, sadece liseye giderek başarılı olabileceğimi hissetmiyordum. Büyükbabam ise düşüncelerinin tam aksine, liseler var olduğu sürece herkesin yaptığı ve yapacağı gibi, buna inanıvermişti. Aslında liseye girdiğimde başarısız olacağımdan kesinlikle emindim. Liselerde egemen olan eğitim ve ders mekanizması bütün kişiliğimi mahvedici bir etki yapabiliyordu, ama büyükbabam için lise olmazsa olmazdı, çünkü kendisi sadece meslek lisesine, yani *humanist* bir ortaokula değil, aksine *sadece teknik* okula gitmişti; bu yüzden torunu, kendisinin bir sebepten gitmesine *izin verilmemiş* olan liseye gitmeliydi. Benim liseye girmem, normal bir öğrenci olarak liseye alınmamın büyükbabam için anlamı büyüktü, artık o *bende* kendisinin ulaşamadığı bir şeye ulaşmıştı, şimdi onun sayesinde sözde eğitilmiş ve böylece de daha iyi bir varoluşun ilk önemli basamağına çıkmış oluyordum. Fakat daha liseye girişimde içimdeki her şey bana, tüm koşullar aleyhime olduğu için ait olmadığım bu yerde başarısız-

lığa mahkûm olduğumu söylüyordu. Oysa bu liseye ait olanlar –buna herhalde liseye girenlerin neredeyse hepsi dahildi– liseyi hemencecik evleri gibi görebilirlerken, ben bu liseyi kurum ve bina olarak asla evim gibi görememiştim, tersine benim için bana aykırı olan her şeyin sembolü olmuştu. Büyük ebeveynlerim ve annem şimdi liseye gittiğim, yani bütün dünyanın henüz bir hiç olan bir insandan sekiz yıl içinde eğitimli, varlıklı, seçkin, olağanüstü ve her koşulda alışlagelmedik bir insan yapıldığına inandığı bu yere kabul edilmiş olduğum için gurur duymuş ve bu gururlarını göstermişlerdi, oysa ben liseye girmemin tamamen yanlış olduğundan emindim, lise için gerekenden farklı bir tabiatım vardı. Özellikle de büyükbabamın, beni kendi kılavuzluğuyla bir yaşam okulu olarak böyle bir okula uygun olmayan birine dönüştürdüğünü bilmesi gerekirdi, o zamana kadarki bütün yaşamımı büyükbabamın okulunda tam olarak ve onun son derece büyük itinasıyla tüm geleneksel okullara karşı yetiştirilmiş olduğum açıkken, şimdi nasıl olur da böyle bir liseye birden uyum gösterebilirdim. O *benim kabullendiğim tek öğretmen* ve birçok açıdan bugün de aynı şey geçerli. Büyükbabamın beni bir yüksek okula vererek Salzburg’a teslim ettiği gerçeği, torununda ihanet duygusu dışında bir anlam taşımıyordu, ama büyükbabamın tüm talimatlarına uymuş ve emirlerine daima itaat etmişim, o talimatlarına uyduğum ve emirlerine daima itaat ettiğim biricik insan oldu. Beni Salzburg’a gönderip yurda teslim ederek ve önce ortaokula, sonra da liseye göndererek tutarlı davranmamıştı ve bu, onun tüm yaşamı boyunca bana gösterdiği tek tutarsızlıktı ve beni, torununu en fazla sarsan olmak zorundaydı, çünkü üzerimde hakikaten yıkıcı bir etkisi olmuştu ve büyükbabamın tüm düşüncelerine ve benim tüm duygularıma karşıydı ve onun açısından hayat boyu sahip olduğu hayalinden vazgeçmek anlamına geliyordu. Ama bir hata olan bu tutarsızlığın hayattayken açıkça ve acı veren biçim-

de farkına vardı. Seekirchen am Wallersee ve Traunstein'da ilkokula gitmem benim için tehlike arz etmemiştir, çünkü kendimi hep büyükbabamın yakınında ve onun beni aydınlatan etkisi altında temel okul denen bu ilkokulları hiç de teslim olmadan, mesafe koyarak, kolayca ve en ufak bir zarara uğramadan atlatmışım, ama büyükbabamın düşüncesindeki ani kırılma, yani daha yüksek bir okulun benim için gerekli olduğu düşüncesi, içimdeki birçok şeyi, o zamanlar neredeyse her şeyi yıkmıştı. Bu, onun içindeki çelişkiydi. Öğretmenlerin kendileri, duyum-sadığım üzere, zavallı ve mahvolmuş ruhlardı, nasıl olur da bana söyleyecek bir şeyleri olabilirdi? Öğretmenlerin kendileri güvensizlik, tutarsızlık ve zavallılıktı, onların anlattıkları nasıl olur da benim için az da olsa faydalı olabilirdi? Büyükbabam bana on yıldan fazla fizyonomi öğretmişti, şimdi bu bilimi uygulayabiliyordum ve sonuç korkunçtu. Bu kişilerin, bir yandan müdürlerinden (Schnitzer), öte yandan ömür boyu mahkum oldukları ailevi durumlarından duydukları korkudan ötürü bana söyleyecek hiçbir şeyleri yoktu ve onlarla aramdaki ilişki, temelinde neredeyse bütünüyle karşılıklı küçük görme ve onlar tarafından sürekli cezalandırmadan ibaret olduğundan, kısa sürede bu süregelen, haklı mı haksız mı olduğu önemsiz cezalandırmaya alışmışım ve ruhum sürekli olarak aşağılanan ve rencide edilen bir ruha dönüşmüştü. Bu öğretmenleri küçük görüyordum, zamanla onlardan artık sadece nefret etmeye başlamışım, çünkü yaptıkları iş benim için yalnızca her gün en utanmaz biçimde, sözde yüksek bilgi olan kötü kokulu tarih pisliğini, bu yaptıklarının gerçek etkisi hakkında akıllarından en ufak bir düşünce geçmeden, bitmek bilmeyen devasa bir kovadan kafama boşaltmalarından ibaretti. Bütünüyle mekanik ve o zaten ünlü öğretmen böbürlenmesiyle ve ünlü öğretmen darkafalılığı ile ellerine teslim edilen, öğrenci olan genç insanları öğretileri ile *mahvediyorlardı*, ki bu öğretiler onlara devlet otoritesi tarafından

emredilen bozma, yıkım ve kötü niyetli tutarlılıkla imha idi. Bu öğretmenler, hastalık hallerinin doruk noktası daima ders olan birer hastadan başka bir şey değillerdi ve ancak darkafalılar ya da hem hasta hem darkafalı olanlar *ve* hastalar lise öğretmeni oluyordu, çünkü her gün öğrettikleri ve kurbanlarının kafasına boca ettikleri, darkafalılık ve hastalıktan ve aslında bir akıl hastalığı olan, içinde her bir öğrencinin düşünüşünün boğulmak zorunda olduğu, yüzlerce yıllık, çürümüş *ders konularından* başka bir şey değildir. Okullarda, özellikle de orta eğitimin yüksek okullarında her gün durmadan kafasına doldurulan çürümüş faydasız bilgiyle öğrencinin doğası *doğadışılığa* dönüştürülür ve yüksekokul diye anılan bu ortaokulların öğrencileriyle birlikte olduğumuzda, doğaları ortaokul olan bu yüksekokullarda yok edilmiş, artık doğal olmayan insanlarla karşı karşıyayızdır. Ortaokullar ve özellikle de liseler aslında yalnızca insan doğasının çürütülmesine hizmet ederler ve insan doğasını çürütme merkezleri oldukları çoktan beri bilindiğinden ve kanıtlandığından, ortadan kaldırılmak zorunda olan bu çürütme merkezlerinin nasıl yok edileceğini düşünmenin zamanı gelmiştir, ortaokul adı verilen okullar ortadan kaldırılmalıdır, bu ortaokul, lise, yüksekokul vesaire diye anılan okulları ortadan kaldırarak *bundan böyle sadece ilkokul ve üniversiteye yoğunlaşırsa*, dünya daha iyi duruma gelecektir, çünkü ilkokul genç insanda hiçbir şeyi mahvetmez, *doğasındaki* hiçbir şeyi yok etmez ve üniversite bilime uygun ve ortaokul olmadan da üniversiteyle başa çıkabilecek çapta olanlar içindir, fakat ortaokullar yok edilmek zorundadır, çünkü oralarda genç insanların büyük çoğunluğu mahvedilir ve mahvedilmek zorundadır. Eğitim sistemimiz yüzyıllar içinde hastalandı ve içine itilen genç insanlar bu hasta eğitim sisteminden hastalık kapıyor, milyonlarcası hastalanıyor, iyileşmeleri ise olanaksız. Toplum, kendisini değiştirmek istiyorsa, eğitim sistemini değiştirmek zorunda, onu değiştirmedigi, sı-

nırlandırmadığı ve büyük ölçüde ortadan kaldırmadığı takdirde kesin sonu gelecek. Ama eğitim sistemi *temelinden* değiştirilmek zorunda, sürekli şurasında burasında birkaç değişiklik yapmak yeterli değil. Şayet *dünyanın artık doğadışılık tarafından tahrip edilmiş ve mahvedilmiş insanlarla dolmasını istemiyorsak*, eğitim sistemimizdeki *her şey* değişmeli. İlk önce ve özellikle de, her yıl milyonlarca insanın içine tıklararak bozulup hasta edildiği, tahrip edildiği ve mahvedildiği ortaokulların yok edilmesi gerekir. Dünya *yenilenecekse*, yeni dünyada *sadece kitleler için ilköğretim ve azınlık için yüksek öğretim* olacak. Bu yeni dünya orta öğrenimi kaldırıp liseleri kapatırsa, yüzyıllardır süregelen bir sancıdan kendini kurtarmış olacaktır. Eğer burada bir asimetri varsa, bunu, Wittgenstein'ın dediği gibi, birinin gerçekleşmesinin, diğerinin ise gerçekleşmemesinin *nedeni* olarak kavrayabiliriz. Bu şehre ne zaman gelecek olsam, bugün, aradan yirmi yıl geçtikten sonra bile içimdeki her şeyi yaralayan bir barometrik düşüş hızıyla derhal moralimi bozan ya da en azından beni rahatsız eden ruh hali veya duygu durumu ya da ruh hali *ve* duygu durumu çöküyor üzerime, bu ruh hali ya da duygu durumunun, daha doğrusu ruh hali ve duygu durumunun *nedenini soruyorum kendime*. Artık buna zorunlu değilim ve yine de sürekli, burada beklenecek bir şey olmadığını bildiğim halde, bir anda (gerçekte ve düşüncemde), çoğu kez nedenini bilmeden, yıkıcı bir hissiyat olan bu ruh hali ve duygu durumuna kendimi kapatıyorum, deneyime dayanarak kendi kendime durmadan ne gerçekte ne de düşüncelerimde bu hissiyata, yani bu şehre gireceğim diyorum. Kökenlerim, çocukluğum ve gençliğim üzerinden ömrüm boyunca en az benim onlara bağımlı olduğum kadar bana bağımlı olacak bu mimari ve şehir manzarası üzerine doğru dürüst düşünebilmek, açık bir kafaya sahip olmak yetmiyor. Şehre hangi yoldan ya da hangi yönden girersem gireyim, zihnime musallat olan halsizlikle başa çıkacak kadar açık düşü-

nemiyorum. Buraya vardığım anda ruhumda ve mizacımda bir *değişim* yaşıyor, daima yıkıcı olan ve pekala ölümcül etki yapabilecek bir ruh ve mizaç *haline* kapılıyorum. Varış anına kadar olan kolay, anlaşılır ve şimdiki yaşımda kuşkusuz katlanılır olan şey, vardığım anda artık kolay olmaktan çıkarak beni eziyor, artık anlaşılır olmaktan çıkıyor ve kafamda bugün bile korkudan başka bir şey uyandırmayan bir kökenin tüm ağırlığıyla katlanılmaz hale geliyor. Çocukluğum ve gençliğim her açıdan zor geçti, bende bunalım ve dengesizlik yarattı; bu sayfaların da gösterdiği üzere, boğucu sonuçlar yaratan bir gelişim dönemiydi ve bugün bile karanlıkta kalan sebeplerle azarlanmanın şaşkınlığını ve bunun yarattığı kafa karışıklığını hiçbir zaman üzerimden atamadım. Çocukluğumun (ve gençliğimin) şehrinin üstesinden geledim, oraya hâlâ korunmasız, en ufak savunma yeteneğinden yoksun bir kafayla gidiyorum ve kendini ona tamamıyla teslim eden bir hissiyatla içine giriyorum. Şehirden uzakta, her türlü mekânda ve her türlü yerde yirmi yıl geçirdim; bu yirmi yılda pek çok şey yaşadım ve inceledim (şehir yüzünden, hep onun tesirini dengelemek için) ama yorucu çalışmalar sonunda hepsini reddettim. Ama her geri geldiğimde etkisine girdiğim ruh haline bunların hiçbirisi deva olmadı. Bugün şehre vardığımda duyumsadığım şey aynı hissiyat, aynı düşmanlık, düşmanca tavır, çaresizlik, zavallılık; duvarlar aynı duvarlar, insanlar aynı insanlar, atmosfer, çaresiz bir çocuğun içindeki her şeyi ezip geçen ve vurarak öldüren aynı atmosfer, aynı sesleri duyuyorum, gürültüler aynı, kokular, renkler aynı ve hepsi bir arada, oraya varışımla birlikte yeniden etkili hale gelen, orada değilken *sadece görünürde kesilen*, hiç durmadan ilerleyen ve ilacı olmayan bir *hastalık süreci*. Aslında *daha oraya varır varmaz ve ilk adımlarımı atar atmaz, ilk düşünceleri aklımdan geçirir geçirmez tekrar başlayan bir ölüm süreci bu*. Yeniden bir tek bu şehre uyan ölümcül havayı çekiyorum içime, ölümcül sesleri duyuyorum,

yeniden çocukluk ve gençlikten geçerek gitmemin yasak olduğu yerlere gidiyorum. Yeniden, tüm saçmalığına rağmen, alçak insanların alçakça görüşlerini duyuyorum, tüm saçmalığına rağmen, konuşmamam gereken yerde konuşan, susmamam gereken yerde susan oluyorum. Memleketimin –aslında her memleketin– ünlü güzelliği onun alçaklığını, sorumsuzluğunu, darkafalılığını ve büyüklük hastalığını acımasız bir yoğunlukla hissettiren bir araç sadece. Montaigne’in dediği gibi, kendimi diğer her şeyden daha fazla irdeliyorum, benim metafiziğim bu, benim fiziğim bu, kendi işlediğim konunun hükümdarıyım ve kimseye hesap borcum yok. Liseden en çok iki insan aklımda kalmış; bunlardan biri çocuk felci yüzünden tamamen kötürüm olan okul arkadaşım; Salzach’ın sol kıyısındaki eski binaların birinde bürosu bulunan bir mimarın oğluydu; o büro yüksek kubbeli, bir metre kalınlığında duvarları olan, üçüncü, dördüncü katına kadar nemden kararmış binalardan birindeydi; beni geometrik çizimde de destekleyen kötürüm okul arkadaşım ile birlikte matematik dersi almak için oraya sıkça giderdim; dersler tek başıma olacağından daha iyi giderdi ve sık sık, haftada en az bir kez bu kötürümün evinde olurdum. Diğeri de coğrafya öğretmeni Pittioni’ydi; o ufak, kabak kafalı, tipsiz, okul arkadaşlarımdan hepsinin, hatta tüm lisenin hepsinin alay konusu yaptığı adam. Meslektaşları olan öğretmenler bile hakikaten çirkin olan ve bu çirkinliğinin altında azap çeken Pittioni ile alay ederlerdi. Liseye devam ettiğim sürede Pittioni herkesin alaylarının kurbanı, bitmez tükenmez küçümsemelerin ve kötücül şakaların kaynağıydı. İşte bu insan giderek benim için lisenin asıl merkezi durumuna gelmişti ve bugün nereden bakarsam bakayım, bir yandan tek bir insanın fedakarlığının, öte yandan da durmadan ve hiç aldırış etmeden, insafsızca böyle bir insana karşı suç işleyen bir toplumun bütününe dehşet verici örneği olarak, yani bir yandan bireyin acı ve elem yeteneğinin örneği, öte yandan

da toplum olarak (onun) çevresinin alçaklığı ve habisliğinin örneği olarak, o merkez olmayı sürdürüyor. Bir yandan mimarın oğlu olan kötürüm, öte yandan Pittioni birer figür olarak lise yıllarıma egemen olan insanlardı, her ikisinde de merhametsiz bir toplumun dehşet vericiliği okul topluluğunda kendini her gün bunaltıcı biçimde gösteriyordu. Onları gözlemleyerek topluluğun kurbanlarına işkence etmek için yeni zalimlikler icat etmedeki becerisini incelemem mümkün olmuştu. Ayrıca kurbanların her yeni bela karşısındaki çaresiz kalmasını, giderek daha fazla zarar görmesini, geçen her günde daha da korkunç bir hal alan sistematik yıkım ve imhayı da gözlemleyebiliyordum. Bir topluluk olan okulun daima kurbanları olur; benim zamanımda da lisedeki kurbanlar bu ikisi, mimarın kötürüm oğlu ile coğrafya öğretmeniydi, toplumun tüm zalimliği ve alçaklığı her gün bir hastalık gibi bu ikisine yansımış, onlarda patlamıştı. Çirkinlikten ya da kötürümlükten mustarip olmaları – hiçbir toplum ya da topluluk bu iki ıstıraba hoşgörüle bakmaz– her gün hallerine gülünmesine, yol açıyor, bu da onları hem öğrencilerin hem de öğretmenlerin sürekli olarak her fırsatta hakkında konuştukları, horgörülen bir dalga konusuna dönüştürüyordu. İnsanların bir arada oldukları her yerde, özellikle de okullardaki gibi korkunç kitleler halinde bir arada oldukları yerlerde olduğu gibi, bu lisede de mimarın kötürüm oğlunun ve coğrafya öğretmenin çektığı acılar en iğrenç ve sapıkça eğlencelerin odağı haline gelmişti. Lisede bu eğlenceye katılmayan tek bir kişi bile yoktu, çünkü sözde sağlıklılar dünyanın her yerinde ve her zaman, ister gizlice olsun ister olmasın, isterse tamamen açıktan olsun isterse bütünüyle yalancılıklarının ardına saklanarak, bedelini acı çekenler, sakatlar ve hastaların ödediği, dünyanın her yerinde pek sevilen bu eğlenceye memnuniyetle katılırlar. Böyle bir toplulukta ve böyle bir bina da hemen bir kurban aranır ve her zaman da bulunur. Bu kişi

daha baştan kurban *değilse*, kesinlikle böyle bir kurbana dnştrlr, toplum olarak topluluk ya da tersi, lise (ya da yurt) gibi böylesi bir binada her zaman bunun üstesinden gelir. Bir insandaki zihinsel ya da bedensel kusuru saptamak da, o insanı sözde zihinsel ya da bedensel kusuru yüzünden toplumun eğlencesinin merkezine oturtmak da güç değildir. İnsanların olduğu yerde her zaman biri hemen dalga konusu olur ve ister yüksek ya da alçak sesli olsun ister en sinsicesi, yani en sessizi olsun alaylı kahkahalara tükenmek bilmez bir kaynak sunar. Topluluk olarak toplum, çok ya da az sayıda insan arasından birisi kurban olarak seğilinceye kadar rahat durmaz ve o andan sonra o kişi herkes tarafından ve her fırsatta tüm işaret parmaklarının hedefi olur. Toplum olarak topluluk daima en zayıf olanı bularak insafsız alaylarına ve her defasında daha da korkunçlaşan alay ve aşağılama işkencelerine tabi tutar ve her defasında daha da yaralayıcı alay ve aşağılama işkenceleri keşfetmekte en yaratıcı olan, topluluktur. Ailelere bakmamız yeter, onlarda hep alay edilen ve dalga geçilen bir kurban buluruz, *ç* insanın olduğu yerde mutlaka alay edilen ve aşağılanan *birisi* vardır ve daha büyük topluluk bu gibi bir ya da daha çok kurban olmadan toplum olarak varlığını asla sürdüremez. Topluluk olarak toplum eğlencesini daima göbeğindeki bu gibi bir ya da birkaç kişinin kusurlarında bulur, yaşam boyu gözlemlenebilir bu ve kurbanlardan bütünüyle mahvoluncaya kadar faydalanılır. Mimarın kötürüm oğlu ile coğrafya ğretmeni Pittioni'ye gelince, *bu tür toplum ya da topluluk kurbanlarıyla alay edilmesinin ve aşağılanmalarının ve onların yıkımının ve mahvedilmesinin ulaşabildiği alçaklık derecesini, yani hep en aşırı dereceye ve çoğu kez bu tür bir kurbanın ldrlvermesiyle bu aşırı derecenin de ötesine ulaşabildiğini gördüm*. Bu kurbana acıma da daima szdedir ve aslında birinin, başkalarının davranış biçimi ve acımasızlığından duyduğu vicdan azabından başka bir şey değildir, oysa kendisi de aslında

aynı yoğunlukla *acımasızca davranan biri olarak* aynı davranış biçiminin ve acımasızlığın bir parçasıdır. Bunu olduğundan güzel göstermenin olanağı yok. Topluluk olarak toplumun bu tür tamamıyla çaresiz kurbanları üzerinden eğlenme amacıyla acımasızlığının, alçaklığının ve umursamazlığının, bildiğimiz üzere, yüzlerce, binlerce örneği vardır ve bu topluluk olarak toplum ya da tam tersi tarafından kurbanlar üzerinde gaddarlık ve alçaklık alanındaki her şey, neredeyse her zaman kurbanlar öldürülünceye dek denenir. Doğada her zaman olduğu gibi, zayıflamış unsurların üzerine saldırılır; kanları emilir, öldürülür ve yok edilirler. İnsan toplumu da bu açıdan en alçak, zira en sinsi olanıdır. Yüzyıllar bunu hiç değiştirmemiştir, tersine, yöntemler daha da inceltilmiş ve dolayısıyla daha da korkunçlaşmış, daha da alçaklaşmıştır, ahlak bir yalandır. Sözde sağlıklı kişi daima içten içe hasta ya da kötürümün varlığından haz duyar ve topluluk ve toplumlarda tüm sözde sağlıklılar sözde hastalar ile sakatların varlığından haz alırlar. Sabahları Pittioni'nin liseye her gelişi, o daha görülür görülmez derhal her türlü saygısızlıkla Pittioni'ye karşı işleyen bir eziyet makinasının devreye girmesiydi ve bu eziyet makinasında o insan tüm öğleden önce ve öğleden sonranın yarısı boyunca acı çekmek zorundaydı, liseden çıkıp oturduğu Müllner Caddesi'ndeki evine gitmesi, lise denen eziyet makinasından ancak başka bir eziyet makinasına girmek üzere kurtulduğu anlamına geliyordu, zira bildiğim üzere, evi de onun için korkunçtu, çünkü bu insan evliydi ve üç ya da dört çocuğu vardı ve Pittioni'nin cumartesi ya da pazar öğleden sonraları, karısının önünde en küçük, en genç çocuğunun bebek arabasını sürerek şehirde dolaşması sık sık gözümün önüne geliyor. Kendisini dünyaya getirenler tarafından dalga geçilmesi ve küçümsenmesi için bir topluluk olarak toplumun merhametsiz gözlerinin önüne atılmış olan, çirkinliği yüzünden pisi pisine yaşam boyu cezalandırılan bu insan, zaten toplumu-

nun kurbanından başka bir şey olmak için doğmamıştı. Açık biçimde gördüğüm üzere, çoktan bu işlevini, yani çirkinliği ve kusuru sayesinde toplumu eğlendirdiği gerçeğini kanıksamıştı. Çoğu insan gibi o da toplumun kurbanından başka bir şey değildi, bizse bunu itiraf etmez ve bambaşka yalanlar geveleriz. Üstelik Pittioni müthiş bir coğrafya öğretmeni idi, hatta belki de bu lisenin görüp göreceği en olağanüstü öğretmendi, çünkü diğerlerinin hepsi *sınırsız sağlıklarıyla* yaşayıp giderken ortalamanın üstüne çıkamaz, asla bu adamla boy ölçüşemezlerdi. Eziyet edilen Pittioni'yi sık sık düşünür ya da rüyamda görürüm. Gerçekten de ondaki her şey son derece gülünçtü; ama bu gülünçlüğü, özgün bir gülünçlük ve lisedeki diğer herkesi hakikaten her konuda son derece aşan bir büyüklüktü. Ders bitip de herkes gittiğinde, lise artık boşaldığında, mimarın kötürüm oğlu hâlâ sırasında (sıramızda) bekliyor olurdu. Neredeyse tamamen hareketsizliğe mahkum olan bu okul arkadaşım her gün kendisini sıradan kaldırıp tekerlekli sandalyesine oturtacak annesini ya da ablasını beklemek zorundaydı, bu işleme çoktan alışmıştı. Sık sık onun bekleme süresini kısaltmamın nedeni yalnızca sırada yanında oturuyor olmam değildi ve ikimiz bu bekleme süresini en yakın varoluş alanımızdan söz ederek geçirirdik, yani ben yurttan bana anlatılmaya değer görünen şeyleri anlatırdım, o da evinden söz ederdi. Annesi bazen geç kalırdı ve ablasının da arada bir söz verdiği saate oranla bir saat geciktiği bile olurdu, bu bekleme süreleri doğal olarak yavaş geçerdi ve ben çoğu zaman kalkıp Grünmarkt ve Devlet Köprüsü'nden geçerek yurda kaçmak isterdim, ama sınıf arkadaşım dostluğunun her şeyde beliren kanıtlarıyla beni tutmayı başarırdı. Anne ya da abla oğlunu ve erkek kardeşini almak için sınıfa girdiklerinde, ellerinde lisenin hemen aşağısındaki Grünmarkt'tan aldıkları bir yığın sebze meyve olurdu, sebze ve meyveleri tekerlekli sandalyeye asar, kötürümü içine oturtup, benim yardımımıyla oğul ve

erkek kardeşlerini sınıftan çıkarıp mermer merdivenlerden aşağıya indirirlerdi. İlk kattaki şehitler anıtı önünde onlara ağır gelen kötürümün oturduğu tekerlekli sandalyeyi yere bırakıp mola verirlerdi. O sırada ben çoğunlukla veda eder ve koşarak oradan uzaklaştırdım, bu yüzden sıkça yurda geç kaldığımdan, artık beni soğuk bir yemek ve etüt görevlisinin tüm sertliği bekliyor olurdu. Diğer okul arkadaşlarım varlıklı tüccarların oğullarıydı, Denkstein ayakkabı mağazasının sahibinin oğlu ya da doktor ve bankacıların oğulları. Bugün de sık sık mağazanın önünde dururum ve kapısındaki isim bana tanıdık gelir, mağazanın bugünkü sahibiyle liseye gittim diye düşünürüm. Yahut birlikte liseye gittiğim hakimlerle, savcılarla veya benimle aynı sınıftan değirmen sahipleriyle ilgili gazete haberleri okurum; aralarında birçok doktor da var. Birçoğu babasının izinden gitmek için benimle birlikte liseye gitti, sonra da babasının işini ve mevkisini devraldı. Ama hiçbirisi, mimarın adını burada anmayacağım kötürüm oğlu kadar hatırımda kalmadı. Bu kötürüm liseli ve olası her tür çirkinlik ve gülünçlülle donanmış olan coğrafya öğretmeni Pittioni, liseyi düşündüğümde hemen aklıma gelenler. Şehrin tam ortasındaki, dolayısıyla da şimdiye kadar yapılmış en güzel mimari örneklerinin ortasındaki bu bina, zamanla benim için hep daha da dayanılmaz ve birdenbire hakikaten katlanılmaz hale geldi. Ama ilelebet ve kendi kararım ile onu ve onunla birlikte Schranken Sokağı'ndaki yurdu da terk edene dek yaşayacağım daha çok sıkıntı ve mutsuzluk vardı. O sıralar, demin anımsadığım mimarın kötürüm oğlu ve coğrafya öğretmeni Pittioni'yle birlikte üçüncü kişi benmişim gibi gelirdi, oysa onların mutsuzlukları gözle görülürken, benim mutsuzluğum derinlerimde, doğuştan içe dönük yapımda saklıydı. Böyle bir yapının iyi yanı, insanın mutsuzluğunun fark edilmemesi ve bu sayede genellikle rahatsız edilmemesidir, oysa diğer ikisi, mimarın oğlu ile coğrafya öğretmeni Pittioni, her zaman,

tüm yaşamları boyunca rahatsız edilmişlerdi, ben ise mutsuzluğumu her zaman yüzeyin altında saklamayı, onu görünmez kılmayı becerdim ve ne kadar mutsuz olursam, bu mutsuzluk yapımında (ve içimde) o kadar az fark edilir oldu ve yapım değişmediği için, bugün de o zaman olduğu gibi asıl içsel durumumun üzerini dışarıya yansıttıklarım ile örtebiliyorum, hiçbir ipucu vermeden asıl içsel durumumu gizleyebiliyorum, bu yetenek büyük bir kolaylık sağlıyor. Her ne kadar her sabah Schranen Sokağı'ndaki yurttan liseye gidiyordusam da, bu yolu daha uzun süre gitmeyeceğimi biliyordum ama içimde son derece yoğun bir biçimde düşündüğüm bu düşünceden hiç kimseye söz etmemiştim, tersine şimdi daha çok çaba harcıyordum, çünkü büyükbabamı da, kendi isteğimle liseyi, yurdu ve de tüm bu orta öğretimi terk ederek düş kırıklığına uğratmak zorundayım diye düşünüyordum, yaklaşmakta olan bu kararın sonuçlarına giderek aldırılmaz olmuştum, her ne kadar ne şekilde ve o zaman hakikaten hangi koşullarda olacağını bilmiyor olsam da, bana bunca yıldır sadece eziyet eden ve beni alçaltan bu her şey yolundaymış gibi yapma haline son vereceğim kesindi. Birdenbire disiplinli hale gelmem, artık son derece nadir dikkat çekiyor olmam fark edilmiş olmalı. Etüt görevlisine ve onun amiri olan Franz Amca'ya çoktan beri zorluk çıkarmıyordum, birdenbire hizaya girmiştin, hatta okulda ilerleme bile kaydediyordum, ama bunların hepsi bu çileli zamanımın yakında biteceğine emin olduğum içindi. Çoğu zaman yalnızdım ve diğer her şeyden çok lise eğitimime son verme düşüncesi ile meşguldüm, şehrin iki dağına çıkıyor ve orada, yukarıda saatlerce bir ağacın altına uzanarak ya da bir taşın üzerinde oturarak birden bana bile güzel görünmeye başlayan şehri seyretmeye veriyordum kendimi. Orta öğretim dönemi çilesinin sona ermesi benim için artık kısa, hatta son derece kısa bir zaman meselesiydi, içsel olarak bu çileli dönemden çoktan kurtulmuştum. 46 sonunda bü-

yük ebeveynlerim, annem ve velim, Alman makamlarının ya bir gecede Alman vatandaşlığına geçmeleri ya da yine bir gecede Avusturya'ya dönmeleri yönündeki ültimatomunu, Alman değil Avusturyalı olmak istedikleri için, çocuklarla birlikte aniden bir gece Avusturya'ya, yani Salzburg'a geri dönerek yanıtlamışlardı. Onlara üç gün içinde Mülln civarında bir daire ayarlamış ve ev arayan başkaları tarafından yerimden edilme korkusu ile orada, o evde barikat kurarak onları beklemiş ve karşılamıştım. Hepimizin Alman olmama, Avusturyalı kalma kararının getirdiği kaotik koşullardan yararlanarak yurdu çoktan terk ettiğim sırada bir süre daha liseye gitmiş ve günün birinde, çoktan liseden içten içe kopmuş olduğum sırada, Reichenhaller Caddesi'nden geçerek liseye giden yolun hakikaten de tam ortasında lise yerine iş bulma kurumuna gitmeye karar vermiştim. İş bulma kurumu beni daha öğleden önce Scherzhauserfeld sitesindeki gıda tüccarı Podlaha'ya göndermiş, bizimkilere tek bir söz dahi söylemeden, üç yıllık bir çıraklık dönemine başlamıştım. O sırada on beş yaşındaydım.

Thomas Bernhard otobiyografik beşlemesinin ilk kitabı *Neden – Bir Değini*'de orta ve lise öğrenim döneminde yaşadıklarını son derece çarpıcı bir biçimde yansıtıyor. Doğal güzellikleri faşist ve Katolik yapısıyla gölgelenen Salzburg'da yetişen bir gencin ruhen kötürümleşmesi yalnızca bombardımanlara ve savaşın yıkıcı etkilerine bağlı değildir. Önce Nasyonal Sosyalizmin, sonra Katolikliğin çarkları arasında öğütülen şey, körpe zihinlerin yaratıcılığıdır ve bu karanlık içinde intihar daima cazip bir kurtuluş kaynağıdır.

Bernhard, kendi yaşanmışlıklarından damıttığı eserinde, her zamanki sert, eleştirel üslubu ve derinlikli sorgulamalarıyla baskı ve disiplinin, aile ve eğitimin köreltiliciliğine ışık tutarken aynı zamanda da bir karşı çıkış, bir direniş destanı yaratmayı başarıyor...

adımalar
schritte
KİTAPLAR

ALMANYA
AVUSTURYA
İSVİÇRE

Ernst Reuter Girişimi
Ernst Reuter Initiative

Kooperationspartner: Literatur- und Informationszentrum
für die Stadt und die Bevölkerung der Bundesstadt Bonn

ISBN: 978-975-570-712-9

12 TL

www.selyayincilik.com

www.twitter.com/selyayincilik

www.facebook.com/SelYayincilik